

DISPUTATIONES SCIENTIFICAE

UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK

2019

3

ROČNÍK XIX.

VERBUM

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

DISPUTATIONES SCIENTIFICAE
UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK

Ružomberok 2019

DISPUTATIONES SCIENTIFICAE
UNIVERSITATIS CATHOLICAE IN RUŽOMBEROK

Číslo 3, júl 2019, ročník XIX.

Vychádza štvrťročne.

Šéfredaktor: doc. PhDr. PaedDr. Miroslav Gejdoš, PhD. (Katolícka univerzita v Ružomberku)

Zástupca šéfredaktora: doc. PhDr. Jiří Prokop, Ph.D. (Karlova univerzita v Prahe)

Výkonní redaktori: PaedDr. Ján Gera, PhD., Mgr. Lucia Griešová, PhD., Mgr. Milan Pudiš, PhD.

Redakčná rada:

doc. ThDr. Art. Lic. Rastislav Adamko, PhD., m. prof. KU (Katolícka univerzita v Ružomberku)

prof. Gheorghe Balint, PhD. (Univerzita „Vasile Alecsandri“ v Bacau)

doc. PaedDr. Elena Bendiková, PhD. (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

prof. Ladislav Čarný, akad. mal. (Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave)

doc. Ing. Igor Černák, PhD., m. prof. KU (Katolícka univerzita v Ružomberku)

prof. PaedDr. Ján Danek, CSc. (Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave)

doc. PaedDr. Barbora Kováčová, PhD. (Katolícka univerzita v Ružomberku)

prof. PaedDr. Milan Ligoš, CSc. (Katolícka univerzita v Ružomberku)

dr. habil. Anetta Müller, PhD. (Debrecínska univerzita v Debrecíne)

prof. Juan Carlos Torre Puente, PhD. (Pápežská univerzita Comillas v Madride)

prof. Gabriella Pusztai, PhD., DSc. (Debrecínska univerzita v Debrecíne)

doc. PhDr. Markéta Rusnáková, PhD. (Katolícka univerzita v Ružomberku)

doc. PaedDr. Jana Škrabánková, Ph.D. (Ostravská univerzita v Ostrave)

prof. ThDr. PaedDr. PhDr. Pavol Tománek, PhD., MBA (VŠ ZaSP sv. Alžbety v Bratislave)

doc. Ing. Peter Tomčík, PhD., m. prof. KU (Katolícka univerzita v Ružomberku)

prof. PaedDr. Milan Valenta, Ph.D. (Univerzita Palackého v Olomouci)

prof. dr. Irena Žemaitaitytė (Univerzita Mykolasa Romerisa vo Vilniuse)

Recenzenti:

dr hab. Danuta Grzesiak-Witek (Katolícka univerzita Jána Pavla II. v Lubline)

prof. RNDr. Miroslav Haviar, PhD. (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

RNDr. Karol Kasara, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave)

doc. PhDr. Nadežda Kovalčíková PhD. (Trnavská univerzita v Trnave)

doc. PhDr. Jiří Kusák, Ph.D. (Ostravská univerzita v Ostrave)

dr hab. Krzysztof Mielcarek, prof. KUL (Katolícka univerzita Jána Pavla II. v Lubline)

doc. PaedDr. Mária PISOŇOVÁ, PhD. (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)

RNDr. Libuše Švecová, PhD. (Ostravská univerzita v Ostrave)

PhDr. Zuzana Truhlářová, Ph.D. (Univerzita Hradec Králové)

prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD. (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici)

doc. Ing. Josef Vlček, CSc. (Vysoká škola hotelová v Prahe)

doc. PaedDr. Mgr. art. Zuzana Zahradníková, PhD. (Katolícka univerzita v Ružomberku)

Obálka: doc. akad. mal. Pavol Rusko, ArtD.

Jazyková úprava: PaedDr. Oľga Drobná, PhD. (slovenský jazyk), doc. Andrey Kraev, CSc. (anglický jazyk)

Technická spolupráca: Ing. Miloslav Korba

EV 3238/09

Časopis je zaregistrovaný v medzinárodnej databáze CEEOL
(Central and Eastern European Online Library).
www.ceeol.com

Cena jedného čísla: 5,- €

Katolícka univerzita v Ružomberku

VERBUM – vydavateľstvo KU, Hrabovská cesta 5512/1A, 034 01 Ružomberok

IČO: 37 801 279

ISSN 1335-9185

Contents

Preface

Ján Gera.....	9
---------------	---

Formation and Education

Structure of Readiness of Future Music Teachers to the Leadership of Vocal-Choral Teams of Pupils' Youth

Gao Desyan.....	15
-----------------	----

Method of Formation the Artistic-Evaluation Skills of Future Music Teachers

Zhang Bo.....	24
---------------	----

Prospects of Professional Development Future of Music Art in the Process of Conductor-Choral Training

Xu Qing.....	33
--------------	----

Humanities and Arts

Analisi del discorso umoristico nel *Don Camillo* di Giovannino Guareschi

Simona Mercantini.....	45
------------------------	----

The Meaning of Life in the Context of the History of Philosophy

Ivan Ondrášik.....	59
--------------------	----

Woman's Role and her Function in Synoptic Tradition

Nikol Volková.....	71
--------------------	----

Social, Economic and Legal Sciences

Living Socially Disabled Environment in Slovak School Conditions

Anna Havková.....	91
-------------------	----

National and Political Stereotypes in the Editorial Work of Florián Tománek

Peter Olexák.....	101
-------------------	-----

Florián Tománek in the Hungarian Press until 1918

Erika Palágyiová.....	119
-----------------------	-----

**General Basics of Cloud Contract as Innominate Contract
for Delivery and Operation of Information Systems**

Eduard Jenčo 127

Natural Sciences

**Is there a Link between the Golden Section
and Mozart's Piano Sonatas?**

Vladimir Georgiev, Maria Laura Manca..... 137

Inhalt

Vorwort

Ján Gera.....	9
---------------	---

Bildung und Erziehung

Struktur der Bereitschaft zukünftiger Musiklehrer zur Führung von Gesangschorteams der Schülerjugend

Gao Desyan.....	15
-----------------	----

Methode zur Ausbildung der künstlerischen Fähigkeiten der zukünftigen Musiklehrer

Zhang Bo.....	24
---------------	----

Perspektiven der Professionellen Entwicklung der Zukunft der Musikkunst im Verfahren der Chor-Durchführung

Xu Qing.....	33
--------------	----

Humanwissenschaften und Kunst

Humoristischer Diskurs in den Kurzgeschichten von Giovannino Guareschi *Don Camillo*

Simona Mercantini.....	45
------------------------	----

Der Sinn des Lebens in der Geschichte der Philosophie

Ivan Ondrášik.....	59
--------------------	----

Die Rolle der Frau und ihre Aufgabe in der synoptischen Tradition

Nikol Volková.....	71
--------------------	----

Soziale, ökonomische und juristische Wissenschaften

Gesellschaftlich Behinderte Umgebung unter Slowakischen Schulbedingungen Leben

Anna Havková.....	91
-------------------	----

Nationale und politische Stereotypen in der redaktionellen Arbeit von Florián Tománek

Peter Olexák.....	101
-------------------	-----

Florián Tománek in der ungarischen Presse bis 1918

Erika Palágyiová.....	119
-----------------------	-----

**Allgemeine Grundlagen des Cloud-Vertrags als Inominate-Vertrag
für die Lieferung und den Betrieb von Informationssystemen**

Eduard Jenčo 127

Naturwissenschaften

**Gibt es eine Verbindung zwischen dem goldenen Schnitt
und Mozarts Klaviersonaten?**

Vladimir Georgiev, Maria Laura Manca 137

Obsah

Predhovor

Ján Gera.....	11
---------------	----

Výchova a vzdelávanie

Структура готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді

Gao Desyan	15
------------------	----

Методика формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики

Zhang Bo	24
----------------	----

Перспективи професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі диригентсько-хорової підготовки

Xu Qing	33
---------------	----

Humanitné vedy a umenie

Analýza humorizmu v *Don Camillovi* od Giovannina Guareschiho

Simona Mercantini	45
-------------------------	----

Zmysel života v kontexte dejín filozofie

Ivan Ondrášik	59
---------------------	----

Úloha ženy a jej poslanie v synoptickej tradícii

Nikol Volková	71
---------------------	----

Sociálne, ekonomické a právne vedy

Žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia v podmienkach slovenského školstva

Anna Havková	91
--------------------	----

Národné a politické stereotypy v redaktorskej práci Floriána Tománka

Peter Olexák	101
--------------------	-----

Florián Tománek v maďarskej tlači do roku 1918

Erika Palágyiová	119
------------------------	-----

**Všeobecné základy cloudovej zmluvy ako inominátneho kontraktu
pri dodávke a prevádzke informačných systémov**

Eduard Jenčo 127

Prírodné vedy

**Existuje spojenie medzi zlatým rezom a Mozartovými
klavírnymi sonátami?**

Vladimir Georgiev, Maria Laura Manca..... 137

Preface

The third edition of this year's "Disputationes Scientifcae Universitatis Catholicae in Ruzomberok" offers a diverse range of studies in social, natural sciences and humanities.

Gao Desyan deals with the issue of shaping the preparedness of future music teachers for conducting choir singing students. Zhang Bo points out the peculiarities of the implementation of the methodology of shaping the artistic and evaluation skills of future music teachers in the process of progressing choral singing at the faculties of art of pedagogical universities. Xu Qing's publication is dedicated to the professional formation of future music teachers in conducting and choral singing.

Simona Mercantini analyses humourism in the stories by Giovanni Guareschi Don Camillo. Ivan Ondrášik writes about the meaning of life in the context of the history of philosophy. Nikol Volková points out the role of a woman and her mission through selected books of the New Testament.

Anna Havková writes about pupils from socially disadvantaged backgrounds in the conditions of the Slovak education. Peter Olexák deals with national and political stereotypes in the editorial work of Florian Tománek. Erika Palágyiová focuses on the image of Florian Tománek and his activities in the Hungarian press until 1918. Eduard Jenčo deals with the general basics of the cloud contract as a unique contract in the supply and operation of information systems.

Vladimir Georgiev and Maria Laura Manca present the results of their research into the search for the presence of a golden figure in selected Mozart piano sonatas.

PaedDr. Ján Gera, PhD.

Translation: doc. Andrey Kraev, CSc.

Predhovor

Tretie tohtoročné číslo univerzitného časopisu „Disputationes Scientifcae Universitatis Catholicae in Ružomberok“ ponúka pestrú paletu štúdií z oblasti spoločenských, humanitných a prírodných vied.

Gao Desyan sa zaoberá problematikou formovania pripravenosti budúcich učiteľov hudby na vedenie zborového spevu študujúcej mládeže. Zhang Bo poukazuje na osobitosti implementácie metodiky formovania umeleckých a hodnotiacich zručností budúcich učiteľov hudby v procese napredovania zborového spevu na umeleckých fakultách pedagogických univerzít. Xu Qing sa venuje problematike profesionálneho formovania budúcich učiteľov hudobného umenia v procese výučby dirigovania a zborového spevu.

Simona Mercantini analyzuje humorizmus v poviedkach Giovannina Guareschiho Don Camillo. Ivan Ondrášik píše o zmysle života v kontexte dejín filozofie. Nikol Volková poukazuje na úlohu ženy a jej poslanie cez vybrané knihy Nového zákona.

O žiakoch zo sociálne znevýhodneného prostredia v podmienkach slovenského školstva píše Anna Havková. Peter Olexák sa zaoberá národnými a politickými stereotypmi v redaktorskej práci Floriána Tománka. Erika Palágyiová sa zameriava na obraz Floriána Tománka a jeho aktivít v maďarskej tlači do roku 1918. Eduard Jenčo sa venuje všeobecným základom cloudovej zmluvy ako inomínátneho kontraktu pri dodávke a prevádzke informačných systémov.

Vladimír Georgiev a Mária Laura Manca prezentujú výsledky svojho výskumu, ktorý sa týkal hľadania prítomnosti zlatého čísla vo vybraných Mozartových klavírných sonátach.

PaedDr. Ján Gera, PhD.

Formation and Education

Bildung und Erziehung

Výchova a vzdelávanie

Structure of Readiness of Future Music Teachers to the Leadership of Vocal-Choral Teams of Pupils' Youth

Struktur der Bereitschaft zukünftiger Musiklehrer zur Führung von Gesangschorteams der Schülerjugend

Структура готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді

Gao Desyan

Abstract

The article deals with the problem of forming the readiness of future music teachers to lead vocal and choral groups of student youth. The author believes that the pedagogical activity involves the achievement of certain goals, the realization of which is possible only with the coordination of the teaching process by the teacher, the definition of sufficient and necessary conditions for decision-making, the decision-making process itself, as well as the forms and methods of organization and control of its course and execution. In this dimension, according to the author's position, vocal and choral training of future music teachers at the faculties of the arts of pedagogical universities is no exception. The article deals with the specifics of the professional training of future music teachers in the artistic-educational, educational and educational aspects, and presents an author's view on the possibility of modernizing vocal-choral education from the point of view of educational management. The author's view on the possibilities of educational management in artistic pedagogy is presented.

The analysis of scientific and pedagogical literature is carried out in order to substantiate the methodological foundations of the research from the point of view of the administrative coordination of the artistic educational process. As a result, it is proved that the scale of tasks facing the head of the vocal and choral group of students of young people requires the formation of future music teachers in the process of vocal-choral training of readiness for planning, organization, motivation, goal-setting, control, communication management, support of the active activity regime, the implementation of programs and goals to achieve a productive creative goal. In the article, agreed on the concept of "leadership" and "management", it is proved that pedagogical management technologies are characterized by adaptation to different learning conditions, while maintaining the target strategy, namely: systematic;

manufacturability; guided educational process; efficiency; productivity, ability to develop and improve.

The necessity of purposeful orientation of vocal-choral training at the faculties of arts of pedagogical universities has been confirmed for the formation of a clear position by the leader-leader who is capable of re-equipping, coordinating, directing the artistic process and achieving the goals of vocal and choral work. The main approaches to forming the readiness of future music teachers to the leadership of the vocal and choral groups of pupils' youth are highlighted, the main features of the management activity of the head of the vocal and choir collective in the system of goal-setting, organizational, forecasting, design, corporate, evaluation, management, control, and creative functions are determined.

The article deals with the structural model of formation of the readiness of future music teachers to lead vocal-choral groups in the interaction of structural components, namely: motivational-value, communicative-competence, activity-reflexive. The detailed characterization of the composite model of formation of the readiness of future music teachers to the leadership of vocal-choral groups of pupils' youth is given.

The conclusions of the study concentrate the content of the information provided in the article. The author's opinion on the further ways of solving problems of the stated problem, directed on optimization of vocal-choral training of students of faculties of arts of pedagogical universities in the direction of ideas of educational management is presented.

Keywords: Future Music Teachers. Vocal and Choral Preparation. Educational Management. Readiness. Leadership. Component Structure.

Formulating the goals of the article (Формулювання цілей статті) Постановка проблеми в загальному вигляді

Перенесення акценту світових освітніх тенденцій на формування самостійної позиції майбутніх фахівців для впорядкування оточуючого навчального середовища у гирлі опанування специфікою керівництва педагогічними системами є, в сучасних умовах, одним із провідних завдань мистецької педагогіки. Своєчасність даних тенденцій відкриває можливість досягнути фахову підготовку майбутніх учителів музики не тільки у мистецько-виконавському та навчально-виховному аспектах, але й надає поштовх до дослідження шляхів її вдосконалення з позиції освітнього менеджменту. Зумовленість змісту професії вчителя музики мистецько-виконавською спрямованістю, зокрема у вокально-хоровій роботі зі школярами, потребує розширення педагогічного світогляду майбутніх фахівців до розуміння специфіки оперування педагогічними системами. Оскільки мистецько-педагогічна діяльність, опосередкована комплексною спрямованістю на досягнення певних

цілей, реалізація яких потребує координації навчального процесу вчителем, виявлення достатніх і необхідних умов для прийняття рішень, сам процес прийняття рішення, а також форми і методи організації та контролю його перебігу і результативності.

Представлені вимоги виявляють у новому ракурсі підготовку фахівців мистецько-педагогічної галузі. Дозволяють розширити обрії підготовки студентів на факультетах мистецтв педагогічних університетів до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді у взаємозумовленості набуття майбутніми вчителями музики комплексу фахових знань для узгодження мистецьких характеристик вокально-хорового процесу з оволодінням управлінськими стратегіями і тактиками організації, керівництва, координації колективної вокально-хорової роботи учнівської молоді. Адже формування у студентів у процесі вокально-хорового навчання готовності до планування, організації, контролю, управління комунікаціями, підтримки режиму діяльності, реалізації програм і цілей є вкрай важливим і необхідним в сучасних умовах, оскільки потребує розуміння студентами широкого простору завдань і викликів, які постають перед керівником вокально-хорового колектив, для досягнення продуктивної творчої мети.

Methodological basis of the research (Методологічні основи дослідження)

Методологічними засадами формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді є: філософські положення освіти В. Андрушенко, І. Зязюн, В. Кремінь, В. Курило; концепції управління (Д. Дерлоу, П. Друкера, О. Рой, Б. Скіннера); теорія інтелектуальної дії (В. Андрєєв, П. Гальперін, Ю. Кулюткін, Н. Талізін); психології управління (І. Бех, М. Дороніна, А. Григоренко, М. Коломенський, В. Панов); освітнього менеджменту (П. Д'ячук, О. Овчарук, С. Малиновська, М. Опачко, О. Отич); теорії та методики мистецької освіти (А. Козир, В. Орлов, Г. Падалка, В. Федоришин); управління хором (М. Колеса, А. Лашенко, К. Пігров); роботи з вокально-хоровими колективами (І. Коваленко, Лін Хай, Лі Сянчжень, Лян Хайє, Л. Паньків, І. Топчієва, Ху Манлі, Цао Хункай, Чжай Хуань та інші вчені. Науковці акцентують увагу на непересічному значенні освітнього менеджменту в змісті фахової підготовки майбутніх учителів музики, яка відкриває можливості для особистісного пошуку, розвитку управлінських можливостей студентів, що «є одним з основоположних базисів досягнення продуктивних результатів вокально-хорової роботи» (Liang Haiye. 2018). Отже, актуальним на даний час є пошук механізмів модернізації вокально-хорового навчання на факультетах мистецтв педагогічних університетів, спрямованості навчального процесу на формування управлінської

компетентності майбутніх учителів музики для продуктивного керівництва дитячими мистецькими гуртами під час майбутньої професійної діяльності. Проте робіт, присвячених проблемі керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді на даний час не проводилось.

Formulating the goals of the article (Формулювання цілей статті)

Актуальність окресленої проблеми та її недостатня розробленість зумовили постановку цілей статті: оприлюднити розроблену структурну модель формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді.

Presentation of the main research material (Виклад основного матеріалу дослідження)

Досліджуючи проблему формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді, зважаючи на позицію Лян Хайє про «конструкт-проект управління вокально-хоровою роботою» (Liang Haiye. 2018), ми розглядали готовність до керівництва як здатність до самостійного оперування студентами управлінськими стратегіями і тактиками керівництва музичним колективом учнів з позицій продуктивної координації мистецького процесу, а відтак, здатність до повномасштабного упорядкування начального мистецького процесу відповідно художньо-виконавських та організаційно-управлінських аспектів вокально-хорової роботи.

Варто зауважити, що з куту зору педагогічної науки, дефініція «керівництво» тотожне з поняттям «управління навчальною діяльністю», яке розглядається у наукових дослідженнях як цілеспрямований вплив на особистість, що вбирає у себе прийоми спостереження, діагностики, контролю, психологічної мобілізації або, навпаки, розвантаження, корекції помилок, усунення психологічних бар'єрів тощо. Відтак, можна констатувати, що керівництво є процесом цілеспрямованого впливу, а стосовно, нашої проблематики впливу на якість вокально-хорового навчання через постулати освітнього менеджменту в гирлі виконання управлінсько-організаційних дій через активну інтелектуально-продуктивну діяльність, яка має за мету цілепокладання, планування, прогнозування, зворотній зв'язок, обробку інформаційного простору, корекцію і реалізацію визначених цілей навчального процесу.

Урахування вищезазначених наукових поглядів, аналіз наукової літератури дозволив визначити основні підходи до підготовки майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами

учнівської молоді, а саме: синергетичний, аксіологічний, компетентнісний, комунікативно-конструктивний, діяльнісно-творчий, аналітично-інформаційний підходи, які ми розглядаємо у системній взаємодії. Зокрема, синергетичний підхід розкриває аспект самоорганізації керівника в упорядкуванні вокально-хорового процесу; аксіологічний підхід спрямовує змісті вокально-хорового навчання у гирло гуманістично-ціннісних ідеалів музичного мистецтва; компетентнісний підхід сприяє наповненню вокально-хорового навчання базисом управлінських компетентностей; комунікативно-конструктивний підхід передбачає струнку систему конструктів комунікацій, спрямовану на активізацію комунікативної складової, яка є основою виконавсько-управлінського комплексу вокально-хорового навчання; аналітично-інформаційний підхід забезпечує дослідницький аспект вокально-хорового навчання; діяльнісно-творчий підхід дозволяє спрямовувати зміст і форми вокально-хорового навчання на осмислення й демонстрацію студентами діяльнісних стратегій управління для координації, прийняття рішень, контролю та досягнення результативності творчого навчального процесу.

Заявлені підходи до розв'язання завдання формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді дозволяють чітко окреслити функції керівника вокально-хорового колективу, а саме: цілепокладальна, організаційна, прогностична, проектувальна, корпоративна, оцінна, управлінська, контролююча, творча.

У результаті дослідження проблеми формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді виявлені наявні протиріччя поміж динамікою зростання творчої самостійності студентів у процесі фахової підготовки на факультетах мистецтв педагогічних університетів та обмеженістю змісту і технологій її впорядкування. Даний факт підтверджує необхідність цілеспрямованої орієнтації навчального процесу на формування у студентів чіткої позиції керівника-лідера, спроможного переобладнати, узгодити, спрямувати мистецьких процес та досягнути поставлених цілей вокально-хорової роботи. Запропонована у статті структурна модель формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами вбирає у себе *мотиваційно-ціннісний, комунікативно-компетентнісний, діяльнісно-рефлексивний компоненти*.

Мотиваційно-ціннісний компонент забезпечує сформованість ціннісних установок майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровою роботою, облаштування її управлінням у взаємозумовленості ціннісних складових вокально-хорової діяльності, мотивів і потреб у виконанні функцій керівника, активної творчо-особистісної позиції студентів на набуття специфічних знань керівництва й упорядкування

вокально-хорового процесу, бажання реалізуватися у даному фаху, цілеспрямованість до досягнення високо рівня професійної майстерності у вокально-хоровій справі, високий рівень оволодіння тактиками керівництва у світлі реалізації гуманістично-ціннісної освітньої парадигми. Тому значення даного компоненту полягає в розвитку мотивації студентів до цілепокладання вокально-хорової діяльності у взаємозумовленості структурування, співвідношення та інтегрування цілей саморозвитку та цілей вокально-хорової діяльності у комплексному взаємозв'язку взаєморозвитку, взаємозбагачення, взаємоперетворення.

У зміст даного компоненту закладений ґрунтовний пласт освоєння студентами художньо-ціннісного контексту музичного мистецтва, що включає сформовану готовність майбутніх учителів музики до трансляції ціннісних аспектів вокально-хорової діяльності до тлумачення спектру ціннісних характеристик загальнокультурних надбань під час керівництва вокально-хоровим процесом.

Для розробки мотиваційно-ціннісного компоненту базовим підґрунтям послуговувалися наукові праці Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Леонтьєва, Б. Теплова та інших вчених, що складають психологічну основу теорії мотивації до здійснення мистецької діяльності, а, також, праці з проблем мотивації успіху, мотивації самореалізації у творчості, мотивації саморозвитку, самовдосконалення у діяльній сфері керівництва. Даний компонент обумовлює ступінь розвитку у майбутніх учителів музики прагнення до оволодіння знаннями, уміннями і навичками, базовими для керівництва вокально-хоровими колективами, що свідчить про розуміння студентами цілей навчальної діяльності їх спрямованості на оволодіння тактиками керівництва та організації вокально-хорової роботи учнівської молоді.

Комунікативно-компетентнісний компонент формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами зумовлений доцільністю формування у студентів стійких операційних структур, на основі яких розгортається продуктивне впорядкування навчального процесу. Адже специфікою вокально-хорової роботи, окрім досягнення заданих звукових і художніх характеристик, є сприйняття, обробка, прийняття рішення і передача колективу інформаційних повідомлень, найбажаніших і найнеобхідніших у даний час. Більш того, перед керівником постає завдання не тільки донести інформацію але й отримати адекватний відгук від колективу. Тому даний компонент скеровує майбутніх керівників хорових колективів до створення продуктивного комунікативного середовища, як акту творчої взаємодії, коли «відбувається обмін інформацією, створюється і стверджується близька для учасників позиція» (Rudnitskaya, (2005).

Управління вокально-хоровою діяльністю в основі своїй є мистецтвом комунікації, оволодіння яким потребує особливих управлінських умінь та здатності до організації. Аналіз наукових джерел

дозволив з'ясувати, що комунікативність, комунікабельність, комунікація (від лат. *communicato* – спілкуюсь, поєдную, роблю загальним) «не є даністю, притаманною особистості з народження, а формується в процесі діяльності особистості з оточуючим соціумом» (Goncharenko, (2011)). Комунікативно-компетентнісний компонент, у даному аспекті, сприяє формуванню цілісної управлінської позиції студентів, що актуалізує в майбутніх учителях музики ціннісне відношення до спільної хорової справи, до своїх управлінських обов'язків (встановлення контактів, побудова взаєморозуміння та взаємодії, вплив на емоційний стан колективу, створення творчої атмосфери, доброзичливості, взаємоповаги та співробітництва), розумінню хорового процесу як симбіозу інформування й продуктивної співтворчості.

Комунікативно-компетентнісний компонент забезпечує формування управлінських компетентностей студентів, визначається мірою засвоєння знань і накопичення умінь, спрямованих на формування в майбутніх учителів музики готовності до виконання професійних функцій керівника мистецького гурту, розвиток досвіду організації, упорядкування та доведення колективу до конкретних визначених рівнів функціонування та презентації.

Діяльнісно-рефлексивний компонент визначає сформованість готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді, здатність до побудови нової дії, відповідно власної інтерпретації художнього образу хорового твору, спрямованість студентів на досягнення творчої мети, володіння управлінськими прийомами та стратегіями художньо-творчої реалізації, сформованість інтелектуально-мисленнєвих структур, установки на творчість, компаративізм, усвідомлення себе в якості діючої творчої сили. Даний компонент забезпечується синтезованим поєднанням складових вокально-хорової підготовки, що виявляється в цілеспрямованому здійсненні майбутніми вчителями музики системи дії аналітично-дослідницького, оцінювального, творчого, рефлексивного спрямування, що загалом забезпечує цілісно-якісне оволодіння методично-управлінським інструментарієм вокально-хорової роботи, сприяє самостійному і свідомому оперуванню вокально-хоровим процесом.

Ознакою даного компоненту є забезпечення оптимального виконання студентами функцій управлінської діяльності (цілепокладання, планування, організації, координування, стимулювання і контролю) відповідно до специфіки керівництва навчальним вокально-хоровим середовищем. Реалізація даного компоненту дозволить студентам вийти на самостійний рівень готовності до вирішення вокально-хорових завдань, формувати комплексну управлінську стратегію керівництва творчим процесом – пошуку, використання інформації, здійснення «стрибків» через інформаційні розриви, ініціативного переносу знань і умінь у нову творчу ситуацію, генерування ідей, мобільного аналізу

ситуації і прийняття рішення для цілеспрямованого втілення власної інтерпретації художнього образу у вокально-хоровому звучанні.

Рефлексивний аспект діяльнісно-рефлексивного компоненту відкриває простір до оперування механізмами «зворотнього зв'язку», між переконливістю власних дій та оцінюванням результатів їх впливу у процесі «регуляція мисленої дії» (Kulyutkin, 1981), що надає можливість «своєчасної корекції кожної навчальної ситуації» (Khutorskoi, 2007). Однією з важливих складових сформованості готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді у світлі даного компоненту є чітке визначення студентом творчої мети і гнучка діяльнісно-управлінська стратегія її досягнення, підпорядкована «цілепокладанню» (Khutorskoi, 2007), що вимагає від студентів цільової установки на мету, готовності до прийняття ризикових рішень, розв'язання постаючих проблем, подолання напружених ситуацій, психологічних бар'єрів із колективом, доведення колективу до творчого піку чітко в визначені строки, навіть в екстремальних умовах дефіциту часу, здатність діяти за змінних навантажень, здатності до самооцінки і самоаналізу.

Висвітлення складових структурної моделі формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді дозволило розкрити структурні особливості досліджуваного феномена, а, також, дійти висновку про те, що керівництво є процесом планування, організації, мотивації, цілепокладання, контролю, управління комунікаціями, підтримки режиму діяльності, реалізації програм і цілей для досягнення продуктивної творчої мети. Відповідно специфіки вокально-хорової роботи представлена структурна модель розкриває особливості комплексного формування у студентів готовності до керівництва вокально-хоровим процесом у єдності цілепокладання (свідома постановка цілей); вокально-хорового колективу (комунікація керуючої і керованої системи); трансформації характеристик вокально-хорового процесу; підтримки режиму продуктивності завдяки прийняттю й утіленню управлінських рішень.

Conclusions (Висновки)

Отже, наведені у статті дані розкривають методологічні основи формування досліджуваного феномена у взаємодії визначених підходів та функцій. Презентований структурний аналіз дозволив виокремити та охарактеризувати складові моделі формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді, до яких ми віднесли мотиваційно-ціннісний, комунікативно-компетентнісний, діяльнісно-рефлексивний компоненти,

що у взаємозв'язку забезпечують цілісність та утворюють змістову структуру визначеного нами феномена. Комплекс цих компонентів забезпечує сформованість готовності майбутніх учителів музики до ефективного здійснення функцій керівника вокально-хорових колективів учнівської молоді та створює плацдарм для проектування студентами власних шляхів входження у професію керівника вокально-хорового колективу. Подальший напрямок розробки дослідження передбачає визначення критеріїв, показників, характеристики рівнів сформованості та розробку методики формування готовності майбутніх учителів музики до керівництва вокально-хоровими колективами учнівської молоді.

References

- DORONINA, M., GRIGORENKO, A. (2000). *Psychology of Management*. Kharkiv, View. KDEU, 96 p.
- GRINCHENKO, Y. (2010). *Methodical recommendations on the discipline "Methods of making managerial decisions" of the educational-professional program of the specialty "Management of organizations"*. Odesa, ONU named after II Mechnikov, 42 p.
- GONCHARENKO, S. (2011). *Ukrainian Pedagogical Encyclopedic Dictionary*. Rivne, Volyn Amber, 552 p.
- KHUTORSKOI, A. (2007). *Modern didactics*. Moscow, Higher school, 639 p.
- KOLPAKOV, V. (2004). *Theory and practice of making managerial decisions*. Kyiv, MAUP, 504 p.
- KULYUTKIN YU., SUKHOBSKAYA, G. (1981). *Modeling of Pedagogical Studios*. Moscow, Pedagogics, 281 p.
- LIANG, HAIYE. (2018). *Concept of updating of vocal-choral training of students of faculties of art on the basis of application of design technologies. Materials of All-Ukrainian sciences-practice. conf. of Modern artistic education: experience, problems and perspectives*. Kyiv, State Institute of Decorative Arts and Design named after Mikhail Boychuk, p. 288-291.
- RUDNITSKAYA, O. (2005). *Pedagogy: general and artistic: teach. Manual*. Ternopil, Educational book - Bogdan, 360 p.

Method of Formation the Artistic-Evaluation Skills of Future Music Teachers

Methode zur Ausbildung der künstlerischen Fähigkeiten der zukünftigen Musiklehrer

Методика формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики

Zhang Bo

Abstract

The article reveals the current state of development of the artistic education of Ukraine and China, which predetermines the search for new perspective forms and methods that promote the formation of a stable evaluation and transformation position for future music teachers for the independent organization of the vocal and choral process. In this connection, the issue of artistic assessment is correlated with the main tasks of artistic education, and the subject of the article is the coverage of the methodology of forming the artistic and evaluation skills of future music teachers in the process of preparing for vocal and choral work with senior pupils. The author relies on modern concepts of humanization of artistic education, which emphasizes the need to form a valuable creative personality of the future head of artistic activity of students of general education institutions armed with the latest techniques and evaluation strategies for the ordering of the educational artistic environment.

The author formulates the purpose of the article, which is seen in the light of the peculiarities of the implementation of the methodology of forming the artistic and evaluation skills of future music teachers in the process of vocal-choral training at the faculties of the arts of the pedagogical universities. The author formulates the purpose of the article, which is seen in the light of the peculiarities of the implementation of the methodology of forming the artistic and evaluation skills of future music teachers in the process of vocal-choral training at the faculties of the arts of the pedagogical universities.

The methodological bases of research based on scientific works in the field of philosophy, psychology, pedagogy, artistic pedagogy, musicology and modern scientific research on the problems of theory and methodology of musical education are presented. The methodological base is supported by the consideration of contemporary research in the specialty - the theory and methods of musical education, which provide the presented material with a presentable appearance and thoroughness.

The emphasis is placed on the coverage of the rating category in terms of a valuable understanding of artistic images of works of musical art. As a result of the analysis of scientific sources, the author of the article found that the evaluation is closely related to the transformation of external information. In this context, the evaluation allows students to distinguish artistic products, phenomena, evaluate their properties, provides orientation to the informative filling of vocal-choral process. In the process of studying the peculiarities of the phenomenon under study, the author concludes that the formation of a student's assessment position in the management of the choir team facilitates the acquisition of their professional mastery of leadership by the creative process in the aspects of analysis, transformation, correction of musical-intonational information and the interpretation of communicative strategies in accordance with urgent needs, intentions and goals of vocal and choral work.

The leading pedagogical principles are presented, which, according to the author's position, allow formation of the investigated phenomenon. The article proves that the effectiveness of the formation of artistic and evaluation skills of future music teachers depends on the observance of certain pedagogical conditions. Therefore, the article describes the system of principles and pedagogical conditions for the formation of the phenomenon. The emphasis is on the disclosure of the peculiarities of the experimental work on the implementation of a step-by-step method for the formation of the artistic-evaluation skills of future music teachers during the cognitive-demanded, competence-synthesized, reflexive-resultse stages, statistical data of the received results is presented.

In the conclusions of the study the author proves the effectiveness of the developed stage-by-stage method of forming the artistic and evaluative skills of future music teachers in the process of preparing for vocal and choral work with senior pupils. The prospects of the indicated methodology in the implementation of the content of professional training of future music teachers in Ukraine and China are outlined. The article proposes ways of further scientific research, in accordance with the perspective of the stated problem.

Keywords: Future Music Teachers. Artistic Assessment. Skill. Vocal-Choral Preparation. Principles. Pedagogical Conditions. Step-By-Step Technique.

Класифікація JEL: I2, I21, I23

Introduction (Вступ)

Карколомність змін соціальних перетворень в Україні та Китаї віддзеркалюється на змісті освітньої політики, цілеспрямовано акцентуючи увагу на діяльнісному аспекті підготовки майбутніх

педагогів, її націленості на формування самостійної позиції майбутніх фахівців, основою якої вбачається оцінювальний базис самостійно-діяльнісного облаштування начального середовища. З цієї позиції актуалізується проблема формування активної самостійно-оцінювальної позиції студентів факультетів мистецтв у процесі підготовки до вокально-хорової роботи в ракурсі інтелектуального сканування перипетій вокально-хорового процесу, розуміння його якісних характеристик, як мистецьких діяльнісних актів сприймання – розуміння – оцінювання – творення.

У даному зв'язку питання художнього оцінювання співвідноситься з домінуючим завданням мистецької освіти – забезпеченням гуманістичного напрямку художньої навчальної діяльності (С. Горбенко), а, також, із пошуком майбутніми вчителями музики особистісного ціннісно-естетичного досвіду, здатності до естетичного оцінювання (О. Щолокова) (Shchelokova, 1996), формуванням художньо-образного мислення (А. Козир) (Kozyr, 2012), перетворенням здобутків і творчих виявів у мистецтві (В. Федоришин) (Fedorishin, 2013). У зв'язку з чим, питомої ваги набуває проблема формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи, а, відтак, актуалізуються завдання формування у студентів факультетів мистецтв навичок самостійної оцінювальної дії для впорядкування вокально-хорового процесу.

Formulating the goals of the article (Формулювання цілей статті)

Тому метою статті є висвітлення особливостей впровадження методики формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі вокально-хорової підготовки на факультетах мистецтв педагогічних університетів.

Methodological basis of the research (Методологічні основи дослідження)

Методологічний базис проблеми оцінювання набув відображення у працях В. Андрущенко, О. Баранової, І. Беха, С. Волкова, І. Зязюна, Дж. Міда, Б. Новикова, Ж. Піаже, І. Підласого, П. Симонова та інших провідних науковців. Розгляд дефініції «оцінювання», з точки зору науковців, у річищі комплексу управлінських умінь особистості, дозволяє розглядати інтелектуальні процеси оцінювання через призму оцінювання відповідності, оцінювання можливості, оцінювання вибору, оцінювання зворотнього зв'язку тощо. З огляду на це, аналіз наукової літератури з проблем педагогіки мистецтва (А. Болгарський, С. Горбенко, А. Козир, В. Лабунець, О. Отич, Г. Падалка, В. Федоришин, В. Шульгіна, О. Щолокова та інші) дозволив з'ясувати, що вокально-хорова робота є потужно-

інтелектуальною та художньо-наповненою діяльністю, націленою на результат, у здійсненні якої оцінювальні процеси і механізми відіграють провідну домінуючу роль. А специфіка вокально-хорового навчання майбутніх учителів музики відкриває простір до активного формування у студентів виконавсько-технологічних умінь і навичок, музично-естетичних смаків, художньо-виконавського світогляду, що є цілісно-вмотивованим базисом для розвитку художньо-оцінювальної сфери майбутніх учителів музики в аспекті свідомого переобладнання вокально-хорового начального простору.

Дослідження проблеми формування художньо-оцінювальних умінь студентів дозволив дійти висновку про, що дані вміння формуються під час свідомого налаштування студентів на розуміння, усвідомлення і бажання переобладнати й покращити якісні характеристики вокально-хорового процесу. А наукові положення Д. Виготського, Ж. Піже, Г. Костюка, О. Тихомирова, П. Хілла та інших вчених звели науково-психологічну базу до уявлень про простір операцій оцінювання та їх формалізації у результатах визначення якості оцінювальних об'єктів. Все вищезазначене дозволило розглядати художньо-оцінювальні вміння студентів як синтезований комплекс, що поєднує в собі систему аналітичних, гностичних, прогностичних, комунікативних, критичних, контрольно-діагностичних, рефлексивно-корекційних, творчо-перетворювальних умінь, які пропорційно забезпечують успішне формування художньо-оцінювальних умінь, а відтак, сприяють набуттю студентами досвіду художньо-оцінювальної діяльності.

Аналіз наукової літератури з проблеми художнього оцінювання в категорії встановлення причинно-наслідкових зв'язків між мистецькими фактами і явищами співвідноситься з центральною потребою мистецької освіти, із забезпеченням гуманістичного спрямування художньої навчальної діяльності, цілеспрямованим перетворенням здобутків світового мистецтва в особистісний естетичний досвід, пошуком і відкриттям шляхів художнього розвитку особистості, що виявляється у формуванні художньо-образного мислення, сприйняття, здатності до естетичного оцінювання і творчих виявів у мистецтві, на чому неодноразово наголошувала О. Щолокова (Shchelokova, 1996).

Саме акцентована увага на перенесення акцентів у пізнавальних процесах на розширення каналів сприйняття, розуміння та обробки художньої інформації, формування ціннісного фонду художньої свідомості є сучасною необхідністю оптимізації мистецького навчання. У даному вимірі ціннісний аспект художнього пізнання у взаємодії сприймання, оцінювання і творення вбирає оцінювальна діяльність. Оскільки процес оцінювання творів музичного мистецтва вбирає системні підходи до розуміння і трансформації художніх образів мистецьких творів на основі їх естетичних принципів і художньої

цінності. У даному ракурсі розвиток професійного та особистісного потенціалу майбутніх учителів неможливий без освоєння нової педагогічної ідеології, заснованої на сучасних концепціях освіти, які передбачають коригування естетичних і культурних аспектів освітнього процесу, культивування процесів самопізнання, самоаналізу, самооцінки, рефлексії майбутніх учителів для набуття досвіду художнього оцінювання перебігу вокально-хорової роботи.

Theoretical basis of the study (Теоретичні основи дослідження)

Дослідження анонсованого завдання формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками через призму теорії творчого мислення дозволило виокремити складові формування означеного феномену, до яких було віднесено ціннісно-емотивний, когнітивно-аналітичний, діяльнісно-перетворювальний компоненти, що у взаємозв'язку забезпечують цілісність та утворюють змістову структуру визначеного нами феномена. Комплекс цих компонентів забезпечує сформованість художньо-оцінювальних умінь студентів. Уможливлення даного процесу вбачається на засадах провідних педагогічних принципів формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками, до яких ми відносимо: принцип цілепокладання вокально-хорової діяльності; принцип художньо-естетичної відповідності; принцип індивідуального усвідомлення мистецьких цінностей; принцип оперативного облаштування зворотнього зв'язку; принцип диференційованого регулювання вокально-хорової роботи; принцип установки на випередження.

Аналіз теоретичних даних і власні спостереження за перебігом вокально-хорового навчання студентів факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, а також, попередньо набуті враження в Одеській національній музичній академії імені А. В. Нежданової у процесі занять хорового класу, дали підставу констатувати про ефективність формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики за умови дотримання певних педагогічних умов, а саме: спонукання студентів до оцінювання творів музичного мистецтва у синкретичній єдності ціннісно-естетичних ідеалів; спрямування майбутніх учителів музики до цілісного осмислення завдань вокально-хорової роботи з позиції експертизи та прийняття рішень для якості її перебігу; сприяння набуттю студентами досвіду творчої інтерпретації у рамках художньої відповідності.

**Method of formation the artistic-evaluation skills of future music teachers
(Методика формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх
учителів музики)**

Організацію і перебіг дослідно-експериментальної роботи з формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками забезпечували три етапи, а саме: когнітивно-потребовий, компетентнісно-синтезуючий, рефлексивно-результативний, послідовність яких визначалася розробленими структурними компонентами (ціннісно-емотивним, інформаційно-комунікативним, процесуально-рефлексивним).

Так, перший етап дослідно-експериментальної роботи – когнітивно-потребовий спрямовувався на формування ціннісно-емотивного компонента формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики та реалізовувався через вплив на рівень комплексу фахових компетентностей, суму мистецьких і світоглядних знань, ціннісних установок, що дозволяли студентам оцінювати вокально-хорову сферу діяльності цілісно, суто суб'єктивно, критично врівноважуючи об'єктивні і суб'єктивні оцінки відповідно заданих і загальносформованих взірців. При цьому педагогічний вплив здійснювався через індивідуальну роботу (включення до індивідуальних занять з диригування та вокалу спеціальних тем, модулів, тематичних і програмних додатків, рефератів, проблемних планів тощо), колективну роботу (застосування у навчальній роботі вокально-хорових студентських колективів засобів медіа та інтернету для оцінювання й порівняння якості взірців та оцінювання перспектив і потреб наявного стану навчального колективу у досягненні певних художньо-виконавських позицій) та активно-пізнавальну (відвідування спектаклів у Національній опері України імені Т. Г. Шевченка, концертів у Національній філармонії України, концертів на великій і малій сценах Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, а також, виступів студентських колективів факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова на заходах, концертах, конкурсах, фестивалях на різноманітних мистецьких майданчиках Києва). Що сприяло введенню в навчальний процес мистецької інформації високого професійного гатунку, дозволило послідовно впливати на особистість студентів для формування їх ціннісно-орієнтовної оцінки художньої відповідності навчального середовища. Успішному впровадженню розробленої методики на першому етапі експерименту сприяла педагогічна умова – спонукання студентів до оцінювання творів музичного мистецтва у синкретичній єдності ціннісно-естетичних ідеалів

Компетентнісно-синтезуючий етап дослідно-експериментальної роботи був спрямований на формування операційно-оцінювальної

компетентності студентів у розумінні ними «теорії розвитку вищих психічних функцій Л. Виготського» (Vygotsky, 1982), «генетичних структур інтелекту Ж. Піаже» (Piaget, 1994), «концепції діалектичного характеру розвитку Г. Костюка, А. Балла» (Kostiuk, Ball, 1986) та інших щодо подолання суперечності між тенденцією до збереження студентами напрацьованих стереотипів та тенденцією до продуктивних змін, вповодж використання процедур оцінювання.

Розв'язання поставлених завдань відбувалося шляхом формування динамічних, гнучких способів регуляції власних оцінних результатів студентів із колективною позицією за методикою Г. Костюка (Kostiuk, 1986). Також, у пригоді стала методика Ж. Піаже для розвитку у студентів інтелектуальних формальних операцій, якість засвоєння яких, згідно, Ж. Піаже «визначається активністю особистості, її досвідом, навчанням та культурним середовищем» (Piaget, 1994). Впродовж набуття студентами оцінювальних навичок інтелектуального дослідження й об'єктивного аналізу й синтезу мистецького навчального середовища, такими як узагальнення, порівняння, екстраполяція тощо, формувалася досвід оперування мистецькою інформацією, співставлення наявних оцінок із взірцевими, досвід прийняття колективних рішень для формування високого гатунку оцінювальних висновків. Цілеспрямована орієнтація студентів на другому етапі дослідно-експериментальної роботи на оцінювання специфіки вокально-хорової роботи була забезпечена педагогічною умовою – спрямування майбутніх учителів музики до цілісного осмислення завдань вокально-хорової роботи з позиції експертизи та прийняття рішень для якості її перебігу.

Третій етап дослідно-експериментальної роботи був спрямований на формування художньо-оцінювальних умінь студентів, націлених на співставлення власної «Я-концепції» і «Процес-концепції» вокально-хорової роботи. Питомої ваги для досягнення цілей другого етапу набули методичні настанови В. Ріско, К. Вукеліч, К. Роскос (Risko, Vukelich, Roskos, 2002). Здійснення педагогічного впливу на даному етапі, спрямоване на формування у майбутніх учителів музики свідомого оцінювання студентами результативності власної дії та її необхідності для досягнення результату вокально-хорової роботи, дозволило виробити відповідне оцінне ставлення до себе як упорядника вокально-хорового процесу, а саме: оцінювання якості вокально-хорового звучання, оцінювання якості комунікативних впливів, оцінювання відповідності ідеальній інтерпретації, оцінювання якості прийняття рішень, самооцінювання якості власних дій, оцінювання якості результатів, оцінювання можливостей подальшого впорядкування вокально-хорового середовища тощо. Прискіпливої уваги на даному етапі дослідно-експериментальної роботи потребували відпрацювання студентами власних інтерпретацій вокально-хорових творів на основі сформованих оцінювальних стратегій відповідно ціннісних відповідностей художнім вимогам презентації

мистецьких творів. Оцінювання результативності яких експертним журі відбувалося під час проведення модульно-рейтингових випробувань, заліково-екзаменаційних презентацій, а, також, впродовж оцінювання якості самостійної роботи студентів з вокально-хоровими колективами на практикумі роботи з хором. Третій етап впровадження розробленої поетапної методики формування художньо-оцінювальних умінь студентів забезпечувала педагогічна умова – сприяння набуттю студентами досвіду творчої інтерпретації у рамках художньої відповідності.

Формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики впродовж всіх етапів психолого-педагогічного експерименту здійснювалась через формування певних оцінювальних компетентностей, результат сформованості яких оцінювався описовим способом (анкети, бланки, тести оцінювання), а, також, впродовж оцінювання характеру й особливостей перебігу практикуму роботи студентів з вокально-хоровими колективами компетентним експертним журі.

Results research-experimental work (Результати дослідно-експериментальної роботи)

По завершенню формувального експерименту нами було проведено заключний зріз і порівняльний аналіз середніх показників контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп, за результатами якого була виявлена позитивна динаміка ефективності сформованості досліджуваного феномена у всіх визначених рівнях. Так, високий рівень загалом збільшився – різниця 12% (21% студентів КГ, 33% студентів ЕГ), середній рівень зменшився – різниця 5% (44% КГ, 49% реципієнтів ЕГ), низький рівень зменшився – різниця 16% (33% КГ і 27% досліджуваних ЕГ). Порівняльний аналіз результатів у контрольних та експериментальних групах дали змогу зафіксувати ефективність запропонованої методики формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками, а також засвідчили ефективність, практичну доцільність і своєчасність запропонованої методики даного напрямку навчання.

Conclusions (Висновки)

Отже, наведені у статті результати дослідно-експериментальної роботи з формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками свідчать про ефективність та продуктивність розробленої поетапної методики формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики. Оптимальність отриманих результатів

забезпечила опора в педагогічному експерименті на визначені в дослідженні принципи формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками, а, також, дотримання охарактеризованих педагогічних умов їх впровадження у навчальних процес факультетів мистецтв педагогічних університетів. Отримані позитивні дані свідчать про певну перспективність їх урахування та можливостей впровадження в різних формах фахової підготовки майбутніх учителів музики в Україні та Китаї. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо в дослідженні особливостей формування критично-діагностичних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі фахової підготовки до роботи з мистецькими дитячими колективами.

References

- ANDRUSHCHENKO, V., ZYAZYUN, I., KREMEN, V., SISOYEVA, S. (2003). *Continuous vocational education: the philosophy of pedagogical paradigm, forecast: monograph* – Kyiv, Scientific Opinion, 854 p.
- FEDORISHIN, V. (2013). *Professional-orientation direction of ensuring the conscious attitude of future music teachers to the choice of strategy of practical activity*. Journal of Visnyk of Lugansk National Taras Shevchenko University, Pedagogical Sciences, Vol. 10, issue 269, part II, p. 174-180.
- KOZYR, A. (2012) *Introduction to the acmeology of artistic education: teaching method. Manual* – Kyiv, NP Drahomanov NPU, 263 p.
- KOSTIUK, G., BALL, A. (1986). *Educational material and educational situations. Psychological aspects* – Kyiv, Soviet school, 143 p.
- PIAGET, J. (1994). *Selected psychologist*. Scientific works – Moscow, International Pedagogical Academy, 272 p.
- PODLASY, I. (2003) *Pedagogy: New course* – Moscow, Vlastos, 576 p.
- RISKO, V., VUKELICH, C., ROSKOS, K. (2002). *Preparing teachers for reflective practice: Intentions, contradictions, and possibilities*. Language Arts Journal, Vol. 80, issue 2, p. 134-144.
- SHCHELOKOVA, O. (1996). *Fundamentals of professional artistic and aesthetic training of the future teacher* – Kyiv, UDPI, 164 p.
- VOLKOV, S. (1977). *On the formation of ideas in the figurative and artistic thinking of a modern musical artist*. Journal of Questions of the theory and aesthetics of music, Issue II, p. 184-201.
- VYGOTSKY, L. (1982): *Questions of the theory and history of psychology*. Collected Works: In 6 t. T. 1 – Moscow, Pedagogy, 88 p.

Prospects of Professional Development Future of Music Art in the Process of Conductor-Choral Training

Perspektiven der Professionellen Entwicklung der Zukunft der Musikkunst im Verfahren der Chor-Durchführung

Перспективи професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі диригентсько-хорової підготовки

Xu Qing

Abstract

The article deals with the problem of professional formation of future teachers of musical art in the process of conducting and choir training. The author presents his own view on the innovative arrangement of conducting-choral students' training in higher educational establishments of the artistic branch of Ukraine and China. The purpose article is formulated which is subordinated to the task of finding ways of professional formation of future teachers of musical art in the process of conducting-choral training.

Professional formation of future teachers of musical art is considered in the perspective of formation of independent creative position of students, which, according to the author's position, is investigated, prognosticated, revealing the essential characteristics of objects of the initial conducting-choral environment and is stated by the author as a prerequisite for constructing innovative models of productive transformation about artistic educational activities. The paper presents a broad methodological stratum, the analysis of which allowed the author to reach their own generalizations and conclusions about the core tasks of conducting-choral training in the direction of its innovative arrangement. Specificity of the decision of the set tasks is considered through the prism of the category of creativity, creative thinking, creative activity and confirmed by the learned experience of the leading figures of Ukrainian conductor-choir art. Studying the experience of organizing conducting and choir activity in Ukraine, in particular at the faculties of the arts of pedagogical universities, as well as the self-certified experience of the author of the article as the head of the vocal and choir collective in China, helped to understand the necessity of introducing into the academic conducting choral practice research methods of scientific searches that contribute to the formation of their own self-active position manager-manager of the creative process. What became the subject of scientific research. The emphasis is

placed on the need for students to form an active creative position, their focus on the content of conducting-choral activity.

The article proves that the orientation of conducting-choral preparation to the postulates of research as a science allows to determine the patterns of development and self-development of students. The author's point of view on the peculiarities of formation of the research position of future teachers of musical art, which is connected with the development of intellectual potential of future teachers of musical art on the principles creatively-problematic approach to conducting-choral training. In the article it is proved that, while solving concrete practical tasks of conducting-choral training of future teachers of musical art, the skills of operation of research techniques and techniques contribute to the productivity of the initial process in its entirety and understand the ways for the professional formation of future teachers of musical art in the process of conducting-choral training. The prospects of innovative arrangement of the artistic environment with the use of research productive techniques are revealed. The characteristic and features of research activity in conditions of conducting-choral training of students are presented. Taking into account the specifics of the presented problem, the author outlines the further directions of research of the scientific problem and presents the prospects for further scientific research in terms of studying the possibilities of conducting-choral training from the point of view of the complex arrangement of the future teachers of the musical art of the conductor-choral process.

Keywords: Future Teachers of Musical Art. Conductor-Choral Training. Creativity. Cognition. Research. Creative Activity. Independence.

Класифікація JEL: I2, I21, I23

**Problem solving in general and its connection with important practical tasks
(Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями)**

Соціальні перетворення в сучасному суспільстві України та Китаю ознаменували розгортання широкомасштабних реформаторських процесів, які однією з провідних стратегій розвитку освіти та висувують інноваційну модель її упорядкування. Дані реалії у проєкції на мистецьку освіту потребують дослідження сутності, структури, класифікації та особливостей інноваційних процесів у фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва, а, також, вивчення специфіки взаємовідносин інноваційного навчального середовища і учасників навчального диригентсько-хорового середовища. Осмислення, у даному ключі, перспектив спрямування диригентсько-хорової підготовки у вищих навчальних закладах мистецького профілю на формування самостійної

творчої позиції майбутніх учителів музичного мистецтва для дослідження і виявлення сутнісних характеристик об'єктів начального диригентсько-хорового середовища виступає необхідною передумовою побудови інноваційних моделей дослідницької мистецької навчальної діяльності для формування компетентного фахівця – дослідника-упорядника мистецького простору у процесі диригентсько-хорової підготовки.

Analysis of research and publications, which initiated the solution of the problem (Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми)

Методологічним підґрунтям для розробки проблематики професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі диригентсько-хорової підготовки слугували наукові праці з філософії освіти (В. Андрущенко, І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн та ін.), психолого-педагогічних (В. Андреев, Д. Богоявленська, В. Ільїн, В. Крутецький, Ю. Кулюткін, З. Курлянд, О. Леонтьєв, О. Пехота, М. Подуровський, Л. Рубінштейн та ін.), теорії та методики мистецької освіти (А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, А. Растрігіна, О. Рудницька, О. Ростовський, О. Хижна, О. Федоришин, О. Щолокова та ін.). Впродовж останніх років проведені наукові дослідження з проблем удосконалення змісту і форм диригентсько-хорової підготовки з метою впровадження інноваційних методик у її зміст (Би Цзинчєнь, Ван Кань, Лі Цзяці, Лян Хайє, Ян Цзунь та ін.) Однак, попри значущість кола розглянутих питань, постановка проблеми професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі диригентсько-хорової підготовки не набула висвітлення в науковій літературі.

Головне завдання сучасної освіти, за визначенням В. Андрущенка, вбачається в оволодінні майбутніми фахівцями методологією творчого перетворення навчального середовища (Andrushchenko, 2008). Творчість у диригентсько-хоровій діяльності є проявом самостійного упорядкування навчального мистецького середовища і оригінального бачення інтерпретаційного представлення художнього образу хорових творів у звуковому відтворенні. Очевидно, що для ефективного її здійснення, окрім сформованої бази музично-виконавських, психологічно-корпоративних, управлінсько-організаційних якостей, у майбутніх учителів музичного мистецтва необхідно сформувати високий рівень творчого мислення для дослідження, перетворення й цілеспрямованого упорядкування навчального диригентсько-хорового середовища відповідно виявлених ознак, проблем, тенденцій тощо.

Formulating the goals of the article (statement of the task) (Формулювання цілей статті (постановка завдання))

Диригентсько-хорова підготовка студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів ґрунтується на класичних традиціях зрощення хорового диригента, підкріплених педагогічно-творчими впливами корифеїв диригентсько-хорового виконання А. Авдієвського, В. Іконника, П. Муравського, К. Пігрова, Є. Савчука та інших відомих у Світі та Китаї видатних діячів українського хорового мистецтва. Нам, як делегату від музичних традицій Китаю, вбачається важливим вивчити досвід української диригентсько-хорової школи з універсальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на факультетах мистецтв педагогічних університетів.

Ознайомлення з особливостями багаторічної практики роботи факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М. П. Драгоманова, зокрема таких провідних педагогів як І. Зеленецька, А. Козир, З. Корінець, А. Кузьменко, Н. Можайкіна, Г. Падалка, Г. Савчук, В. Федоришин, О. Щолокова та інших дозволив з'ясувати, що диригентсько-хорові дисципліни займають особливе місце в фаховій підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва, характеризуються максимальною інтеграцією з усіма предметами теоретичного, методичного, загальногуманітарного та виконавського циклів. Що дозволяє в процесі фахової підготовки озброїти майбутніх учителів музичного мистецтва методично-інструментальною базою для роботи в шкільних та позашкільних початкових закладах, яка дозволить продуктивно працювати з дитячими, юнацькими або самодіяльними хоровими колективами.

Актуальність окресленої теми та її недостатня розробленість зумовили постановку цілей статті: висвітлення питання перспектив професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі диригентсько-хорової підготовки.

Presentation of the main research material with the full substantiation of the scientific results obtained (Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів)

Для реалізації окреслених перспектив професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін вважається вкрай необхідним акцентувати увагу на формуванні творчого мислення студентів у рамках проблемно-пізнавального дослідження особливостей перебігу навчального творчого процесу. У зв'язку з чим творчо-проблемний підхід до диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва представляється у перспективі вирішення студентами постаючих

нестандартних завдань навчального творчого процесу і пошуку ефективних способів їх розв'язання.

Наукове осмислення даного підходу в мистецькій освіті знаходимо у працях Лян Хайє, Сі Даофена, Сунь Ліняна, Тан Цземіна, Чень Ченя, Ян Цзуня та інших дослідників з Китаю, які здійснили свій науковий пошук в Україні. Так, акцентуючи увагу на необхідності впровадження інновацій, як фактору активізації творчого впорядкування мистецького навчання майбутніми вчителями музичного мистецтва, Сі Даофен визначає інноваційну концепцію фахової підготовки студентів факультетів мистецтв як «...новітню систему поглядів, об'єднану єдиним фундаментальним задумом, який визначає розуміння певних явищ і процесів музичного навчання майбутніх учителів музики» (Si Daoofen, 2015). У даному вимірі дослідницький характер навчальної диригентсько-хорової діяльності студентів актуалізує значущість творчо-проблемного підходу, який є основою для розвитку творчого потенціалу студентів. Оскільки творчий потенціал як інтегративна властивість особистості майбутніх учителів музичного мистецтва характеризує ступінь здатності студентів продуктивно досліджувати особливості перебігу і досягнення продуктивного результату диригентсько-хорової діяльності, готовність до творчої самореалізації й саморозвитку.

Тому для ефективної організації дослідницького середовища в умовах диригентсько-хорової підготовки студентів необхідна системоутворююча основа, комплексно об'єднуюча інтелектуально-творчі якості майбутніх учителів музичного мистецтва та зумовлююча цілісність їх індивідуальної дослідницької діяльності в умовах диригентсько-хорової підготовки.

Аналіз широкого масиву наукової літератури доводить значне збільшення науково-дослідних робіт у сфері мистецької освіти, а, також, активне впровадження дослідницько-пошукової функції та педагогічного дослідження на всіх напрямках фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, спрямованої на формування майбутніх керівників дитячих хорових колективів з підвищеним творчим потенціалом. У даному ключі, варто наголосити на тотожності напрямків перспективного розвитку мистецької освіти України та Китаю у цілісному баченні прерогатив її функціонування. Наш власний досвід роботи з навчальними хоровими колективами Ганнанського університету (Ганьчжоу, Цзянси) у Китаї, а, також, ознайомлення з практикою диригентсько-хорової підготовки студентів факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М. П. Драгоманова доводить необхідність застосування в педагогічній практиці дослідницьких методів наукового пошуку, їх модифікацій для вирішення конкретних практичних завдань диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Варто зазначити, що питання цілеспрямованої навчально-дослідницької діяльності багато науковців (Б. Ананьєв В. Бондар, Н. Гузій,

О. Олексюк, С. Сисоева та ін.) пов'язують з категорією педагогічної творчості, а про актуальність включення в зміст педагогічної діяльності дослідницьких технік висловлювалися багато вчених і педагогів (В. Андреев, В. Вернадський, П. Каптерев, Ю. Кулюткін, Б. Новіков, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Тому варта уваги ідея науковців про необхідність навчання дослідженню, усвідомлення студентами перспектив власного інтелектуально-творчого збагачення, творчого зростання, ствердження у необхідності становлення самого себе як дослідника, досягнення орієнтирів, віднайдення шляхів і засобів, що забезпечують прояв дослідницьких основ диригентсько-хорової діяльності.

Принагідно, у даному зв'язку, навести позицію Б. Ананьєва про шляхи формування цілісної особистості високопрофесійного фахівця, здатного мислити оригінально, творчо, компетентно, «прямуючи за відношенням до ситуації, предмету, засобів діяльності, які тісно пов'язані з ціннісними орієнтаціями, установками, перетворюючи попередній досвід у процесі рефлексії на властивості характеру, завершуючи його структуру і забезпечуючи цілісність» (Ananiev, 2002).

Орієнтація на постулати дослідження як науки дозволяє визначити закономірності розвитку і саморозвитку студентів; об'єктивні і суб'єктивні фактори, що комплексно спливають на досягнення ними вершин професійного розвитку; ступінь готовності до творчої самореалізації, розкриття творчих можливостей, активізація процесів самопізнання, самовизначення і самоактуалізації. Адже психологічним підґрунтям дослідницької діяльності, згідно В. Андреева, «як проекту самостійного творчого акту є уява про вільний комплексний розвиток особистості студентів в аспекті самопізнання, самотворення, самореалізації, формування механізмів продуктивного мислення, актуалізації мисленнєвих процедур рефлексивного характеру» для забезпечення цілісної картини досліджувальних об'єктів диригентсько-хорової діяльності (Andreev, 2000).

Формування дослідницької позиції неухитно пов'язано з розвитком інтелектуального потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва на засадах творчо-проблемного підходу до диригентсько-хорової підготовки. Доречно буде, також, думка Б. Додонова про те, що процесі дослідження значну роль грають емоційні фактори, оціночні маркери особистості. Згідно Б. Додонова «палітра емоцій, як характеристика емоційного стану дослідника: від переживання радості пошуку, пізнання нового, спілкування з мистецтвом, радисть інтелектуальної творчості» має стати емоційної основою формування дослідницької позиції студентів (Dodonov, 1987).

Алгоритми, схеми, стратегії інтелектуальної дії у процесі дослідницької діяльності загальновідомі й достатньо висвітлені, про свідчать наукові праці Лян Хайє, В.Новської, Чень Ченя, Ян Цзуня та інших, проте вважаємо доцільним підкреслити, що важливість

опанування студентами даних інтелектуальних операцій віддзеркалює якість і перспективність формування високопрофесійного фахівця, здатного самостійно побачити і сформулювати проблему; висунути гіпотезу її розв'язання; зібрати і проаналізувати дані; продукувати варіанти покращання; оцінити ризики та перспективи практичного розв'язання окреслених проблем згідно цілей і завдань диригентсько-хорового процесу.

Прояв творчої ініціативи, допитливості, бажання покращання й довершення мистецького середовища ініціює у студентів здатність цілісного бачення проблем, потяг до дослідження всіх аспектів і шляхів її вирішення, поштовх до активізації рефлексивно-креативної сфери у пошуку оригінальних шляхів ефективного покращення визначених проблемних аспектів диригентсько-хорового навчання.

Означений шлях є кропітким й інтелектуально виснажливим для недосвідчених у специфіці творчо-мисленевих процесів майбутніх учителів музичного мистецтва, оскільки потребує максимальної зібраності та мобілізації. На допомогу в даних ситуаціях стануть настанови Ж. Піаже про «інтелектуалізацію творчого процесу», про послідовність і плановість інтелектуальних дій в узгодженості наступних питань: що я знаю про це? які умовиводи я можу зробити з того, що мені вже відомо? як можна дізнатися нове про об'єкт дослідження? які інструменти, засоби, методи стануть при нагоді?; аналізувати літературні та мистецько-виконавські джерела; систематизувати отримані дані по досліджуваній проблемі; побудувати модель об'єктів дослідження; провести спостереження записати все, що вдалося дізнатися про предмет дослідження (Piaget, 1994).

Активний прояв дослідницької позиції у майбутніх учителів музичного мистецтва, на думу Ю. Кулюткіна, виявляється в «основних уміннях дослідника», саме: висувати гіпотези, робити припущення, шукати їх обґрунтування, доводити або спростовувати вірогідність їх досконалості, для чого, згідно Ю. Кулюткіна «дослідник має демонструвати оригінальність, гнучкість, високу продуктивність мислення» (Kulyutkin, 1981).

Аналіз наукових джерел дозволив з'ясувати, що основою формування дослідницьких умінь є система відносин особистості до професійної педагогічної діяльності, до учасників освітнього процесу, до самого себе як суб'єкта педагогічної діяльності. Дані відносини задають ціннісно-цільові орієнтири майбутнім учителям музичного мистецтва для дослідження особливостей перебігу диригентсько-хорової діяльності. У даному процесі, провідним для студентів є ставлення до хорового мистецтва як до цінності й бажання за допомогою дослідницьких умінь виявити сутність диригентсько-хорової діяльності та дослідити можливості її продуктивного перетворення.

З педагогічної точки зору дані завдання піднімають в першу чергу проблеми творчого розвитку студентів і можливості навчального середовища для їх вирішення. Щодо цього В. Андреев зазначає, що для вчителя особливо значимим є вивчення учня з позицій його ставлення до діяльності, до оточуючого середовища, до власного «Я». А ставлення особистості до об'єкта пізнання, згідно В. Андреева визначає особливості навчального процесу та результатів дослідження початкових реалій (Andreev, 2000). З іншого боку, дослідницькі вміння впливають на становлення системи відносин майбутніх учителів музичного мистецтва, які є значущими для подальшої професійної діяльності.

Доречно зазначити, що дослідницькі вміння формуються в безпосередньому зв'язку зі знаннями. Оскільки, по-перше, вміння формуються на основі знань, які складають зміст диригентсько-хорового навчання, а, також, знань з педагогіки, психології та методики музичної освіти на основі знань про способи інтелектуального перетворення диригентсько-хорової діяльності. Саме даний аспект зв'язку знань і умінь підкреслюють сучасні дослідники. Однак для більш повного розуміння зв'язку умінь і знань необхідно виділити ще ряд аспектів, які виявляються в результаті вивчення взаємозв'язку мистецько-педагогічної теорії (на основі якої формуються значущі для професійно-педагогічної діяльності дослідницькі вміння) і диригентсько-хорової практики (в якій вони продуктивно застосовуються). По-друге, дослідницькі вміння дозволяють добувати студентам знання з практики роботи з хором, вивчати її особливості за допомогою науково-обґрунтованих інтелектуальних дій і операцій мисленнєвого пошуку. По-третє, сформовані дослідницькі вміння дозволяють студентам отримати і представити в структурованому вигляді комплексне знання, зокрема вибудувати і обґрунтувати стратегію і тактику будь-якої творчо-виконавської, управлінсько-комунікативної тощо дії для покращання мистецько-навчального процесу або дослідити умови і можливості самовдосконалення у мистецтві диригування, мистецтві комунікації, мистецтві організації, мистецтві навіювання, мистецтві переобладнання диригентсько-хорового процесу.

Сприяння даним педагогічним установкам може надати новий вектор розвитку творчої активності майбутніх учителів музичного мистецтва для самостійного дослідження, впорядкування та ефективних змін диригентсько-хорового навчального середовища. Що комплексно забезпечує позитивні зміни у професійно-творчій свідомості студентів, розширюючи простір широкого розуміння й переоцінки цілей, мотивації, відповідності наявного власного фахового тезаурусу, а також, накопичення досвіду оперування диригентсько-хоровим середовищем, формуючи власну самостійно-активну позицію управлінця-керівника творчого процесу.

Conclusions from the study and perspectives of further exploration in this direction (Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі)

Таким чином, оволодіння майбутніми вчителями музичного мистецтва дослідницькими вміннями та навичками відкриває простір до широких можливостей формування у студентів досвіду дослідження особливостей і перебігу диригентсько-хорової діяльності, що є одним з можливих способів активного спрямування студентів до професійного становлення на шляху до набуття диригентсько-хорової майстерності та інноваційною складовою диригентсько-хорової підготовки на факультетах мистецтв педагогічних університетів України та Китаю. Наведені у статті дані дозволяють дійти висновку про те, що під час вирішення конкретних практичних завдань диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва навички оперування дослідницькими техніками і прийомами сприяють продуктивності начального процесу у цілісному його розумінні та таврують шляхи до професійного становлення майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі диригентсько-хорової підготовки. Представлений у статті матеріал не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми та має перспективу подальшої розробки. Подальшого висвітлення потребують питання розгляду специфіки диригентсько-хорової підготовки з позицій комплексного впорядкування майбутніми вчителями музичного мистецтва диригентсько-хорового навчального середовища.

References

- ANANIEV, B. (2002). *Man as a subject of knowledge*. Moscow, SPb: Peter, 228 p.
- ANDREEV, V. (2000). *Pedagogy*. Training course for creative self-development. Kazan, Center for Innovative Technologies, 2000, 608 p.
- ANDRUSHCHENKO, V. (2008). *Reflections on education: articles, essays, interviews*. Kyiv, Knowledge of Ukraine, 819 p.
- DODONOV, B. (1987). *In the world of emotions*. Kyiv, Politizdat of Ukraine, 140 p.
- KOZIR, A. (2008). *Profession of the master of music teachers: the theory and practice of form-wise in the system of bagator and inspiration: monograph*. Kyiv, NP Drahomanov NPU, 378 p.
- KULYUTKIN, YU., SUKHOBSKAYA, G. (1981). *Modeling pedagogical situations*. Moscow, Pedagogy, 281 p.
- LIANG, HAIYE (2017). *The development of creativeness of students of faculties of design technologies*. Bulletin of the National Aviation University. Seriya: Pedagogy. Psychology, Vip. 1, issue 1, p. 92-96.

- PIAGET, J. (1994). *Selected psychologist. Scientific works*. Moscow, International Pedagogical Academy, 272 p.
- SI, DAOOFEN (2015). Structural peculiarities of the singing training of students of the institutes of arts of pedagogical universities. Collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Part I, p. 156-164.

Humanities and Arts

Humanwissenschaften und Kunst

Humanitné vedy a umenie

**Analisi del discorso umoristico nel *Don Camillo*
di Giovannino Guareschi**

**Humoristischer Diskurs in den Kurzgeschichten
von Giovannino Guareschi *Don Camillo***

**Analýza humorizmu v *Don Camillovi*
od Giovannina Guareschiho**

Simona Mercantini

Abstract

In this paper we present an analysis of the humoristic ideological system in *Don Camillo. Mondo piccolo* by Giovannino Guareschi. We describe the characteristics (seriousness, lightness, essentiality) and the aims (break through the bastions of ideological rhetoric to discover the essential truth of human things) of Guareschi's humor. As a point of reference, we take the essay by Luigi Pirandello *L'umorismo*, which we consider surprisingly in conformity with the theoretical description of humor in Guareschi. The article is therefore divided into three parts: a. Presentation of the theoretical bases, with the intention of defining what we mean by the term "humor"; b. Presentation of the biographical features that have influenced and formed Guareschi's humor; c. Analysis of the themes developed in *Don Camillo. Mondo piccolo* using humoristic technique.

Keywords: Giovannino Guareschi. *Don Camillo*. Uumorismo.

Nell'arco di tredici anni, dal 1938 al 1951, Giovannino Guareschi interviene a conferenze e scrive articoli dedicati alla sua personale visione dell'umorismo, dimostrando ancora una volta la sua avversione a qualsiasi tipo di inquadramento. In questi cinque interventi, pubblicati in raccolta per la prima volta nel 2015 dall'editore Andrea Paganini, non troviamo la descrizione teorica del genere letterario prescelto da Guareschi per la maggior parte delle sue opere: troviamo, invece, altrettante esemplari dimostrazioni pratiche di ciò che il nostro Autore riteneva autentico umorismo.

Per chiarire a cosa ci riferiremo nella nostra analisi usando il termine "umorismo", ricorriamo un altro grande scrittore (e drammaturgo) della prima metà del XX secolo, Luigi Pirandello. Su che cosa sia l'umorismo si sono espressi autorevoli studiosi di tutto il mondo e di tutte le epoche, dimostrandone, in fin dei conti, la sua ineluttabile refrattarietà a qualsiasi unanime definizione scientifica. Senza alcuna pretesa di esaurire o chiudere la

questione, forniamo qui solo le principali idee di Pirandello sul tema, quelle che ci hanno permesso di cogliere alcune straordinarie suggestioni dell'opera umoristica di Guareschi.

L'umorismo secondo Luigi Pirandello

Nel suo saggio del 1908 intitolato *L'umorismo*, rieditato nel 1920 (nostra edizione di riferimento) per rispondere alle feroci critiche ricevute nel frattempo da B. Croce, Pirandello analizza l'umorismo in maniera integrale, rispondendo ad alcuni quesiti:

- a. Tra le numerose caratteristiche dell'umorismo edotte dal singole opere, sono riscontrabili delle caratteristiche ricorrenti, comuni che permettano di definire un'opera umoristica?
- b. Il processo creativo umoristico ha degli elementi peculiari che lo distinguono da tutti gli altri processi artistici?
- c. Infine: "Chi è lo scrittore umorista?"

Caratteristiche comuni dell'umorismo

Il primo oggetto dell'umorismo è la **contraddizione**, che emerge dal paragone tra una certa norma attesa dalla situazione e la situazione come si presenta nella realtà. Non necessariamente questa contraddizione va ricondotta al «*disaccordo che il sentimento e la meditazione scoprono fra la vita reale e l'ideale umano*¹ o fra le nostre aspirazioni e le nostre debolezze e miserie.» [Pirandello, 1920: 147]. La condizione per generare una situazione umoristica è la contraddizione in quanto tale, non la contraddizione generata dalla delusione di una realtà diversa dall'ideale atteso. Un secondo elemento, infatti, riscontrabile in tutti i testi è, a detta di P., lo **scetticismo** di cui l'umorista colora tutte le sue osservazioni, fondato sull'assenza di una forma ideale di riferimento. Infine, la creazione umoristica è caratterizzata da una forte componente **analitica**, definita da Pirandello minuziosa e maliziosa; insomma, l'umorista ha una coscienza molto vivida di tutti i dettagli presenti nel quadro che sta dipingendo.

Elementi peculiari del processo creativo umoristico

L'elemento peculiare identificato da Pirandello è la **riflessione**, che attraverso un processo di scomposizione del sentimento e dell'immagine che ne scaturisce, realizza nell'artista il **sentimento del contrario**. Lo illustra attraverso un suo celebre esempio, quello della *vecchia signora*. Io vedo, dice

¹ Qui e successivamente, il grassetto nelle citazioni è nostro [NdA]

Pirandello, una vecchia signora abbigliata e truccata come una giovinetta e ne ho una impressione immediatamente comica, di ridicolo, che egli definisce l'**avvertimento del contrario**; «*ma se ora interviene in me la riflessione, e mi suggerisce che quella vecchia signora non prova forse nessun piacere a pararsi così come un pappagallo, ma che forse ne soffre e lo fa soltanto perchè pietosamente s'inganna che, parata così, nascondendo così le rughe e le canizie, riesca a trattenere a sè l'amore del marito molto più giovine di lei, ecco che io non posso più riderne come prima.*» [Pirandello, 1920: 141].

Questo sentimento del contrario generato dalla riflessione, esplicitamente rappresentato nel testo o riconoscibile per induzione, è quello che distingue per Pirandello l'umorismo dalla comicità (avvertimento del contrario da cui scaturisce un riso spontaneo), dall'ironia (contraddizione puramente verbale tra detto e inteso, infingimento retorico) e dalla satira (sdegno e avversione per la realtà).

Con due immagini sintetiche e potenti, Pirandello trasmette in maniera completa la natura della riflessione:

1. «*nella concezione umoristica, la riflessione è, sì, come uno specchio [...] d'acqua diaccia, in cui la fiamma del sentimento non si rimira soltanto, ma si tuffa e si smorza: **il friggere dell'acqua è il riso che suscita l'umorista; il vapore che n'esala è la fantasia spesso un po' fumosa dell'opera umoristica.***» [Pirandello, 1920: 148].
2. nella concezione umoristica «per la riflessione inserita nel germe del sentimento, come un vischio maligno, si svegliano le idee e le immagini in contrasto [...] e la pianta sorge e si veste d'un verde estraneo e pur con essa connaturato.» [Pirandello, 1920: 150].

In queste immagini noi vediamo rappresentata bene la creazione umoristica di Guareschi che considerava l'umorismo «la cosa più seria di tutte» [Guareschi, 2015: 52], destinato a provocare il riso, ma un riso caratterizzato da una intrinseca serietà: «*Il ridere di cui intendo parlare io, – dirà a una conferenza, – è provocato da quel rigido, gelido e spietatamente logico ragionare che deve essere prerogativa di chi possiede il senso dell'umorismo*» [Guareschi, 2015: 127].

Trattandosi di critica estetica e non filosofica, precisa Pirandello, la riflessione qui non viene intesa come un momento a posteriori, estrinseco al momento creativo: la riflessione non interviene successivamente all'ispirazione artistica come nella critica, poiché «*di membra sparse non si compone un corpo vivo*». La riflessione, nella quale Pirandello identifica l'elemento distintivo della creazione umoristica, interviene simultaneamente alla ispirazione creativa, pur essendo identificabile a bene vedere (*un verde estraneo*)... il contrasto, il paradosso, caratterizza l'opera umoristica a ogni livello.

Nelle creazioni del nostro Autore, vedremo, la riflessione avrà un ruolo fondamentale, fino a manifestare la propria alterità conformante diventando Personaggio.

Lo spirito dell'umorista

Pirandello si rifiuta di credere che l'umorismo non si possa definire e dissente dalla conclusione del suo celebre contemporaneo, Benedetto Croce, per il quale non esisterebbe l'umorismo ma solo gli umoristi. Nondimeno, anche lui riconosce il ruolo fondamentale dell'autore umorista per una definizione esauriente dell'umorismo stesso. Chi è l'umorista? Egli non è uno scrittore comune, bensì uno scrittore-critico di genere **fantastico**. Una «*innata o ereditata malinconia*» costituisce la sua peculiare predisposizione d'animo per cui «*ogni sentimento, ogni pensiero, ogni moto che sorga [in lui] si sdoppia subito nel suo contrario*» [Pirandello, 1920: 156]. Così la concezione umoristica avviene quando il **seme della creazione** cade nel terreno concimato dall'**umore malinconico**. Interessante qui notare l'accezione moderna di malinconia come fenomeno spirituale, arricchita da quella antica come fenomeno materiale, di liquido biologico, che fluisce nel nostro corpo al pari del sangue: la predisposizione e la storia dello scrittore, il suo sangue, sono parte fisicamente inscindibile dalla sua creazione artistica. L'umorista ha una particolare predisposizione psichica, afferma Pirandello, secondo la quale egli si trova sempre «*fuori chiave*». Tradotto in termini guareschiani, l'umorista è il «*figlio "fuori serie" e fuori dall'ordine, lo scandalo familiare di tutti i giorni*». Pertanto, l'umorista è al tempo stesso poeta e critico fantastico: questa definizione calza perfettamente per il nostro Autore, come vedremo!

Abbiamo visto che l'umorismo si distingue dalla satira, poiché quest'ultima avverte e rappresenta un certo sdegnoso rapporto dello scrittore con la realtà. Nondimeno, ci mette in guardia Pirandello, sarebbe errato credere che all'umorista la realtà piaccia. Egli, piuttosto, è caratterizzato da uno «*stato irresoluto della coscienza*», impermeabile, perciò, a qualsiasi ossequio ideologico.

Condividendo l'importanza che Pirandello conferisce al ruolo dell'umorista per una definizione adeguata dell'umorismo, cominciamo la nostra analisi del *Mondo Piccolo* presentandone l'Autore.

L'umore dell'umorista Guareschi.

Guareschi è uno dei più importanti scrittori italiani del XX secolo e *Don Camillo. Mondo piccolo* è la raccolta di novelle dove per la prima volta compaiono i suoi più celebri personaggi: il sacerdote don Camillo, il sindaco comunista Peppone e il Cristo Crocefisso che dialoga con don Camillo. La raccolta esce nel 1948, in un periodo di estrema instabilità politica, incentivata da una violenza ideologica inaudita e pervasiva, capace di infiltrarsi in tutti gli ambiti della convivenza civile. Il sanguinoso conflitto della Seconda Guerra Mondiale aveva ridotto il Paese in ginocchio, aveva esasperato le ostilità tra comunisti e fascisti, tra i fautori della monarchia e quelli della democrazia

(che si imporrà nel 1946), tra la Chiesa e le varie correnti laiciste della società... Questi sono gli anni in cui si formano e consolidano le correnti politiche, comuniste e democristiane, che condizioneranno il Paese per più di 50 anni.

Il nostro Autore nasce come giornalista e caricaturista, radicalmente impegnato in un giudizio quotidiano, franco, cordiale e pur spietato degli eventi sopra descritti. Egli sarà uno strenuo oppositore del comunismo, minacciosamente imperante nell'Italia del dopoguerra, come drammaticamente testimoniano altri autori suoi contemporanei: all'indomani della guerra di liberazione dal Fascismo, il rischio che l'Italia finisse sotto l'influenza dell'Unione Sovietica era elevatissimo e molto temuto dalle correnti democratiche. Guareschi sarà sempre in prima linea nella lotta contro il comunismo, ma non risparmierà aspre critiche ai rappresentanti del partito democristiano, e questo spirito battagliero gli procurerà la reclusione in vita e dopo, per lunghi anni, l'ostracismo dal novero dei grandi scrittori del '900, perché, a fronte di un largo consenso di lettori, i critici relegheranno le sue opere sempre a letteratura di svago, negandogli il titolo di vera letteratura.

Tuttavia, noi riteniamo che proprio di letteratura si tratti, d'accordo con il poeta italiano Giovanni Raboni, secondo il quale «per un libro di narrativa c'è un solo modo per «avere ragione»: possedere quella forma specifica, insostituibile e inconvertibile di verità che è la bellezza» [Raboni, 1992: 2]. Uomo di idee forti e decise (accettò il carcere e il lager per tener fede alla propria idea), da scrittore Guareschi fu, come ogni artista, fedele servitore della Bellezza. Vocazione del nostro Autore fu **svelare la bellezza dell'umano**, nella sua manifestazione più ambigua e intangibile: **la sua coscienza**.

Strumento ideale per farlo nel rispetto della libertà propria della coscienza è l'umorismo, che svela velando. Nell'umorismo tutto particolare di G. Guareschi si sente l'eco delle parole di Cristo: «Chi ha orecchi per intendere, intenda», parole impregnate di rispetto per la libertà dell'ascoltatore e al tempo stesso esigenti. Non a caso questa citazione suggerirà la conclusione della prima raccolta.

Anche l'umorismo di Guareschi è molto esigente: non è usato come forma di fuga dalle pressioni di una realtà asfissiante, ma come strumento perturbatore, come arma di distruzione dell'apparenza per fare venir fuori la vera vita, cioè per l'attestarsi della verità e della libertà: «*L'umorismo non distrugge. Rivela ciò che deve essere distrutto perché cattivo [...] L'umorismo distrugge solo l'equivoco*» [Guareschi, 2015: 36]. Il discorso umoristico non si prefigge lo scopo di distrarre il lettore dai problemi della vita, anzi, l'autore umorista propone al lettore di andare incontro alla verità con un sorriso, spesso amaro, perché conformarsi alla verità è l'unico modo di conquistare la libertà. Questa idea Guareschi la incarnò non solo nella sua creazione artistica, ma anche nella sua biografia. Egli fu varie volte punito per il suo atteggiamento "irriverente" nei confronti delle autorità, e durante il processo del 1954, che lo porterà alla condanna a un anno di reclusione, Guareschi

scriverà alla moglie: «*Io bado molto alla mia **coscienza**: preferirei essere condannato dalla Giustizia ed essere assolto dalla mia coscienza piuttosto che essere assolto dalla Giustizia ed essere condannato dalla mia coscienza*». Frutto di questa profonda stima per la propria coscienza sono il sentimento di libertà e leggerezza: «*Se Dio ha stabilito che io esca di qui, ne uscirò **sorridendo** e con il **cuore leggero***» [Guareschi, 2015: 24]. Un pensiero simile, ma ancor più forte, è espresso nella lettera che Guareschi manderà agli avvocati per impedire loro di fare appello: «*La mia dignità di uomo, di cittadino e di giornalista libero è faccenda mia personale e, in tal caso, accetto soltanto il consiglio della mia coscienza. Riprenderò la mia vecchia e sbudellata sacca di prigioniero volontario e mi avvierò tranquillo e sereno in quest'altro Lager [...]. Per rimanere liberi bisogna, a un bel momento, prendere senza esitare la via della prigionia*» [Guareschi, 1954: 17]. Nella nostra breve analisi testuale cercheremo di mostrare come l'Autore, proprio attraverso l'uso del discorso umoristico, riesca a trasmettere al lettore che la libertà è il dono più prezioso e la caratteristica più autentica dell'essere uomo.

L'umorismo in Don Camillo. Mondo Piccolo. L'Umorismo libera l'essenza delle cose.

Grazie all'umorismo, l'Autore è in grado di travalicare continuamente i più alti bastioni ideologici in cui l'uomo, pago delle sue astratte certezze, si sia rifugiato, dimostrando che nessuno può costringere neanche se stesso nell'angusto spazio della retorica.

Una cosa in particolare Guareschi vede imprigionata e bisognevole di liberazione: la coscienza dell'uomo. Nel secolo delle Ideologie (fascista, comunista, democristiana, monarchica, liberale...), la prima vittima è proprio la coscienza dell'individuo: «*In un mondo carico d'odio, la gente sogna di poter vivere lottando sì ma in modo che gli uomini, pur rimanendo avversari fierissimi, non diventino nemici. E, all'ultimo momento, la passione politica sia vinta dal buon senso. E l'ultima parola, sia quella della coscienza*» [Bandini, 2008: 26].

Nella premessa del 1948 al primo volume di *Don Camillo. Mondo piccolo*, Guareschi stabilisce molto chiaramente i confini del suo "terreno". Applica fin dal principio la tecnica dei contrasti tipica del discorso umoristico al fine di stabilire precisamente l'essenza della storia che si appresta a raccontare. Si parte molto prosaicamente dalla demarcazione di spazio e tempo dell'azione: un ambiente volutamente precisato dall'Autore, il quale (come ci fa notare la Gurevich [Гуревич, 2015: 107]), contravvenendo alla sua abitudine, ripete più volte il termine **determinato**: «*Queste storie quindi vivono in un **determinato** clima e in un **determinato** ambiente. Il clima politico italiano dal dicembre del 1946 al dicembre del 1947. La storia insomma di **un anno** di politica*» [Guareschi, 1991: 6].

Un determinato clima, dunque, come determinati sono i protagonisti della vicenda, presentati alla fine dell'introduzione: «[...] i personaggi principali sono tre: il prete don Camillo, il comunista Peppone e il Cristo Crocifisso. Ebbene, qui occorre spiegarsi: se i preti si sentono offesi per via di don Camillo, padronissimi di rompermi un candelotto in testa; se i comunisti si sentono offesi per via di Peppone, padronissimi di rompermi una stanga sulla schiena. Ma se qualcun altro si sente offeso per via dei discorsi del Cristo, niente da fare; perché chi parla nelle **mie** storie, non è il Cristo, ma il **mio** Cristo: cioè la voce della **mia** coscienza. Roba **mia** personale, affari interni **miei**. Quindi: **ognuno per sé e Dio per tutti**» [Guareschi, 1991: 26]. (Quindi la voce della coscienza non è una voce fuoricampo, la voce del suggeritore che interviene a colmare i vuoti di una sceneggiatura già scritta. La Coscienza è protagonista. La riflessione di cui parlava Pirandello conquista qui il rango di personaggio).

La prima e l'ultima pagina della premessa vanno a formare una cornice precisa e conclusa della storia. Precisione esaltata, più che contraddetta, dal tono **surreale** dei tre racconti che vi sono framezzo, grazie ai quali, a detta dell'Autore, *si spiega il mondo di Mondo piccolo*. Racconti, appunto, surreali, i cui protagonisti sono contadini poderosi, dal temperamento tetragono, capaci di intimidire Dio in persona con i loro moniti: «“Reverendo” disse mio padre “Chico sta male e soltanto il buon Dio può salvarlo. Oggi, per dodici ore, sessanta persone hanno pregato il buon Dio, ma Chico peggiora e non arriverà a domattina.” “Reverendo” continuò mio padre “tu soltanto puoi parlare al buon Dio e fargli capire come stanno le cose. Fagli capire che se Chico non guarisce io gli butto all'aria tutto. In quel pacco ci sono cinque chili di dinamite da mina. Non resterà più in piedi un mattone di tutta la chiesa. Andiamo!” [...] Mio padre non si vantò mai di questa faccenda, ma al Boscaccio c'è ancora oggi qualche scomunicato il quale dice che, quella volta, Dio ebbe paura» [Guareschi, 1991: 13].

Oppure animali in grado di salvare un paese dall'invasione dello “straniero” cittadino, o ragazze fedeli alla promessa d'amore fino alla morte e oltre. Personaggi surreali, che l'Autore riconosce tali, e proprio per la loro natura surreale *non stonano mai col paesaggio*. La bellezza dell'umano può emergere solo allo sguardo veramente realista, capace, cioè, di vedere la realtà fino in fondo, fino a cogliere quell'impronta di eterno e infinito che ne puntella tutta la storia, sempre immersa in un sistema superiore eterogeneo e omogeneo a un tempo, perché la storia, opera dell'uomo, è *in funzione della geografia*, opera di Dio: «Gli uomini cercano di correggere la geografia bucando le montagne e deviando i fiumi e, così facendo, si illudono di dare un corso diverso alla storia, ma non modificano un bel niente, perché, un bel giorno, tutto andrà a catafascio. [...] Perché gli uomini sono delle disgraziate creature condannate al progresso, il quale progresso porta irrimediabilmente a sostituire il vecchio Padreterno con le nuovissime formule chimiche. E così, alla fine, il vecchio Padreterno si secca, sposta di un decimo di millimetro

l'ultima falange del mignolo della mano sinistra e tutto il mondo va all'aria.» [Guareschi, 1991: 6].

Il fiume Po, l'unico fiume rispettabile che esista in Italia, viene a completare il quadro dei personaggi principali. In quanto elemento geografico, il fiume è incarnazione, o meglio "inacquazione" dell'Eterno, di Dio, con tutti gli elementi biblici del caso: «*Perché è l'ampio, eterno respiro del fiume che pulisce l'aria. Del fiume placido e maestoso, sull'argine del quale, verso sera, passa rapida la Morte in bicicletta*» [Guareschi, 1991: 26].

Le coordinate storiche non sono meno importanti di quelle geografiche se vogliamo ben identificare **le finalità del discorso umoristico** di Guareschi. In un clima ideologicamente teso, la scelta di identificare la voce della coscienza con la voce del Cristo Crocifisso, risulta una scelta molto azzardata, coraggiosa, come nota la Gurevich [Гуревич, 2015: 135]. Ma perché Guareschi avverte la necessità di questa novità? Il secondo dopoguerra è un'epoca di grandi ideali, ma anche di grandi menzogne, di menzogne politiche, che per l'Autore sono emblema della menzogna riflessa, subdola, della menzogna per eccellenza, quella che annebbia il cervello e trasforma l'uomo in marionetta, il **popolo in mandria**. Proprio nel momento di maggiore pericolo, la voce della coscienza si deve e si fa sentire più acuta, ma anche più **autorevole**, spesso usando i mezzi più imprevedibili e con il favore della notte...Attraverso il ritmo incalzante e leggero dell'ironia si fa strada la voce della coscienza, portatrice di pace... a condizione che...

La liberazione attraverso l'espiazione

Innanzitutto, non avviene liberazione senza un regolare percorso di espiazione. È tema ricorrente: la liberazione senza pentimento è impossibile [ad esempio in: *L'uovo e la gallina*; *Il vecchio testardo*; *Delitto e castigo*; *Ritorno all'ovile*; *Cinque più cinque*; *In riserva*; *Notturmo con campane*; *Il cane*] Che non si tratti di superficiale moralismo, ma di necessità ontologica e gravissima espressa in forma artistica, lo si mette in chiaro fin al primo racconto *Peccato confessato*, dove il sindaco Peppone confessa a don Camillo di essere stato lui l'aggressore che lo ha bastonato approfittando della complicità della notte.

«*"Me ne sono pentito" esclamò Peppone. "Io poi non vi ho bastonato come ministro di Dio, ma come avversario politico. È stato un momento di debolezza."*» [Guareschi, 1991: 31].

Dopo una breve discussione con il Cristo che gli rifiuta il permesso di prendere a sberle il penitente, perché: «*Io l'ho perdonato e anche tu devi perdonare. In fondo è un brav'uomo*», e anche perché «*Le tue mani sono fatte per benedire, non per percuotere*», finalmente Don Camillo trova una scappatoia squisitamente filologica e, osservando il divieto dell'uso delle mani, rifila a Peppone un solenne calcio nel sedere in vece di penitenza. E questi, intento a

recitare la sua penitenza “ufficiale”, «*incassò senza battere ciglio, poi si alzò e sospirò, sollevato: “È dieci minuti che l’aspettavo” disse. “Adesso mi sento meglio.” “Anch’io” esclamò don Camillo*».

La situazione comica apre a una riflessione più profonda, obbliga a spostare i paletti delle conoscenze pregresse sulla violenza che chiama violenza. Anche qui i toni paradossali dell’ironia non mancano: fa ridere che un prete introduca nel novero delle penitenze somministrabili i calci nel sedere; al tempo stesso il prete reagisce apparentemente nello stesso modo del comunista, prendendolo a botte; infine, l’atto violento riceve persino il plauso del Cristo... insomma, verrebbe da pensare: questione di punti di vista.

Eppure, c’è una discriminante che permette di uscire da una situazione d’infruttuoso relativismo, quale? Guareschi lo dice chiaramente fin dall’introduzione e, non a caso, nel primo racconto: la discriminante è l’**onestà** (la confessione di Peppone non ha tanto carattere religioso, quanto schiettamente umano di riconoscimento onesto). E l’onestà è l’opposto dell’odio: «*[...] non ci si stupisce [...] che uno possa spaccare la zucca a un altro, ma onestamente, però: cioè senza odio*» [Guareschi, 1991: 26]. In virtù dell’onestà l’uomo ottiene la pace: a suggello di tanta temerarietà, Guareschi commenta che don Camillo «*aveva ora il cuore sgombro e netto come il cielo sereno e che il Cristo non disse niente. Ma si vedeva che era contento anche Lui*» [Guareschi, 1991: 32].

L’odio e la paura

L’odio non è il contrario dell’amore. Ancora una volta la scelta di Guareschi impone di rapportarsi alle parole non a partire dal pre-concetto che ne abbiamo, ma a partire dalla loro natura, che dà anche al nostro preconconcetto un sapore nuovo, vivo. L’odio non è il contrario dell’amore, ma dell’onestà e porta la fame [nel racconto *La campana*], lo svilimento dell’uomo [*Vecchio testardo*], la guerra quotidiana [*Il pittore*]... Alla radice dell’odio c’è sempre un’azione disonesta [*La disfatta*]. Ma prima ancora c’è una struttura di pensiero disonesta. Perché il problema veramente grave non è mai l’azione, bensì lo è il pensiero. E il pensiero disonesto è quello che nasce dalla cultura e dalla politica...intese, ovviamente, in senso umoristico, non nel loro sviluppo naturale, ma nella loro realizzazione opposta allo scopo per cui sono nate. In questo senso esse sono manifestazioni sociali della **retorica**. Guareschi era nemico giurato della retorica, la parola prediletta dell’ideologia, quella mai concepita, ma ripetuta, per *pigrizia mentale*: «*L’odio è una retorica, ed è anzi il prodotto di tutte le retoriche*» [Guareschi, 2015: 120]. Da qui la **peculiare accezione di riflessione** sottesa a tutta la sua arte umoristica, che egli formulerà in una conferenza: «*Cominciamo col distruggere la parte peggiore di noi stessi quella che pascola nei prati della retorica e si ubriaca di frasi fatte, di aggettivi altisonanti, di fedi indiscusse, di dogmi politici, di*

imprescindibili destini» [Guareschi, 2015: 120]. Alla retorica è dedicata una delle sue più riuscite e celebri invenzioni satiriche – i *Trinariciuti*: i comunisti, rappresentati come ometti perennemente arrabbiati, dotati di tre buchi nel naso, dove il terzo buco serviva ad eliminare tutta la retorica e il fumo accumulato nel cervello; la vignetta dove appaiono per la prima volta era intitolata «*Obbedienza pronta, cieca assoluta*» [Leparulo, 1985: 1185].

In *Don Camillo* la formula «non buttiamo la cosa in politica» che ricorre nelle situazioni più banali e apparentemente inappropriate, sottende sempre il grave appello a non usare formule derivate da un credo ideologico (religioso o politico che sia), anziché da un personale convincimento, da una personale elaborazione. L'esito di una parola politica, anche la più apparentemente innocua, è sempre tragica, come stigmatizza il Cristo Crocifisso: «*In guerra l'uomo può perdonare al nemico che poco prima tentava di ucciderlo e può dividere con lui il suo pane, ma, nella lotta politica, l'uomo odia il suo avversario, e il figlio può uccidere il padre e il padre uccidere il figlio per una parola.*» [Guareschi, 1991: 183]. La guerra peggiore nasce dal contrasto ideologico «*È una guerra "di prestigio", il tipo di guerra più empio e maledetto.*» [Guareschi, 1991: 231].

L'uomo che odia, avvinto da questo tipo di guerra, si trova addosso uno stato d'animo occulto ma incessante: **la paura**. Questo tema è molto ricorrente, ma che sia centrale per la poetica di Guareschi lo si evince dal fatto che proprio così egli conclude la sua prima raccolta, con una trilogia dal titolo *La paura*, su cui ritorneremo.

La coscienza opera in silenzio

L'unica arma adeguata a combattere contro la retorica delle idee è la **coscienza**. Nella coscienza di Guareschi noi vediamo la riflessione pirandelliana, quella forza che interviene a liberare il sentimento del contrario, affinché si sveli l'essenza delle cose. Ricordiamo che qui l'Autore identifica con la coscienza il Cristo Crocifisso, cioè l'emblema stesso della Vittoria, della Potenza con la P maiuscola, capace di sfondare le porte della Morte e degli Inferi. E, tuttavia, vediamo, incapace di imporre l'onestà e la giustizia. Anche il Cristo è un personaggio umoristico: i suoi silenzi e le sue parole hanno sempre lo scopo di provocare nella coscienza di don Camillo un percorso gustoso, spesso e volentieri disagevole, per farlo arrivare a vedere la verità più profonda di una certa situazione. Celebri sono i silenzi del Cristo Crocifisso [*Il proclama*: 61; *In riva al fiume*: 223], che provocano a don Camillo febbri da cavallo, quand'egli si ostina a non ammettere le sue malefatte: «*Ma il Cristo rimase muto e in questi casi a don Camillo veniva la febbre quartana*» [*In riserva*: 88]. Ma più spesso il Cristo scuote il capo, si mostra «*non convinto*» degli argomenti di don Camillo, rimane sopra pensiero, sussurra la propria approvazione, solo a tratti risponde seccato,

quando don Camillo perde la testa al punto di accusare il medesimo Dio onnipotente delle storture del mondo. Il Cristo Crocifisso pare a tratti farsi gioco don Camillo, quando lo incalza di domande, per chiarire la dinamica di qualche «grossa porcheria» di don Camillo. Ottenuta, infine, una piena confessione, si ritira con un poco elegante: «*Chi fa il peccato faccia la penitenza. Arrangiatevi, don Camillo!*» [Guareschi, 1991: 40]. Ci si domanda: a che scopo fare tante domande, se Egli vede e sa tutto? Eppure, sorge il sospetto che non sia così, il tono schietto dei dialoghi porta ad ammettere una possibilità straordinaria, dietro la loro apparente comicità: cioè che il Cristo, la coscienza, nonostante il suo grande potere, non possa “vedere” l’uomo che desideri a tutti i costi isolarsi e nascondersi. Pertanto, le domande del Cristo, che facciano sorridere o snervino, vanno, comunque, considerate sincere...

È necessario che l’uomo si veda vivere, veda se stesso nella vita [Pirandello, 1920: 171], che denunci al tribunale della sua coscienza l’ipocrisia che lo anima, affinché la coscienza possa vedere ed esprimere un giudizio in proposito. Alleato della coscienza è il **silenzio**, che potremmo definire il quinto protagonista della saga, presente per ben 282 volte in tutti i 346 racconti che la compongono (51 volte solo nel primo volume che stiamo analizzando), accompagnato alla sua più stretta collaboratrice, la **notte** (presente con 646 occorrenze), perché «*la voce della coscienza la si sente meglio di notte*», dirà don Camillo a Peppone, riferendosi a un cane da lui ribattezzato Coscienza [Guareschi, 1991: 256]... il senso della discrezione, infatti, impone a volte alla coscienza di presentarsi in maschera. Dicevamo, occorre che l’uomo si veda vivere e si senta parlare, perché la coscienza lo veda dietro la maschera, perché la coscienza ne smascheri la finzione. «*Ad un tratto gli accadde una strana cosa che non gli era capitata mai. Peppone si ascoltò. Gli pareva che lui, Peppone, fosse laggiù in fondo e ascoltasse quello che Peppone stava dicendo.*» [Guareschi, 1991: 283]. Così Peppone comincia a domandarsi cosa vogliano dire quei paroloni altisonanti (la plutocrazia) che lui stesso sta pronunciando, gli slogan di partito... Guareschi costruisce una situazione decisamente esilarante, che si conclude con Peppone che bestemmia per una macchia d’inchiostro che gli ha rovinato il documento che stava compilando dopo il lungo discorso... senza rendersi conto di aver usato la matita. Un dettaglio, che svela d’un tratto il profondo disagio che lo anima e che, ormai, si è imposto alla sua coscienza e non lo mollerà più, perché, sebbene discreta, la coscienza sa essere inesorabile e spietata.

Ma il risveglio della coscienza non basta e il dramma continua

Il momento in cui Peppone sente la sua coscienza coincide con il momento in cui la paura si è impadronita del mondo piccolo di don Camillo. In preda alla cieca lotta politica, un uomo è stato ucciso, per un malinteso ridicolo oltre ogni dire: per vendicare, cioè, un compagno, che poi si scoprirà

essere stato stordito (e non ucciso come avevano inizialmente creduto) dall'esplosione di uno pneumatico del camion, peraltro, dello stesso sindaco Peppone. Nella raccolta ciascun capitolo narra una storia conclusa in se stessa, mentre a questo episodio l'Autore dedica una trilogia di racconti, quelli finali, conferendovi in tal modo un'importanza cruciale. Di cosa si tratta? Un uomo viene ucciso per cieca rabbia politica, ma il colpevole non lo conosce nessuno, difeso dal buio della notte, e tutti in paese cercano di credere all'ipotesi di suicidio diffusa dalle autorità per calmare le acque. Tutti, tranne don Camillo, il quale, senza parole, con il solo gesto di officiare i funerali del morto (pratica vietata per i suicidi), dichiara davanti a tutti che il morto «è stato suicidato»... In paese lo avvolge immediatamente un clima di odio e paura, odio perché ha rivelato a tutti la verità che intendevano ignorare, e di paura perché la gente si trova costretta a scegliere tra la propria comoda viltà o la verità. Neanche qui l'Autore assume un tono di condanna, pur trattandosi di un avvenimento tanto grave. Sembrano, invece, scritte per questo racconto le parole che Guareschi scrisse in un'altra pubblicazione, di carattere familiare: *«È umano avere delle debolezze. Sembra addirittura che prima dell'uomo sia stata creata la debolezza»* [Guareschi, 2000: 14]. Parole un po' frivole, ma che non stonano con il tono di questi racconti, in cui si alternano alacremenente toni tragici e comici. Dove si capisce che non è la viltà il tema centrale, non è la debolezza, ma la domanda che ancora una volta don Camillo formula per tutti: chi potrà spezzare questa spessa catena d'odio? Neanche il Cristo lo può, osa ammettere don Camillo. E sorprende la replica del Cristo, che non lo accusa di bestemmia, ma, anzi, sembra condividere il suo strazio: *«Il mondo non è finito» rispose sereno il Cristo. «Il mondo è appena cominciato e, Lassù, il tempo lo si misura a miliardi di secoli. Non bisogna perdere la fede, don Camillo. C'è tempo, c'è tempo.»* [Guareschi, 1991: 272]. *«Dio è pigro ma giusto»* [Guareschi, 2015: 42], chioserà Guareschi in una lettera dal carcere.

Dunque, il dramma è in atto, ed è inevitabile. Occorre affrontarlo o ritirarsi. Peppone, ormai dilaniato dal dilemma nato in lui nel vedersi e ascoltarsi, va a cercare don Camillo. Siamo sotto Natale e don Camillo è impegnato a ritoccare le statuine del suo Presepe. Peppone, dopo una prima resistenza, si ritrova ad aiutarlo *«ritoccando di fino»* proprio il Bambinello. Comincia a interrogare don Camillo, come se conoscere il nome del colpevole potesse in qualche modo sollevarlo. Ricevuto il rifiuto di don Camillo, emerge la vera ragione del suo dramma: *«Mi pare che tutti mi guardino con altri occhi, adesso»*. Anche Peppone è passato dalla parte di chi ascolta la sua coscienza, ed è diventato una persona pericolosa, da cui difendersi, da isolare. *«Mi sento in una galera»* conclude.

Don Camillo non pronuncia frasi di consolazione, perché per abbattere la prigione della coscienza occorre qualcosa di molto più potente delle parole. Il racconto si intitola *Giallo e rosa*, i colori evidentemente riferiti al Bambinello riverniciato da Peppone. Ma nel racconto ritorna solo il colore rosa, mentre il giallo no: *«Oramai il Bambinello era finito e, fresco di colore e*

*così rosa e **chiaro**, pareva che **brillasse** in mezzo alla enorme mano scura di Peppone. Peppone lo guardò e gli parve di sentir sulla palma il tepore di quel piccolo corpo. E dimenticò la galera.» [Guareschi, 1991: 288].*

Il giallo ritorna in forma di luce e calore. Un barlume, una cosa infinitamente piccola, capace di scaldare il cuore al punto da far sparire la galera: «*Il fiume scorreva placido e lento, lì a due passi, sotto l'argine, ed era anch'esso una poesia: una poesia cominciata quando era cominciato il mondo e che ancora continuava. E per arrotondare e levigare il più piccolo dei miliardi di sassi in fondo all'acqua, c'eran voluti mille anni. E soltanto fra venti generazioni l'acqua avrà levigato un nuovo sassetto. E fra mille anni la gente correrà a seimila chilometri l'ora su macchine a razzo superatomico e per far cosa? Per arrivare in fondo all'anno e rimanere a bocca aperta davanti allo stesso Bambinello di gesso che, una di queste sere, il compagno Peppone ha ripitturato col pennellino.*» [Guareschi, 1991: 289].

Così con due immagini, il Bambinello e il fiume, l'immensamente piccolo e l'immensamente grande, Guareschi conclude il più drammatico dei suoi racconti e questa sua prima raccolta, indicando l'essenza a cui volgere lo sguardo, ma lasciando aperto il dramma della convivenza dei contrasti.

Bibliografia

- BANDINI, E. (2008). Guareschi Libero. *Libero* [online] pp. 26-27. Reperibile su: <http://www.giovanninoguareschi.com/archivio-bibliografia/2008%20Bandini%20Guareschi%20%20Libero%201%20feb%20a.pdf> [Ultimo accesso 11.02.2019].
- CONTI, G. (1995). Giovannino: l'umorismo coi baffi. *Qui Parma* [online] p. 28. Reperibile su: <http://www.giovanninoguareschi.com/archivio-bibliografia/1995-Conti-Giovannino-umorismo-coi-baffi.pdf> [Ultimo accesso 11.02.2019].
- GUARESCHI, G. (2008). *Don Camillo e il suo gregge*. Milano: RCS Libri.
- GUARESCHI, G. (1991). *Don Camillo. Mondo piccolo*. Milano: BUR Biblioteca Univ. Rizzoli.
- GUARESCHI, G. (2015). *L'umorismo* (a cura di Andrea Paganini). Poschiavo: L'ora d'oro.
- GUARESCHI, G. (2000). *Lo zibaldino*. Milano: RCS.
- GUARESCHI, G. (1954). No, niente appello. *Candido* [online] pp. 16-17. Reperibile su: <http://www.giovanninoguareschi.com/1954-no-niente-appello.pdf> [Ultimo accesso 11.02.2019].
- LEPARULO, W. E. (1985). La caricatura come critica del costume: radice umoristica essenziale dei racconti di Giovannino Guareschi. In: *Letteratura italiana e arti figurative* [online] Firenze: Leo S. Olschki, pp. 1185-1191. Reperibile su: <http://www.giovanninoguareschi.com/archivio-bibliografia/1988-Leparulo-caricatura-come-critica.pdf> [Ultimo accesso 11.02.2019].

- MARRI, F. (2008). Il «mezzo alfabeto» di Peppone e le «duecento parole» di Guareschi. In: «*Camminare su e giù per l'alfabeto*» - *L'italiano tra Peppone e don Camillo* [online] Pavia: Edizioni Santa Caterina. Reperibile su: <http://www.giovanninoguareschi.com/archivio-bibliografia/2008-Marri-mezzo-alfabeto-Peppone.pdf> [Ultimo accesso 11.02.2019].
- MARRI, F. (2012). Un umorismo per dire cose serie. *Nuovo Modena flash* [online]. Reperibile su: <http://www.giovanninoguareschi.com/archivio-bibliografia/2012-Marri-umorismo-per-dire-cose-serie.pdf> [Ultimo accesso 11.02.2019].
- PIRANDELLO, L. (1920). *L'umorismo: seconda edizione aumentata*. Firenze: L. attistelli.
- RABONI, G. (1992). Il suo peccato capitale non fu la destra fu il non saper scrivere. *Corriere della sera*, [oline]. Reperibile su: <http://www.giovanninoguareschi.com/archivio-bibliografia/1992-Raboni-il-suo-peccato-non-saper-scrivere.pdf> [Ultimo accesso 11.02.2019].
- ГУАРЕСКИ, Дж. (2017). *Малый мир. Дон Камилло и его паства; перевод Ольги Гуревич. Том 1*. Москва: Гранат.
- ГУАРЕСКИ, Дж. (2018). *Малый мир. Дон Камилло и его паства; перевод Ольги Гуревич. Том 2*. Москва: Гранат.
- ГУАРЕСКИ, Дж. (2016). *Малый мир. Дон Камилло; перевод Ольги Гуревич*. Москва: Гранат.
- ГУРЕВИЧ, О. А. (2015). *Культурные ценности «Малого мира» Италии в творчестве Джованнинно Гуарески: дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03*. Москва: ИМЛИ.

The Meaning of Life in the Context of the History of Philosophy

Der Sinn des Lebens in der Geschichte der Philosophie

Zmysel života v kontexte dejín filozofie

Ivan Ondrášik

Abstract

In the paper we present an understanding of the meaning of life in the history of philosophy. We analyze the meaning of life in Greek philosophy, patristics, scholasticism, modern philosophy, and describe it in more detail in contemporary postmodern philosophy. We present our own conception of the meaning of life based on Christian philosophy. The meaning of life implies an objective (metaphysical, holistic) aspect, and a subjective (immanent, partial) aspect being realized in everyday life. We discover the meaning of life and at the same time realize it through action. The highest meaning of life is God, who is love.

Keywords: Meaning of Life. History. Philosophy. Metaphysics. Dailiness. God.

Úvod

Človek odkryl mnohé tajomstvá makro – i mikroštruktúry prostredia, v ktorom žije. Napriek nespochybniteľným úspechom v spoznávaní seba a sveta však naliehavo vystupujú do popredia existenciálne otázky: Kto som? Odkiaľ pochádzam? Kam smerujem? V čo môžem dúfať? Spoločným menovateľom týchto otázok je *problém zmyslu života* človeka vo svete.

Moderný človek vie mnohé veci o svete i o sebe, ale zostáva bezradný, ak chce odpovedať na zásadné existenciálne otázky vzťahujúce sa k problému zmyslu v jeho živote. Kedy sa stáva zmysel nášho života problémom? Možno si túto otázku kladieme až vtedy, keď bytostným spôsobom zakúsime jeho neprítomnosť, keď prežívame krízu zmyslu života. Zakúšanie deficitu zmyslu je akútnym problémom práve dnes, keď, ako sa zdá, ľudstvo sa zmieta v akejsi forme „totálnej krízy“, v médiách označovanej ako ekonomicko-politicko-sociálna. Naozaj? Nezabúdame (s ohľadom na všetko, čoho sme schopní) žiť ako ľudia? Ukazuje sa, že kríza má korene skôr v duchovnej sfére života a jej sociálno-kultúrna podoba sa v konečnom dôsledku premieta i do osobných životov jednotlivcov. Pri hľadaní odpovedí

na tieto otázky najskôr nazrieme do dejín filozofie a upozorníme na filozofov, ktorí sa problémom zmyslu života zaoberali a zo svojho pohľadu ho i tematizovali.

Tematizácia zmyslu života v gréckej filozofii

V perspektíve západnej filozofickej tradície sa problémom zmyslu života istým spôsobom zaoberali sofisti. Protagoras hovorí: „Mierou všetkých vecí je človek, jestvujúcich, že sú, nejestvujúcich, že nie sú.“ (Protagoras, 1998, s. 209) Toto tvrdenie nemusí byť chápané len vo vzťahu k poznávaniu vonkajšieho sveta, ale môže byť ponímané i širšie: človek sám určuje nielen čo je pravdivé alebo nepravdivé, ale i to, čo je zmysluplné alebo nezmyselné, dobré alebo zlé. Takáto pozícia naznačuje istý *subjektivizmus* a *relativizmus* v chápaní života.

Proti relativizmu a subjektivismu sofistov vystúpil Sokrates so svojím učením etického intelektualizmu: ak vieme, čo je dobro, budeme schopní ho aj konať. Sokrates celý život hľadal prostredníctvom svojej *maieutiky* pravé poznanie, ktoré by ho priviedlo k skutočnej múdrosti: „Zdá sa teda, že som o trochu múdrejší práve preto, lebo si o tom, čo neviem, ani nenamýšľam, že to viem“ (Platón, 1990, s. 345). Práve toto paradoxné „vediace nevedenie“ ako vrchol životnej múdrosti privádza Sokrata (archetyp filozofa hľadača) k *starostlivosti o dušu*. Tá ho vedie do vnútornej dimenzie jeho osoby. V nej počúva tichý hlas *daimonia*, ktorý určuje jeho konanie. Mohli by sme povedať, že zmyslom života podľa Sokrata je aktívna *starosť o dušu* a tomuto cieľu podriadil celý svoj život a odhodlane preň i umrel.

V období vrcholnej klasickej gréckej filozofie, ktorá sa opiera o Sokratovo učenie, otázku zmyslu života reflektoval Platón. Najvyšší možný zmysel života človeka a jeho naplnenie vnímal v zjednotení sa s ideou *Dobra* (Platón, 1990, s. 228). Dobro je najvyššia idea, je dokonca nad samotným bytím a je primárnym zdrojom všetkého skutočného. Idea Dobra je najvyšší ontologický princíp, ktorý sa má človek vo svojom živote snažiť poznávať. Tri mohutnosti jeho duše - žiadostivosť, vášnivosť a rozumnosť – majú byť s ňou kompatibilné a v harmónii. O idei Dobra hovoria tri Platónove podobenstvá: o slnku, ktoré je analógiou Dobra, o úsečke (o štyroch stupňoch skutočnosti) a o jaskyni (reflektuje výchovu, ktorá predstavuje poznanie dobra pre obec). Žiť svoj život v perspektíve idey Dobra a participovať na nej je podľa Platóna najvyšším možným naplnením zmyslu života človeka vôbec. Táto idea nezahŕňa len ontologický rámec, ale odráža sa v nej i axiologický, sociálny, etický a antropologický aspekt nášho života vo svete. Aristoteles, nadväzujúc na Platónovu koncepciu naplnenia života človeka a ukotviac ju do kontextu nášho sveta, považuje za najvyššie naplnenie života dosiahnutie *blaženosti* (*eudaimonia*), ktorá pre človeka nie je prostriedkom, ale konečným cieľom

existencie (Aristoteles, 1979, s. 19). Blaženosť predstavuje jeho najvyšší zmysel a dosahuje sa prostredníctvom cnostného a činorodého života.

V perspektíve gréckej filozofie môže byť reflexiou nášho problému i dielo predstaviteľov kýnickej školy Antisthena a Diogena zo Sinopy, ktorí hlásali cnostný, zdržanlivý a sebestačný ideál života človeka, a predstaviteľa kyrénskej školy Aristippa, ktorý hlásal radikálny *hedonistický* štýl života: „Lebo cieľom im je jednotlivá rozkoš, kým blaženosťou myslia súhrny jednotlivých rozkoší, medzi ktoré zahŕňajú aj minulé a budúce rozkoše“ (Laertios, 2007, s. 101). Najvyšším zmyslom života človeka je zameranosť na pôžitky a statky a ich dosahovanie podľa Aristippa robí život zmysluplným. Podobným smerom sa vyvíjalo do istej miery myslenie Epikura. V kontraste s hedonizmom vystupuje v gréckej filozofii stoicizmus ako škola hlásajúca *asketický* životný ideál v harmónii človeka s rozumnosťou a prírodou. „Vyhľad' svoje domnienky, zadrž svoju žiadostivosť, zadus nemierne túžby a daj rozumu vládu nad sebou“ (Marcus Aurelius, 1969, s. 118). Je zrejmé, že v perspektívach gréckej filozofie sa názory na to, čo má byť zmyslom a naplnením života človeka, diametrálne odlišovali.

Zmysel života v patristike a scholastike

V horizonte kresťanského myslenia v období patristiky problém zmyslu života tematizoval s veľkým pátosom sv. Augustín: „Veľký si, Pane, a veľmi chvályhodný. Veľká je tvoja moc a múdrosť tvoja je nekonečná... Ty sám pôsobíš to, že ...teba chváliť človeku prináša radosť, lebo si nás stvoril pre seba a nepokojné je srdce naše, kým nespočinie v tebe“ (sv. Augustín, 1997, s. 27). Sv. Augustín vnímal naplnenie života človeka zmyslom v jeho *vzťahu k Bohu* a v Bohu. Jeho myslenie má živý existenciálny impulz, je preniknuté tým, že ľudský život je poznamenaný hriechom a smrteľnosťou. Otvára otázky slobody, prítomnosti zla vo svete a ich vzťah k Božej milosti. V stredovekej scholastickej filozofii sv. Bonaventúra, sv. Tomáš Akvinský a blahoslavený Ján Duns Scotus nasledujú sv. Augustína považujú za naplnenie života človeka vzťah k Bohu, ktorý stvoril človeka a svet, udržiava ho v bytí a k nemu ako ku konečnému cieľu nášho života všetko smeruje. Sv. Tomáš Akvinský to vyjadruje nasledovne: „Dobro má totiž charakter cieľovej príčiny. Pretože Boh je posledným cieľom všetkého stvorenia, rovnako ako je i prvou príčinou, má takisto i charakter cieľovej príčiny. Preto všetky ostatné ciele majú vzťahovosť či charakter cieľa práve a iba vo vzťahu k prvej príčine“ (Akvinský, 2012, s. 127). S problémom zmyslu života podstatne súvisí i stredoveký spor o univerzálne uskutočňujúci sa medzi realizmom, ktorý zastával názor, že všeobecné pojmy majú svoju vlastnú hodnotu a nominalizmom, ktorý tvrdil, že všeobecné pojmy nemajú nijakú existenciu samy osebe, jestvujú len ako konštrukty v našej myslí. Tento najvýznamnejší spor v dejinách západného

myslenia sa neskôr v novoveku preniesol z gnozeologickej roviny do chápania samotnej metafyziky, porozumenia človeka, etiky a interpretácie spoločnosti.

Zmysel života v novovekej filozofii

Z perspektívy kresťanského pohľadu na zmysel života vychádza i myslenie novovekého mysliteľa B. Pascala. V súvislosti s *nesmrteľnosťou* človeka hovorí: „...či nie je pravda, že dobro v tomto živote je len v nádeji na iný život, že šťastní sme len do tej miery, ako sa k tejto nádeji približujeme...“ (Pascal, 1995, s. 104). Problémom zmyslu života sa vo svojej esejistickej filozofickej tvorbe zaoberal renesančný mysliteľ hlásiaci sa ku skepticizmu M. de Montaigne, ktorý píše: „...každý človek nesie v sebe celú podobu ľudského údely“ (Montaigne, 2007, s.120). I. Kant v *Kritike čistého rozumu* si kladie otázky: „Čo môžem vedieť? Čo mám konať? V čo smiem dúfať?“ (Kant, 1979, s. 481). Prvá otázka sa dotýka možnosti poznávania sveta vôbec. Druhá otázka reflektuje problém nášho konania a etického správania vo svete, ktoré podstatne súvisí s naplnením života. K fenoménu zmyslu života výslovne smeruje tretia otázka: v čom môže človek naplniť svoj život? Na tieto otázky reaguje celá nemecká klasická filozofia: J. G. Fichte, F. W. J. Schelling, G. W. F. Hegel.

Možno povedať, že problém zmysluplnosti života vo filozofii 19. storočia istým spôsobom reflektuje i K. Marx v pojme *odcudzenosti*, ktorý nemá len sociálno-ekonomické aspekty, ale implikuje i filozoficko-antropologickú dimenziu (mysliteľ však otázku zmyslu života ako teoretickú odmieta) (Marx, 1971, s. 317).

Otázku zmyslu života v hlbšej podobe si kladie vo svojom *pesimistickom voluntarizme* A. Schopenhauer, ktorý ju vníma najmä v súvislosti s problémom utrpenia človeka (Schopenhauer, 1998, s. 421). Problém zmyslu života bol s veľkou radikálnosťou a naliehavosťou vyjadrený v diele F. Nietzscheho, ktorý píše: „Načo žiť? Všetko je márnosť! Žiť – to je slamu mlátiť, žiť, to je popáliť sa a predsa sa neohriať“ (Nietzsche, 2002, s. 145). U Nietzscheho podobne ako u Schopenhauera sa dostáva k slovu aj téma absurdity, ktorá má s problematikou života súvis. Nietzsche sám seba označuje za filozofa s kladivom, ktorý rozbíja tradičné metafyzické koncepcie založené na rozume a náboženskom postoji, najmä kresťanstvo (Nietzsche, 2007, s. 5). Kritizuje morálku založenú na kresťanskom postoji k životu ako morálku otrokov, morálku nihilistickú. Naproti tomu postuluje morálku pánov, morálku silných a vznešených ľudí (Nietzsche, 1998, s. 167). Ponúka nový zmysel života pre človeka, spočívajúci *vo vôli k moci*, a hlása *nadčloveka*. Nietzsche s vypätím všetkých síl ohlásil „smrť Boha“, ktorý bol pre ľudí dovtedy základom zmysluplného života. Naopak – vášnivým obhajcom naplnenia života vo vzťahu k Bohu v 19. storočí bol S. Kierkegaard. Ten vnímal zmysluplnosť života v istej dynamike a prechode človeka *troma štádiami existencie*. V *estetickom*

štádiu sa človek naplňuje, ale i vyprázdňuje v pôžitku a slasti, v *etickom štádiu* existencie sa riadi etickým rozmerom povinnosti a zodpovednosti a vrchol predstavuje *náboženské štádium* existencie, ktorého obsahom i zmyslom je žiť život vo vzťahu k Bohu, ktorý nie je uchopiteľný rozumom, ale iba vierou (Kierkegaard, 2003, s. 38). Súčasťou tejto cesty (prechodu) je aj zážitok absurdity v podobe paradoxu.

Problematika zmyslu života vo filozofii 20. storočia a v postmodernej filozofii

Vo filozofii 20. storočia otázku zmysluplnosti reflektuje v súvislosti s praktickým životom pragmatizmus: „Naše činy, naše rozhodnutia..., pri ktorých sa nám zdá, že vytvárame sami seba a rastieme, sú časťami, ku ktorým máme najbližšie“ (James, 1998, s. 288). Zaujímavou odpoveďou na otázku zmyslu života sa prezentuje L. Wittgenstein, ktorý píše: „Riešenie problému zmyslu života vidíme v tom, že tento problém zmizne (Nie je to azda dôvod, prečo ľudia, ktorým sa zmysel života po dlhých pochybnostiach prejasnil, nedokázali povedať, v čom tento zmysel spočíva?)“ (Wittgenstein, 2007, s. 82). Zmysel života sa v tomto kontexte posúva do mystickej polohy. V súvislosti s problémom smrti si otázku zmysluplnosti kladie J. P. Sartre, ktorý píše: „Ak máme zomrieť, náš život nemá zmysel, lebo jeho problémy nebudú vyriešené a sám zmysel týchto problémov zostane neurčitý“ (Sartre, 2006, s. 201). V podobnom kontexte v súvislosti so smrťou považuje A. Camus za jediný skutočný filozofický problém otázku samovraždy (Camus, 1993, s. 7), ktorá súvisí s tým, či má význam náš život plný absurdity žiť. Extrémnu podobu nihilizmu a skepticizmu predstavuje dielo E. M. Ciorana. (Ferjanc, 2008). Problém zmyslu života bol systematickým spôsobom analyzovaný aj v antropológických smeroch filozofie 20. storočia.

Súčasní postmoderní filozofi sa kriticky konfrontujú s modernou dobou a ohlasujú jej koniec. (Vattimo, 1991, s. 135) Hlásajú koniec kresťanstva (Vattimo, 2002, s. 153). Postmoderní filozofi označujú našu dobu ako postkresťanskú, postmetafyzickú, postsekulárnu a postoptimistickú. Môžeme povedať, že hlavnou charakteristikou postmoderných filozofických koncepcií je radikálne popieranie akejkolvek jednoty poznania, pravdy, hodnôt, dobra, cieľa a globálneho zmyslu života. V ich filozofickej reflexii sa prikláňajú k apoteóze radikálnej plurality názorov, životných štýlov, k heterogenite interpretácií skutočnosti v jej celku. Postmoderná filozofia akcentuje konfliktnosť, divergentnosť, zvýznamňuje paradoxnosť života a sveta, ba až ich absurdity.

Súčasní myslitelia preferujú situačne parciálne zmysly v nadväznosti na filozofiu F. Nietzscheho. „Nietzsche nachádza možné východisko v tom, že si prestaneme nutnosť koexistencie s nezmyselnosťou zakrývať, že sa naučíme chápať svet ako miesto situovaného zmyslu, ktorého zrod premeny a samozrejme takisto i zánik sú výsledkom neustáleho vnútorného napätia voči nezmyselnosti.“ (Kouba, 2001, s. 32) Ešte radikálnejšie sa odmieta

akýkoľvek globálny zmysel života v tzv. rizomatickom myslení J. Deleuzeho a F. Guattariho. Rizómy sú „...nekonečné rýchlosti identické s nehybnosťou bezfarebnej a mlčiacej ničoty, ktorou prechádzajú a ktoré sú bez myšlienky a prirodzenosti“ (Deleuze – Guattari, 2001, s. 175). Korene rizómu, ktorý rastie výlučne horizontálne a je chaoticky poprepletaný do seba, je metaforou znázorňujúcou postmodernú situáciu, v ktorej sa preferuje radikálna pluralita v interpretácii skutočnosti, zastávania rôznych hodnôt a antihodnôt. Takisto je metaforou pestrosti životných postojov a štýlov, ktorým však chýba akýkoľvek jednotný zmysel. Postmoderný život a myslenie je situovaný výlučne do horizontality a je uzavreté v imanentnom rámci odmietajúcu akúkoľvek transcenciu a vertikálny horizont zmyslu.

Štruktúrne pojmy definujúce zmysel života

Teraz budeme hľadať odpoveď na otázku, čo je zmysel života a akú funkciu zohráva vzhľadom k ľudskej osobe. Pojem zmyslu života zahŕňa hierarchiu čiastkových zmysluplností, ale zároveň podstatne poukazuje k svojej bytostnej celostnosti, ktorá mu je vzhľadom k problému existencie človeka vo svete inherentná. Rozmer celostnosti je najfundamentálnejším rozmerom, ku ktorému pojem zmyslu života odkazuje, na rozdiel od niečoho, čo môžeme považovať v jednotlivostiach za zmysluplné – myšlienky, slová, veci, činnosti, situácie, jednotlivé ciele, hodnoty a dôvody, ktoré vo svojom živote dosahujeme.

Pojem zmyslu života môžeme jasnejšie vymedziť pojmami cieľa, hodnoty, dôvodu a horizontu. E. Coreth upozorňuje na neodmysliteľnú spätosť zmyslu života s pojmom *cieľa* (Coreth, 2008, s. 410). Zmysel života vymedzený ako cieľ dáva odpoveď na otázku, kam sa uberáme, čo nás priťahuje, po čom túžime, aké prostriedky sú relevantné pre jeho dosiahnutie. Takto chápaný cieľ sa dotýka celku nášho života, transcendujúc parciálne ciele každodenného života. E. Coreth v chápaní prepojenosti cieľa so zmyslom života poukazuje na celostné zameranie a završenie našej existencie v perspektívach budúcnosti. To odkazuje k problému časovosti človeka a k fenoménu nádeje.

Zmysel života chápaný ako cieľ úzko súvisí s pojmom hodnoty. Aj *Stanfordova encyklopédia filozofie* pri hesle „zmysel života“ upozorňuje na tento vzťah: „Veľká väčšina z tých, ktorí píšú o zmysle života, hovorí o ťažisku v pozitívnej konečnej hodnote, ktorá sa môže ukázať v individuálnom živote“ (Metz, 2013). Sú to predovšetkým jednotlivé hodnoty, ktoré motivujú konanie človeka vo svete. Človek musí medzi nimi voliť, preferovať jednu a odmietnuť inú, pretože inak nemôže konať. Hodnoty sa vzťahujú nielen k individuálnemu životu človeka, ale aj k celému sociálno-kultúrnemu kontextu. Oprávnené sa možno domnievať, že o zmysle života sa nedá uvažovať bez prepojenosti na hierarchiu hodnôt. Je preto podstatné, že uskutočňované

parciálne hodnoty sa primárne vzťahujú k *totálnej hodnote*, z ktorej získavajú svoju platnosť. Zmysel života možno pokladať za najvyššiu možnú hodnotu v živote človeka vôbec. S tým úzko súvisí to, o čom píše Ch. Taylor: „Zmysel života je univerzálna hodnota, ktorá predstavuje najvyššie dobro pre náš život v jeho celku“ (Taylor, 2007, s. 11).

Zmysel života chápaný ako cieľ a hodnota úzko súvisí i s pojmom dôvodu. Na to poukazuje i J. Schmidt: „Všeobecná tendencia skúsenosti zmyslu... je odpoveďou na definitívnu otázku dôvodu. To znamená, že keď volíme zmysel, ide zároveň o rozhodnutie v prospech definitívneho základu celého života, definitívneho zdôvodnenia“ (Schmidt, 2008, s. 275). *Dôvod* v súvislosti so zmyslom života poukazuje tiež k jeho celostnosti. Nejde primárne o parciálne dôvody konania vo svete, ale tento dôvod sa týka definitívneho zdôvodnenia celej našej existencie vo svete a jej zmyslu vôbec.

Zmysel života podstatne súvisí s ďalším pojmom, ku ktorému odkazuje, a to je *horizont*. E. Coreth hovorí: „Celkový horizont zmyslu už nemôže byť konštituovaný jednotlivým zmyslovým obsahom vo vnútri tohto horizontu, ale s niečím, čo tento horizont zásadne prekračuje“ (Coreth, 1993, s.185). Pojem horizont odkazuje k bytostnej *transcendencii* zmyslu života. Perspektíva horizontu umožňuje parciálne objavené zmysly života (činnosti, medziľudské vzťahy, myslenie, ktoré tvoria mozaiku života), získané vlastnou angažovanosťou, začleniť do kontextu univerzálného jednotiaceho horizontu. Jednotlivé súčasti života človeka primárne odkazujú k celku jeho zmyslu a celok dáva zasa späť zmysel parciálnym životom, z ktorých sa skladá. Pojem horizontu primárne transcendentného charakteru otvára často netušené potenciality zmyslu života. Horizont zmyslu života je otvorený až do momentu smrti, a akoby až dovtedy čakal na svoje naplnenie. Zmysel života tak môžeme vymedziť v jeho totalite prostredníctvom jeho chápania ako horizontu a celostného *kontextu* našej existencie vo svete.

Pojmy, ktorými sme prvotne uchopili a zároveň vymedzili zmysel života, spolu úzko vnútorne korešponujú. Zmysel života ponímaný ako celostný cieľ našej existencie vo svete je podstatne previazaný a úzko koreluje s celou škálou a hierarchiou čiastkových cieľov, o dosiahnutie ktorých sa v živote snažíme zmysluplnou, účelnou a funkčnou činnosťou. Parciálne ciele v ich podstatnej hierarchickosti môžeme subsumovať pod najvyšší možný cieľ a zmysel nášho života. Zároveň vidíme, že hierarchia našich čiastkových cieľov je akoby zo svojho bytostného pozadia determinovaná uskutočňovaním jednotlivých hodnôt videných v ich hierarchickosti. Ukazuje sa, že zmysel života je hierarchicky najvyššou možnou hodnotou, ktorá dáva platnosť našej existencii v celku, bytostne sa vzťahujú na ňu jednotlivé uskutočňované hodnoty a v celostnom rozmere zdôvodňuje našu existenciu vo svete. Je zreteľná zásadná jednota medzi vymedzením zmyslu života ako posledného cieľa, najvyššej hodnoty, najhlbším dôvodom našej existencie vo svete a jeho chápaním ako otvoreného horizontu, ktorý človeka odkazuje k bytostnej transcendencii. Spoločným menovateľom, ku ktorému sa pojmy cieľa, hodnoty, dôvodu

a horizontu vzhľadom k zmyslu života vzťahujú, je transcendencia a jednota, ku ktorej odkazujú.

Zmysel života však poukazuje i na vzťah k exteriorite, ktorou je kontext nášho sveta. V ňom ho môžeme objavovať, lebo je v ňom objektívne prítomný. „Na jednej strane objektívny svet má zmysel a vlastnú hodnotu, ktorú je nutné objavovať. Na druhej strane je potrebný subjekt, ktorý sa bude svetom zaoberať spôsobom dávajúcim a prepožičiavajúcim jednotlivým veciam hodnotu.“ (Raban, 2008, s. 148). Je preto potrebné vnímať jednotu objavovania zmyslu v objektívnom svete a jeho realizáciu konkrétnym subjektom. Človek môže objavovať a realizovať zmysel vo svete, ale nemôže ho vytvoriť, pretože je obsiahnutý v Bohom stvorenom súcne. Výstižne sa o tom zmieňuje aj J. Ratzinger: „Kresťanský veriť znamená chápať našu existenciu ako odpoveď na Slovo, na Logos, ktorý nesie a drží všetky veci. Naša odpoveď znamená vyjadrenie súhlasu s tým, že zmysel, ktorý sme my nevytvorili, ale môžeme ho iba prijať, je nám už darovaný, takže nám stačí len prijať ho a odovzdať sa mu“ (Ratzinger – Benedikt XVI. 2007, s. 55). Z pohľadu kresťanskej filozofie je najvyšším zmyslom života Boh. Pre kresťana je objavovanie a realizovanie zmyslu života v uskutočnení lásky k blížnemu a Bohu, ktorého najvnútornejšou podstatou je láska, ako o tom hovorí aj J. Maritain: „...najskeľejším znakom Božej slávy (ako ju môže postihnúť ľudský rozum) je, že láska, ktorá predpokladá rozum a ktorá je predovšetkým tryskaním a posledným prekypovaním života duchovných živých bytostí, je v Bohu totožná so samou esenciou a existenciou Boha. V tomto zmysle je láska jeho meno par excellence – je to meno podľa evanjelia“ (Maritain, 2009, s. 82-83).

Metafyzický a každodenný zmysel života

Zmysel života má v našej koncepcii metafyzický (transcendentný) – celostný rozmer, ktorý sa vzťahuje k Bohu ako objektívnemu pólu, ktorý sme pozývaní objavovať. Zároveň zmysel života zahŕňa i praktický (imanentný) – každodenný rozmer, ktorý poukazuje k subjektívnemu pólu, ktorý môžeme v konkrétnosti realizovať. K praktickému horizontu fenoménu zmyslu života poukazuje i J. Schmidt vo svojej publikácii *Filozofická teológia* (2008): „Až praktické realizovanie či úkon dodáva zmyslu plnú podobu: na ňu sa vzťahuje naša intencia, smer a vytvára živý zmysel“ (Schmidt, 2008, s. 270).

Fenomén zmyslu života sa takýmto spôsobom vzťahuje k práci realizovanej v perspektíve našej imanentnej každodennosti. Elementárne činnosti nášho života, ako je chodenie do práce, do školy, uskutočňovanie jednotlivých úloh, cieľov, hodnôt, nadväzovanie medziľudských vzťahov, riešenie konkrétnych situácií, majú pre náš život svoj neodmysliteľný a hlboký praktický zmysel. V súvislosti s praktickým aspektom našich činností v našej každodennosti a v nadväznosti na vyššie spomenuté fenomény, ktoré chápeme

ako šifry zmyslu, odkazujú na imanentný – prakticko situačný charakter fenoménu zmyslu života, ktorý však vo svojej horizontálnej transcencii odkazuje i na niečo iné mimo seba, do čoho sa inkarnuje.

Fenomén zmyslu života preto nemá len praktickú stránku – keby to tak bolo, bol by dosť chudobným javom. „Činnosti majú aj funkčnú stránku. No ak by sme ich zdôvodnili len funkčne, postupne by sa vytratili. V našom živote sa prejavuje zmysel sám osebe“ (Schmidt, 2008, s. 272). Imanentný prakticko-situačný charakter fenoménu zmyslu života, ktorý je primárne bytostne spätý s našim konaním vo svete v perspektíve našej každodennosti, nie je solipsisticky uzavretý sám do seba, ale v rámci horizontálnej transcencie odkazuje sám nad seba k teoreticko – metafyzickému určeniu fenoménu zmyslu života, ktorý sa vyznačuje radikálnou transcenciou vo vertikálnom smere vzťahu človeka k Bohu. Fenomén zmyslu života v tomto kontexte chápeme ako previazaný s metafyzikou a svetonázorovým horizontom človeka, ktorý spätne ovplyvňuje naše konanie vo svete. V tomto aspekte sa zohľadňuje špecifické metafyzické pozadie, ktoré je inherentné každému človeku, i keď je zrejmé, že ľudia nemusia byť uspôsobení na jeho prijatie, ba dokonca ho môžu vedome odmietnuť. J. Grondin hovorí o bytostnej spätosti fenoménu zmyslu života s fenoménom múdrosti: „Otázka o zmysle života smeruje k takej múdrosti, k takému vedomiu, ktoré vytvára základ a nádej celej filozofie“ (Grondin, 2006, s. 31). J. Grondin odkazuje i na chápanie fenoménu zmyslu života v spätosti s emocionálnosťou našej osoby: „Zmysel života, to je aj senzitívny – citlivý zmysel, vnímavosť a pocit pre život. Pod zmyslom v tejto súvislosti sa rozumie aj schopnosť život vychutnávať, pre čo niektorí ľudia majú väčšie nadanie ako iní“ (Grondin, 2006, s. 28).

Na tomto mieste chceme vyjadriť fundamentálnu prepojenosť medzi teoreticko-metafyzickým aspektom zmyslu života a jeho prakticko – situačným rozmerom. Teoreticko-metafyzický aspekt zmyslu života by bol bez realizácie v praktickej sfére prázdny a zostal by bez obsahu – nevyplnený. A naopak – praktická realizácia zmyslu života v imanentnej sfére našej každodennosti by bola bez opory v teoreticko-metafyzickom chápaní zmyslu života slepá a strácajúca orientáciu. Na základnú prepojenosť medzi praktickým a metafyzickým aspektom zmyslu života poukazuje i E. Coreth (Coreth, 2008, s. 412).

Môžeme vyjadriť i istú analógiu: podobne ako Chalcedónsky koncil v kristologickej dogme pregnantne explikoval hlbokú jednotu božskej a ľudskej prirodzenosti v osobe Pána Ježiša Krista, možno charakterizovať i vzťah medzi metafyzickým (celostným) a transcendentným zmyslom života, ktorý sa objektívne vzťahuje k Bohu (a my ho objavujeme). Tento vzťah má byť čo najviac zjednotený s realizáciou v našej každodennej parciálnej praxi prostredníctvom našej imanentnej subjektívnej činnosti.

Záver

T. Metz vo svojej práci *Meaning in Life* zosumarioval paradigmatické prístupy v dejinách filozofie k problému zmyslu života. Hovorí o supranaturalistických koncepciách, ktoré sa opierajú o Boha ako garanta zmyslu života. Ďalej píše o naturalistických teóriách, ktoré zmysel života vnímajú v materialistickom kontexte a o nihilistických koncepciách, ktoré popierajú akúkoľvek zmyslupnosť života človeka vo svete (Metz, 2013, s. 113). Rozpoloženie absurdna tým, že v ňom absentuje akákoľvek transcendencia a relacionalita, ukazuje našu existenciu vo svete ako bezcieľnu, bezhodnotovú a v konečnom dôsledku ako bezdôvodnú, teda ako takú, ktorá je v zásadnom protiklade k zmyslu života. Fenomén absurdna predstavuje najzásadnejší rozklad a deštrukciu koherentnej zmyslupnosti života v jej celostnosti. Odmietnutie zmyslu v absurdne, ako to prezentujú predstavitelia nihilizmu a prijatie zmyslu do nášho života nie sú rovnocenné možnosti. Sloboda človeka sa opiera o podstatné rozumu prístupné dôvody, je nepodmienená a spoznáva svoju požiadavku základnej skúsenosti zmyslu v živote človeka. Nemôžeme sa stotožniť s protagonistami nihilizmu – veď napokon i nihilista popiera bazálny zmysel v živote človeka.

K čomu nás tento stručný exkurz z dejín filozofie priviedol? Azda k poznaniu, že samotné dejiny filozofie sú dôkazom toho, že problém zmyslu života človeka bol v nich vždy prítomný. Väčšina významných filozofov a filozofických smerov vo východnej i západnej tradícii filozofického myslenia si vo viac-menej implicitnej alebo explicitnej podobe kládla, tematizovala a riešila problém zmyslu života alebo sa ho aspoň dotkla. Pri riešení otázky a problému zmyslupnosti života si filozofi aj filozofické smery i vzájomne odporovali, boli v napätí a viedli rozsiahle diskusie. I to svedčí o dôležitosti a aktuálnosti skúmaného problému.

V našej koncepcii, inšpirovanej kresťanskou filozofiou, implikuje zmysel života objektívny (transcendentný, metafyzický, celostný) aspekt vzťahujúci sa k Bohu, a subjektívny aspekt (imanentný, parciálny), uskutočňujúci sa v každo-dennej činnosti. Zmysel života objavujeme a zároveň prakticky realizujeme. Najvyšším zmyslom života je Boh, ktorého najvnútornejšou podstatou je láska. Láska k Bohu a blížnemu robí náš život radostnejším a zmyslupnejším.

Bibliografia

- AKVINSKÝ, T. 2012. *O dobru*. Praha: Krystal OP, 2012. 205 s.
ARISTOTELES 1979. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 1979. 272 s.
AURELIUS, A. 1997. *Vyznania*. Bratislava: Lúč, 1997. 440 s.
CAMUS, A. 1993. *Mýtus o Sifyfovi – Pád – Caligula*. Bratislava: Slovenský Spisovateľ, 1993. 247 s.
CORETH, E. 2008. *Boh vo filozofickom myslení*. Bratislava: Serafín, 2008. 468 s.

- CORETH, E. 1993. *Co je člověk?* Praha: Zvon, 1993. 191 s.
- DELEUZE, G. – GUATTARI, F. 2001. *Co je filosofie?* Praha: Oikoymenh, 2001. 252 s.
- EPIKUROSOV, 2006. In *Od Aristotela po Plotina. Antológia z diel filozofov*. Bratislava: Iris, 2006.
- FERJANC, M. 2008. Extrémny postoj nihilizmu v koncepcii Emila Michela Ciorana. In: *Ostium, internetový časopis pre humanitné vedy*, 4/2008, roč. 4, ISSN 1336-6556. [cit.14.10.2015] dostupné na internete: <http://www.ostium.sk/sk/extremny-postoj-k-nihilizmu-v-koncepcii-emila-michela-ciorana/>.
- GRONDIN, J. 2006. *Vom Sinn des Lebens*. Göttingen: Van den Hoeck and Ruprecht GmbH., 2006, 126 s.
- KANT, I. 1979. *Kritika čistého rozumu*. Bratislava: Pravda, 1979. 584 s.
- KIERKEGAARD, S. 2003. *Má literární činnost*. Brno: CDK, 2003. 171 s.
- KOUBA, P. 2001. *Smysl konečnosti*. Praha: Oikoymenh, 2001. 221 s.
- LAERTIOS, D. 2007. *Životopisy slávných filozofov*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2007. 506 s.
- MARCUS AURELIUS, 1969. *Hovory k sobě*. Praha: Svoboda, 1969. 191 s.
- MARITAIN, J. 2009. *Sedm lekci o jsoucnu*. Praha: Triáda, 2009. 144 s.
- MARX, K. 1971. Odcizená práce. In *Filosofická čítanka*. Praha: Svoboda, 1971. s. 317-320.
- METZ, T. 2013. *Meaning in Life*. New York: Oxford University Press, 2013. 261 s.
- METZ, T. 2013. *The Meaning of Life*. [cit.2014/10/22] The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), (online) dostupné na internete <http://plato.stanford.edu/archives/fa2008/entries/life-meaning/>.
- MONTAIGNE, de M. 2007. *Eseje*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2007. 301 s.
- NIETZSCHE, F. 1998. *Mimo dobro a zlo*. Praha: Aurora, 1998. 210 s.
- NIETZSCHE, F. 2007. *Súmrak modiel alebo ako sa filozofuje kladivom*. Bratislava: Iris, 2007. 105 s.
- NIETZSCHE, F. 2002. *Tak vravel Zarathustra*. Bratislava: Iris, 2002. 234 s.
- PASCAL, B. 1995. *Myšlienky*. Bratislava: Chronos, 1995. 383 s.
- PLATÓN. 1990. Obrana Sokratova. In *Dialógy*(*. Bratislava: Tatran, 1990.
- PLATÓN. 1990. Štát. In *Dialógy*(**. Bratislava: Tatran, 1990. s. 7-356.
- PROTAGORAS, 1998. In *Antológia z diel filozofov. Predsokratovci a Platón*. Bratislava: Iris, 1998. s. 209-212.
- RABAN, M., 2008. *Duchovní smysl člověka dnes*. Praha: Vyšehrad, 2008. 394 s.
- RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI. 2007. *Úvod do kresťanstva*. Trnava: Dobrá kniha, 2007. 305 s.
- SARTRE, J. P. 2006. *Bytí a nicota*. Praha: Oikoymenh, 2006. 720 s.
- SCHMIDT, J. 2008. *Filosofická teológia*. Bratislava: Serafin, 2008. 403 s.

- SCHOPENHAUER, A. 1998. *Svět jako vůle a představa II*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 1998. 480 s.
- TAYLOR, CH. 2007. *A Secular Age*. Cambridge: Harvard University Press. 2007. 863. s.
- VATTIMO, G. 2002. *After Christianity*. New York: Columbia University Press, 2002. 145 s.
- VATTIMO, G. 1991. *The End of Modernity*. Baltimore, MD: The John Hopkins University Press. 1991. 138 s.

Woman's Role and her Function in Synoptic Tradition

Die Rolle der Frau und ihre Aufgabe in der synoptischen Tradition

Úloha ženy a jej poslanie v synoptickej tradícii

Nikol Volková

Abstract

Synoptic, John's and Paul's tradition shows the New Testament's picture of a woman. The Old and New Testament also show a view on women, who had significant function and influence on shaping the history related to a better and more dignified status of a woman in society. The truth is that women play an important role in every gospel. Jesus chose women to be sacrificed, to engage in helping others, pray and educate people in faith and lead others to him by example. Such women left and will leave an important mark in the Catholic Church. The New Testament is a "liberation" for a woman and that by Jesus' radical approach, which also brought a new view on a woman and her dignity.

Keywords: Woman. Gospel. Tradition. Church. Old and New Testament.

Úvod

Naším zámerom je nahliadnuť cez Nový zákon na evanjeliá, ktoré nám majú priblížiť kresťanskú tradíciu, v ktorej je zachytený sám Ježiš. Ježišovo evanjelium bolo najskôr tradované ústne a neskôr aj písomne. Bolo hlásané a písané jeho učeníkmi. Štyria evanjelisti Matúš, Marek, Lukáš a Ján nás cez svoje knihy uvádzajú do sledu udalostí Ježišovho života, jeho služby, vyučovania a príbehy rôznych ľudí, ktorí sa priamo stretli so Synom Božím a prežili oslobodenie, uzdravenie, požehnanie a vzkriesenie z mŕtvych.

Poukazuje sa vždy na skupinu dvanástich apoštolov počas Ježišovho účinkovania, no predsa v rozhodujúcich momentoch Ježišovej činnosti sú zdôrazňované aj ženské postavy. Biblický pohľad nám dáva do popredia pravdu, že ženy vo všetkých evanجليách zohrávajú dôležitú úlohu. Prítomnosť žien v evanجليách je veľmi výrazná a stále spojená v súvislosti s Ježišovým účinkovaním. V čase, keď Ježiš účinkoval na tejto zemi, mnohé národy si nevážili ženy tak, ako teraz, boli podradenejšou kastou. No Ježiš porušil v tej dobe každý zákon kultúry a prejavoval ženám úctu, pretože všetky ženy boli jeho milovanými dcérami (napr. rozhovor so samaritánkou pri studni,

zmáčanie a poutieranie jeho nôh vlasmi Máriou, zachránenie ženy pred ukameňovaním – „kto je bez viny, nech prvý hodí kameňom“, pod krížom stáli ženy a taktiež pri zmŕtvychvstaní sa zjavuje ženám). Zdá sa, že jeho postoj k ženám je vyjadrený v synoptickej, Jánovskej a Pavlovskej tradícii, ktoré sprevádzali Ježiša Krista v jeho učení a pôsobení. Samozrejme, vždy bola po jeho boku aj jeho matka „Mária“, pretože vedela, že je to jej úloha a poslanie.

Ženy zobrazené v evanjeliách sú predstavené ako tie, ktoré sa neboja vstúpiť z vlastnej iniciatívy do dialógu s Ježišom, chápu jeho učenie a odpovedajú naň okamžite. Sú to ženy, ktoré s Ježišom viedli dlhé konverzácie, po ktorých uverili v Ježiša a prijali od neho určité poslanie ohlasovať jeho zjavenie. Následne sa stali svedkyňami pravdy jeho zmŕtvychvstania, modelom viery, kázania a ohlasovania evanjelia. Stávali sa z nich apoštolky a kazateľky. Z tohto je zrejmé, že ženy s konkrétnym poslaním patrili k Ježišovým „učeníkom“. Ježiš nevymedzoval úlohy pre ženy a úlohy pre mužov, ale ženy boli tie, ktoré preberali iniciatívu, aby uplatnili svoje dary a boli schopné vziať na seba zodpovedné úlohy ženy misionárky, vyznavačky, apoštolky, kazateľky a ohlasovali zjavenú pravdu, Krista. Tak, ako v tele cirkvi sú dôležití všetci jej členovia, ale každý má odlišnú funkciu, ako hlava nie je srdce a oči nie sú uši, čo v konečnom dôsledku neznamená, že sú menej dôležité, tak sú ženy a muži rovnako dôležití, ale každý z nich má inú rolu.

Evanjelium

Nový zákon alebo *Nová zmluva* je zbierka svätých kníh, ktoré vznikli v kruhoch kresťanstva a sú súčasťou kresťanskej Biblie. V dnešných vydaniach v zmysle kánonu vytvoreného v 5. st. zahŕňa 27 spisov. Sú to 4 evanjeliá – Evanjelium podľa Matúša, Evanjelium podľa Marka, Evanjelium podľa Lukáša a Evanjelium podľa Jána. Nasleduje kniha Skutky apoštolov, ktorou sa uzatvára členenie Novej zmluvy podľa historických kníh, v západnom usporiadaní potom nasleduje štrnásť Pavlových listov, ktoré usporiadal svätý Augustín podľa istej obsahovej spätosti, a sedem tzv. katolíckych listov. Novú zmluvu uzatvára Apokalypsa čiže Zjavenie svätého Jána. Podľa východného usporiadania, ktoré používa napr. gréckokatolícka a pravoslávna cirkev, nasleduje po Skutkoch svätých apoštolov sedem katolíckych (všeobecných) listov a až potom Pavlove listy a nakoniec Zjavenie svätého Jána. Jazykom Novej zmluvy bola gréčtina.¹

V 2. storočí po Kr. sa začali výrazom „*Evanjelium*“ označovať spisy. Význam slova „*evanjelium*“ pochádza z gréckeho výrazu *euangélion*, ktorý znamená „*dobrú/radostnú správu/zvesť*“, alebo „*posolstvo spásy*“. Dobrá zvesť čiže posolstvo spásy. Najprv bolo ohlasované ústne, až neskôr bolo

¹ Porov.: <http://www.krestan.info/index.php/novy-zakon-vznik> (12.12.2016).

zachytené vo forme evanjelií písomne. Bol tu vyjadrený osobitný pohľad na novú situáciu, mentalitu a potreby poslucháčov, zvlášť tých, čo pochádzali z pohanských obcí.² Začiatky ústneho tradovania posolstva boli podmienené aj vnútornými potrebami prvokresťanských spoločenstiev, ako je bohoslužba, príprava na krst, formulácia základných vieroučných právd, pravidiel kresťanského života a cirkevné zriadenie. Už v Novom zákone slovo „*evangelium*“ nadobudlo osobitný význam a označuje viacero skutočností, ktoré rozprávajú o živote a účinkovaní Ježiša Krista a obsahovalo posolstvo spásy. Uznané Cirkvou ako autentické a kánonické boli iba štyri evanjeliá.³

Synoptické evanjeliá boli prvé tri evanjeliá podľa Matúša, Marka, Lukáša. Nazývajú sa synoptickými (z gr. *synopsis* – celkový pohľad, prehľad), lebo ak sa ich texty zostavia do paralelných stĺpcov, môžeme porovnať ich slovné a štylistické vzťahy, ktoré sú dosť podobné, ale v niektorých častiach sa odlišujú. Tieto tri evanjeliá sú celkom príbuzné, ale Jánove evanjelium má úplne svojský ráz a bolo označené ako *najlepší plod* všetkých evanjelií.⁴

Všetky podávajú v základe ten istý prehľad Ježišovho života a učenia. Tieto evanjeliá sú prepojenosťou evanjelistov s niektorou židovskou alebo pohanokresťanskou obcou. Cieľom týchto evanjelií je vzbudiť a posilniť vieru v Ježiša Krista. Musíme však pamätať, že uvedený výraz na prvom mieste znamená živú osobu Ježiša Krista. Kresťanstvo nie je náboženstvom knihy, ale náboženstvom vzťahu medzi Bohom a človekom. Pri oboznámení sa s evanjeliom je potrebné na prvom mieste pochopiť úzky vzťah medzi Ježišom a apoštolmi. Evanjelium skôr, ako bolo napísané, bolo ohlasované. Evanjelium je živé a nedá sa spútať, pretože to nie je kniha. Preto bolo potrebné spoznávať dobu a okolnosti, ktoré sprevádzali jeho ohlasovanie a predchádzali napísaniu evanjelií. Pri prístupe k jednotlivým evanjeliám je potrebné si uvedomiť a považovať evanjeliá za zbierku nábožných zamyslení z historického pozadia, ale taktiež považovať evanjeliá za Ježišov „*životopis*“ a pristupovať k nemu podľa dnešných zásad historickosti.⁵ Synoptici (Matúš, Marek, Lukáš) a Ján, napriek tomu, že každý z nich má iný prístup k Ježišovmu životu a jeho smrti, opísali svoje príbehy vlastným spôsobom, ktoré nadobudli v jeho blízkosti, keď ho sprevádzali a svedčia aj o jeho ľudskej prirodzenosti.⁶

² TICHÝ, L.: *Úvod do Nového zákona*. Svitavy : TRINITAS, 2003, s. 61.

³ Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1902.

⁴ TRUTWIN, W. – MAGA, J.: *Otváral nám písma*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1993, s. 334.

⁵ TRSTENSKÝ, F.: *Svet Nového zákona*. Svit : Katolícke biblické dielo. 2008, s. 19.

⁶ Porov.: JONES, B. D.: *Dejiny nášho vykúpenia*. Vrútky : Advent-Orion s. r. o., 2005, s. 29.

Celkovú definitívnu podobu dal evanjeliám až sv. Hieronym,⁷ ktorý ich nazval podľa začiatku každého evanjelia: *Matúš – človek*, lebo začína rodokmeňom Ježiša Krista. *Marek – lev*, lebo začína účinkovaním Jána Krstiteľa na púšti. *Lukáš – býk*, lebo začína obetou Zachariáša v jeruzalemskom chráme. *Ján – orol*, lebo začína hymnom o Božom Slove.⁸

Ježišov postoj k ženám

Z dejinného kultúrneho kresťanského pozadia k nám prenikol rozhodujúci prevrat, čiže zmena, ktorá vniesla nové svetlo v chápaní a postavení ženy. Toto nové svetlo prišlo prostredníctvom svojho zakladateľa, ktoré prinieslo v dejinách ľudstva nesmiernu premenu. Ježišov všeobecný postoj voči ženám bol poznačený konštantnou, systematickou reakciou proti jej inferiornému postaveniu a bojom za uznanie rovnosti pohlaví v náboženskej aj sociálnej oblasti. Práve jeho narodením a účinkovaním začal aj nový proces valorizácie ženy, ktorý prebiehal zložitým obdobím od prvej, stredovekej až po novovekú Cirkev. Pre ženu v kresťanstve Ježiš predstavoval veľký vzor vlastnej mužskej identity, pretože integroval ženský prvok do svojho človečenstva. Týmto zavrhol všetky doterajšie názory a zvyky voči všetkým ženám.⁹ Dobré vieme, že v Ježišovej blízkosti sa pohybovali aj ženy, ktoré boli, ako muži adresátmi Ježišovho posolstva o prichádzajúcom Božom kráľovstve. Ježiš im pripisoval rovnakú zodpovednosť ako mužom. Ježiš neváhal vyjadriť svoju úctu a obdiv voči žene a dať ju za vzor aj pre mužov. Jeho poslanie sa obracia i k ženám na okraj spoločnosti. Aktívne roly žien v jeho okruhu boli rôzne – ako *učeničky, poslucháčky, ohlasovateľky*.¹⁰ Uzdravuje ženy nielen telesne, ale integruje ich naspäť do spoločnosti. Ženy sú aj v jeho sprievode a prijíma ich pohostinnosť ako pohostinnosť mužov. Ženy sa vyskytujú aj v kruhu jeho blízkych. Sú tiež svedkyňami jeho ukrižovania aj pohrebu. Stávajú sa prvými svedkyňami a ohlasovateľkami zmŕtvychvstalého Ježiša.¹¹

Najvýznamnejšie ženy boli tie, ktoré začali zastávať aktívnu rolu v rámci Ježišovho účinkovania a poslania. Panna Mária bola vždy na prvom mieste, lebo svojou vierou a svojím materským dielom spolupracovala na

⁷ Hieronym sa v Cirkvi pokladá za najväčšieho učiteľa vo vykladaní Svätého písma. Pápež Bonifác VIII. ho v roku 1295 vyhlásil za učiteľa Cirkvi.
<http://www.zivotopisysvatych.sk/hieronym/> (10.10.2016).

⁸ TRSTENSKÝ, F.: *Svet Nového zákona*. Svät : Katolícke biblické dielo. 2008, s. 20.

⁹ Porov.: FULA, M.: *Antropológia ženy a náuka Jána Pavla II.* Bratislava : DON BOSCO, 2004, s. 35.

¹⁰ RYŠKOVÁ, M.: *Doba Ježiše Nazaretského*. Praha : Univerzita Karlova – Karolinum, 2008, s. 193.

¹¹ Porov.: RYŠKOVÁ, M.: *Doba Ježiše Nazaretského*. Praha : Univerzita Karlova – Karolinum, 2008, s. 193.

našom vykúpení. Jedinečným spôsobom tu patrila aj Alžbeta. Ďalšie ženy, ktoré sa pohybovali okolo Ježiša, mali iné zodpovedajúce funkcie.¹² Za Ježišových čias v Palestíne žila žena v osobitne diskriminujúcich podmienkach. Tu žil aj Ježiš a apoštoli, ale práve Ježiš nezaujal voči žiadnej žene nepriateľský alebo odsudzujúci postoj. On bol ten, ktorý pristupoval k nim pozitívne, s úctou, dôstojnosťou, pokorou, rozvážnosťou a hlavne láskou. Hlavne pri rôznych stretnutiach s nimi prejavoval otvorenosť a vnútornú slobodu, ktorú im chcel preukázať, ako bola preukázaná jemu Bohom. Práve žene ako osobe sa dostáva veľká pozornosť a dôstojnosť, ktorú vydvihoval, pripomínal a obnovoval a ktorá je aj obsahom evanjelií a vykúpenia, pre ktoré bol poslaný na tento svet. Jeho slová odsudzovali všetko, čo bolo povedané urážajúco na ženu, pretože ponížovali jej ľudskú dôstojnosť a on objavoval v nej silu a svetlo pravdy. Boli predsa jeho milovanými dcérami.¹³

Už aj apoštol Pavol písal o Božom Synovi a poukazoval, že je to ten, ktorý bol „narodený zo ženy“ (Gal 4,4), že nie je už rozdiel medzi mužom a ženou (Gal 3,28). Naklonený postoj k žene mali aj evanjelisti Lukáš a Ján. Poukazovali, že ani Ježišova matka (Jn 2,1) nebola na svadobnej hostine v Káne oddelená od muža, preto už vtedy bola poukázaná jej silná autorita voči Synovi aj ostatným (Jn 2,3.5). Ježiš Kristus vždy hovoril slobodne so ženami a vyzdvihoval ich, ako bola napr. samarská žena (Jn 4,27), taktiež skupinu žien, ktoré sa o neho starali a slúžili mu, boli to aj jeho apoštoli. Práve Ježiš poslal a vybral si ženy ako svedkyne, ktoré oznámili apoštolom, že vstal z mŕtvych. Jednoducho mohol sa zjaviť najprv apoštolom, čo neskôr aj urobil, ale on posielal práve ženy ako svojich poslov.¹⁴ Vo svojich podobenstvách Ježiš hovorí o žene s úctou a sympatiami. Rozdiely medzi mužmi a ženami nečinil a nepoukazoval, mal so ženami súcit, preto im pomáhal zázrakmi a odpúšťal im hriechy. Hlavne vyzdvihoval ľudskú dôstojnosť a zdôrazňoval, že žena je plnohodnotná voči mužovi a týka sa to aj manželstva (Mk 10,2-12, 12,18-27).¹⁵ Zázraky, ktoré vykonal na príhovor alebo v prospech žien, len odpovedajú na očakávania ľudského oslobodenia a reintegrácie ženy a sú znakom príchodu Božieho kráľovstva.¹⁶

Ježišove slová stále pozdvihovali jeho matku Máriu, záležalo mu na tom, aby sme Máriu nasledovali, aby sme k nemu šli Máriinou cestou. Ježiš veľmi miloval svoju matku a to výnimočným a nezvyčajným spôsobom, pretože mu dokázala dať všetko a nasledovala ho. Veď práve ona bola tá,

¹² Porov.: BENEDIKT XVI.: *Apoštoli a prví učeníci Ježiša Krista*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 170.

¹³ Porov.: FULA, M.: *Antropológia ženy a náuka Jána Pavla II.*. Bratislava : DON BOSCO, 2004, s. 35 – 36.

¹⁴ Porov.: RIVEST, M.: ... a bola žena. Prešov : Michal Vaško, 2003, s. 36.

¹⁵ Porov.: CÍSAŘ, I.: *Žena v písmu svatém*. Brno : Cesta, 1995, s. 72 – 73.

¹⁶ Porov.: BENEDIKT XVI.: *Apoštoli a prví učeníci Ježiša Krista*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 170.

ktorá si zvolila panenstvo, uskutočnila ho nielen v zmysle zachovania čistoty bez manželstva, ale aj v zmysle celkového odovzdania sa Bohu z lásky. Odovzdala sa Bohu, a to bez výhrad, dokonalým spôsobom, stala sa najskôr snúbenicou, až neskôr Matkou Slova. Pretože len žena, ktorá miluje, nechce mu vtedy v ničom prekážať. Aj keď mu sama zháňa potrebné materiály, usiluje sa mu pomôcť, ako len vie, pretože vie, že je to jej prirodzená povinnosť. To je ideálna láska, keď človek myslí na druhého a seba vylúči, keď ani nehľadá seba, vie sa obetovať. Je to neobyčajná láska. Takúto lásku žiadal Ježiš od svojej matky. Stále ju o všetko oberal, ale ona mu stále hovorila svoje „áno“, a tak sa stále viac pripodobňovala božskému vzoru svojho Syna. Ak človek dokáže nasledovať Máriu, bude sa jej viac podobáť, tak až vtedy Ježiš bude môcť podľa veľkosti tvojho odovzdania sa, milovať nás takou láskou, akou miloval Máriu. Pretože to bola láska, ktorá sa bezhranične odovzdala Bohu, preto je pre nás výzvou uskutočňovať ideál radikalizmu viery.¹⁷

Práve kresťanstvo žene umožnilo rovnoprávnosť s mužom. Kresťanstvo viac ako iné náboženstvá umožnilo žene už od začiatku zvláštnu postavenie (status) dôstojnosti. Poslanie kresťana, a zvlášť poslanie ženy povolanej uviesť do života moc lásky.¹⁸ Ženy boli vždy túžiace po samostatnosti a rovnoprávnosti, čo nastalo až v kresťanskej spoločnosti a to v súlade s kresťanskými hodnotami.¹⁹

Úloha ženy a jej poslanie v Evanjeliu podľa Matúša

Pôvodná cirkevná tradícia svedčí, že pôvodcom prvého kanonického evanjelia bol svätý apoštol Matúš. Meno Matúš v preklade znamená „*Boží dar*“ (gr. Matthaios, hebr. Mattanja). Pôvodom bol Žid a pred svojím povolaním za apoštola bol mýtnikom (gr. telónis) v Kafarnaume.²⁰ Jeho evanjelium bolo písané pre palestínskych židokresťanov, prejavujú sa tam momenty tohto prostredia, terminológia a palestínska tematika. Matúšove evanjelium dáva do popredia Ježiša Krista. „*Kristus*“ je grécke slovo, bol to preklad hebrejského slova „*Mesiáš*“, po slovensky „*Pomazaný*“. Matúš ho predstavuje ako Abrahámovho potomka, z Dávidovho rodu, ktorý bol prisľúbený, ako Mesiáša, ktorého náboženský vodcovia židovského národa už hneď na začiatku zavrhlí a prenasledovali, kým hriešnici a pohanovia ho prijali. Syn Dávidov bolo obľúbené pomenovanie Mesiáša u prorokov; tento názov

¹⁷ Porov.: DAJCZER, T.: *Úvahy o viere*. Bratislava : Serafin, 1998, s. 95.

¹⁸ Porov.: CROISSANT, J.: *Kňazstvo ženy alebo kňazstvo srdca*. Bratislava : Serafin, 1994, s. 75.

¹⁹ Porov.: VODÁKOVÁ, A. – VODÁKOVÁ, O.: *Rod ženský*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2003, s. 314.

²⁰ PRUŽINSKÝ, Š.: *Evanjeliu podľa Matúša*. Prešov : Prešovská univerzita, 2000, s. 10.

používali na označenie Mesiáša aj Židia. Tým sa naznačuje, že Ježiš prišiel spasť všetkých ľudí, Židov i pohanov.²¹

Úvodná časť je venovaná Ježišovmu pôvodu, ako evanjelium detstva (rodokmeň, narodenie, mudrci od Východu, útek do Egypta, pobitie betlehetských detí, návrat do Egypta).²² Mária a Jozef (jej manžel), lebo podľa Božej vôle uzavrel s ňou manželský zväzok, zachovávali obaja ustavičné panenstvo, žili ako brat a sestra. Medzi Máriou a Jozefom bolo uzavreté riadne manželstvo. Ježiš patril manželským právom nielen Panne Márii, ale aj Jozefovi. A to je dôvod, prečo rodokmeň, ktorý bol vlastne Jozefovým rodokmeňom, mohol byť označený ako rodokmeň Ježiša Krista.²³

Evanjelistu Matúš opisuje aj ženy, ale najprv dáva do popredia Máriu ako matku Ježiša Krista. Zdôrazňuje narodenie Ježiša Krista a vyzdvihuje jeho matku Máriu. Počala z Ducha Svätého a uverila tomu, čo jej bolo zvestované anjelom. Bola snúbenica Jozefa. Bol to človek spravodlivý a nechcel ju vystaviť potupe, preto ju zamýšľal potajomky prepustiť, ale potom si ju vzal za manželku. Takéto zasnúbenie bolo u Židov už pravým manželstvom. Len ešte spolu nebývali a až asi po roku manžel, snúbenec prijal manželku do svojho domu. Manžel u Židov mohol manželku prepustiť.²⁴ Ježiš Kristus o rozluke hovoril, že ak manžel prepustil manželku, musel jej dať priepustný list, kde musela byť uvedená príčina.²⁵ Duch Svätý poučil Jozefa, že Mária sa v panenstve stala matkou Božieho Syna, preto neporušil jej panenstvo ani pred narodením ani po narodení Božieho Syna. To je učenie viery, o ktorom nemožno pochybovať.²⁶ Ďalej podrobne opisuje narodenie Ježiša Krista a jeho matku v Betleheme, že prišiel na svet dlho očakávaný Mesiáš, chápe sa aj ako Bohočlovek. Hlavnou postavou v Matúšovom evanjeliu v správe o narodení Ježiša bol Jozef a u Lukáša bola Panna Mária. Pretože Jozef preukázal Dávidovské otcovstvo skrze Jozefa z hľadiska práva, že Ježiš je Syn Boží.²⁷

Evanjelistu Matúš spomína aj iné ženy, ako Ráchel, ktorá mala iba dvoch synov Jozefa a Benjamína. Je to vyobrazenie, akoby zastupovala matky vyvoleného národa, ktoré žalostne nariekajú, keď ich synov odvádzali do krutého zajatia. Tomuto náreku boli podobné výkriky betlehetských matiek, keď im vraždili ich synov. Táto žena Ráchel bola pochovaná vedľa cesty vedúcej do Betlehema. Ďalej popisuje uzdravenie ženy trpiacej dvanásť rokov

²¹ TRUTWIN, W. – MAGA, J.: *Otváral nám písma*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1993, s. 320, 322.

²² Porov.: TICHÝ, L.: *Úvod do Nového zákona*. Svitavy : TRINITAS, 2003, s. 84.

²³ Porov.: HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří : Kamelitánské nakladatelství, 2003, s. 48.

²⁴ Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1907.

²⁵ Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1913.

²⁶ Porov.: PRUŽINSKÝ, Š.: *Evanjeliium podľa Matúša*. Prešov : Prešovská univerzita, 2000, s. 10.

²⁷ Porov.: HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří : Kamelitánské nakladatelství, 2003, s. 58.

na krvotok, ktorá k nemu pristúpila a dotkla sa obruby jeho odevu, lebo vedela, že ak sa dotkne, uzdraví sa. Ježiš ju hneď zazrel a povedal, „*aby sa nebála, pretože jej viera ju uzdravila*“. A žena bola od tej hodiny zdravá. Ďalej opisuje vzkriesenie Jairovej dcéry. Istý popredný muž prichádzal k Ježišovi s prosbou, že „*jeho dcéra práve skonala a prosil ho, aby sa išiel na ňu pozrieť*“. Neváhal a hneď so svojimi učeníkmi a zástupom ľudí sa vybral za dievčaťom. No všetci sa mu posmievali a neverili mu. Nakoniec všetkých rozohnal a povedal, že „*dievča len spí, neumrela*“. Vošiel dnu, chytil dievča za ruku a ono vstalo. Chýr o ďalšom zázraku sa rozniesol po celej krajine.²⁸ Taktiež opisuje Ježišovu rodinu. Kým Ježiš ešte hovoril k zástupom, vonku už stála jeho matka a bratia a chceli sa s ním rozprávať. Ktosi mu povedal, „*že vonku ho čaká matka a jeho bratia a chcú sa s ním rozprávať*“. On povedal učeníkom, „*že kto sú to, pretože kto plní vôľu Otca, je jeho brat, sestra aj matka*“. Tu môžeme vidieť, že v duchovnom pokrvenstve zaujíma opäť Mária, Ježišova matka, prvé miesto, lebo vždy vo všetkom plnila Božiu vôľu a nasledovala Ježiša.²⁹ Ďalej poukazuje na silu ženy pri ukrižovaní Ježiša, ktoré ho sprevádzali a neopustili do poslednej chvíle života. Boli to Mária Magdaléna, Mária, Jakubova a Jozefova matka, a matka Zebedejových synov. Matúš svoje evanjelium končí slovami, že „*Ježiš bude s nami po všetky dni až do skončenia sveta*“.³⁰ Keď trpíme, máme si spomenúť na Máriu, ako aj ona trpela a prosiť ju, aby nás naučila, ako trpieť, aby sme neboli váhou križa zlomení, ale aby sme zakúsili, že ho netlačí a bremeno neťaží a že Boh na nás zosiela skúšky úmerné našim silám.³¹ Teologický význam je Ježišovo zmŕtvychvstanie všetkým ľuďom, aby sa otvorila cesta spásy a všetci sa môžu stať Ježišovými učeníkmi a deťmi nebeského Otca.³²

Úloha ženy a jej poslanie v Evanjeliu podľa Marka

Evanjeliu podľa Marka je často označované ako druhé v poradí, pretože je veľa vecí prevzatých od Matúša. Bolo v ňom málo samostatných dejín Cirkvi, ale je to malý nepatrný význam a rozdiel od Matúšovho.³³ Marek pochádzal z Jeruzalema. Markova matka Mária mala v Jeruzaleme dom, v ktorom sa prví kresťania schádzali na bohoslužby. Bol židovského pôvodu a bol tesne spojený s apoštolom Petrom. Evanjeliu bolo písané v Ríme,

²⁸ Porov.: PRUŽINSKÝ, Š.: *Evanjeliu podľa Matúša*. Prešov : Prešovská univerzita, 2000, s. 252.

²⁹ HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 218.

³⁰ Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1949.

³¹ Porov.: CROISSANT, J.: *Kňazstvo ženy alebo kňazstvo srdca*. Bratislava : Serafin, 1994, s. 93.

³² Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1949.

³³ Porov.: DONAHUE, J. R. – HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 15.

podávalo svedectvo a kázanie apoštola Petra. Evanjelista Marek bol nazývaný aj ako Petrov tlmočník.³⁴ Poukazoval, že Ježiš je Mesiáš, Syn Boží, Syn človeka a že svojimi zázrakmi dokázal svoju božskú moc.³⁵ Marek taktiež opisuje Ježišovu skutočnú rodinu. Prišla za ním jeho matka a jeho príbuzní. Prichádzajú za ním, kde sa schádzali všetci ľudia. Ježišova matka sa len spomína v tejto časti, kde bol Ježiš nazývaný „synom Máriiným“. Ženou v jeho evanjeliu je Sýrofeničanka, ktorá vyhľadala Ježiša, hodila sa mu k nohám, pretože jej dcéra bola posadnutá nečistým duchom. Žena bola pohanka Grékyňa, rodom Sýrofeničanka. Prosila ho, „aby vyhnal zlého ducha z jej dcéry“. Odpovedal jej, „aby nechala, nech sa najprv nasýtiť deti, lebo nie je dobré vziať chlieb deťom a hodiť ho šteňatám“.³⁶ Ona mu tiež odpovedala, „že aj psy jedia pod stolom odrobinky po deťoch“. Žena odpovedá na Ježišovu urážlivú metaforu protimetaforou, čím sama seba (a implicitne všetkých Grékov/pohanov) prirovnáva k domácim zvieratám, ktoré boli v gréckej kultúre často prítomné pri jedle. Tento rozhovor o psoch je symbolom hlbokkej kultúrnej priepasti medzi Židmi a Grékmi/pohanmi. Poslal ju domov, „že dcéra je zdravá“. Keď prišla domov, dievča ležalo na posteli a zlý duch bol preč, bol to ďalší vykonaný zázrak.³⁷ Ďalšou ženou bola vdova, ktorá prišla do chrámu a do pokladnice vhodila dve drobné mince nazývané kvadrans. (Kvadrans bola malá bronzová rímska minca. Rímsky kvadrans sa rovnal štvrtine „asu“. „As“ bola starorímska drobná minca a peňažná jednotka.) Viacerí boháči hádzali mnoho. Ježiš svojim učeníkom povedal a poukázal na chudobnú vdovu. „Lebo táto chudobná vdova vhodila viac ako všetci, čo hádzali do pokladnice. Avšak všetci dávali zo svojho nadbytku, ale ona pri svojej chudobe dala všetko, čo mala, celé svoje živobytie.“³⁸

Evanjelista Marek opisuje, že keď Ježiš na kríži zomiera, pod krížom boli ženy, medzi ktorými nechýbala Mária Magdaléna, Mária, matka Jakuba Mladšieho a Jozesa, i Salome, ktoré ho sprevádzali a posluhovali mu, keď bol v Galilei a sprevádzali ho aj na ceste do Jeruzalema. Marek tu uvádza širšiu skupinu žien. Tak isto, keď ho zavinuli do plátna a uložili do hrobu vytesaného do skaly, a ku vchodu do hrobu privalili kameň, tak Mária Magdaléna a Mária Jozesova sa pozerali, kde ho uložili a zároveň boli aj tými, čo našli prázdny hrob. Boli to ženy, ktoré ho neopustili a nasledovali ho.³⁹ Cieľom Markovho

³⁴ Porov.: PRUŽINSKÝ, Š.: *Úvod do svätého písma Nového zákona*. Prešov : Prešovská univerzita, 2001, s. 184.

³⁵ Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1950.

³⁶ DONAHUE, J. R. – HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 242 – 243.

³⁷ Porov.: DONAHUE, J. R. – HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 242 – 243.

³⁸ Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1969.

³⁹ Porov.: DONAHUE, J. R. – HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 449.

evanjelia bolo posilniť a povzbudiť vo viere kresťanov z pohanstva, aby ostali aj v prenasledovaní vždy verní Ježišovi Kristovi.⁴⁰

Úloha ženy a jej poslanie v Evanjeliu Lukáša a Skutky apoštolov

Autorom tretieho evanjelia je svätý Lukáš. Lukáš bol pôvodom Grék, pochádzal z Antiochie, bol pohan, pochádzal z prostredia s vysokou kultúrou, čo dokazuje štúdium medicíny, pretože povolaním bol lekár. Mal dobrú znalosť gréckeho jazyka. A prehľad s ostatnou svetskou, historickou literatúrou, čo sa v značnej miere prejavilo pri jeho písaní. Tieto svoje schopnosti a vedomosti dal do služieb mladého kresťanstva, mladej Cirkvi. Na kresťanstvo bol obrátený asi v roku 38 n. l.⁴¹ Evanjelista Lukáš začína svoje evanjelium opisom Ježišovho detstva (zvestovanie narodenia Jána Krstiteľa, zvestovanie narodenia Ježiša Krista, návšteva u Alžbety, narodenie Jána Krstiteľa, narodenie Ježiša Krista, pastieri pri jaslíčkách, obetovanie Pána v Jeruzaleme, dvanásťročný Ježiš v chráme).⁴²

Lukáš v evanjeliu osobitnú pozornosť venuje ženám a pozdvihuje ich osobu. Boli to naimská vdova, verejná hriešnica, Mária a Marta, ženy v jeho sprievode, ženy plačúce nad Ježišom. Dôležitú úlohu venuje ženám a zdôrazňuje, akú mali úlohu ženy v Ježišovom detstve. Bola to Alžbeta, prorokynia Anna a najdôležitejšia žena bola Ježišova matka Mária.⁴³ Lukáš poukazuje na Pannu Máriu, ktorá bola veľkou vyvolenkyňou a mala veľkú vieru, preto bola osobitným vzorom pre kresťanov. Za svedka prvokresťanskej máriológie svojej doby bol Lukáš právom uznávaný. Opisoval Máriu ako, ženu, ktorá mala veľkú vieru a bola pripravená zanechať svoj život a zobrať novú úlohu na seba, ktorú jej zvestoval anjel. Svojou veľkou pokorou a úctou prijala anjelove slová, preto bola vyzdvihnutá a uznávaná. Ona je velebenou ženou zo zástupu, ale aj vzorom, ako sa otvárať Božiemu jednaniu a slovu. Všetky tie slová, ktoré jej boli zvestované, si zachovala vo svojom srdci a uvažovala nad nimi v srdci.⁴⁴ Mária mala silu a s odvahou hovorila pred celým národom. Svojím súhlasom preukázala službu celému ľudstvu. Jej poslaním a nasadením sa zmenila situácia všetkých ľudí.⁴⁵ „Mária bola ženou, ktorá bola pripravená načúvať svojmu vnútornému hlasu, ktorý ju viedol.“ Lukáš chcel poukázať, že aj my si máme zobrať príklad z Márie, lebo ak sa nachádzame v období prázdnoty, máme sa nasmerovať celkom do nášho vnútra, aby sa nič zvonku

⁴⁰ Sväté písmo Starého a Nového zákona. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1951.

⁴¹ Porov.: PRUŽINSKÝ, Š.: *Úvod do svätého písma Nového zákona*. Prešov : Prešovská univerzita, 2001, s. 191.

⁴² Porov.: TICHÝ, L.: *Úvod do Nového zákona*. Svitavy : TRINITAS, 2003, s. 94.

⁴³ Porov.: Sväté písmo Starého a Nového zákona. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 1977.

⁴⁴ Porov.: JOHNSON, L. T.: *Sacra pagina. Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 57.

⁴⁵ Porov.: CROISSANT, J.: *Kňazstvo ženy alebo kňazstvo srdca*. Bratislava : Serafín, 1994, s. 110.

netlačilo do nášho vnútra. Máme hľadať a načúvať to, čo v nás chce dozrieť a uviesť si, že len vo vlastnom vnútri nájdeme jadro našej osobnosti. Až na základe toho sa začíname stavať sami sebou.⁴⁶

V obraze Márie sa môžu nájsť ženy v rôznych fázach života, či sú to mladé ženy, matky, alebo staršie ženy. Ženy v mladej žene Márii nachádzajú vlastnú čistotu a ušľachtilosť. Mária sa stala matkou, ktorá porodila Ježiša, vychovávala ho s úprimnou a nekonečnou láskou. Zároveň sa stala aj jeho úplne prvou učeníčkou, vzorom veriaceho človeka. Takto Mária pôsobí v scéne zvestovania, aj keď ju Alžbeta pozdraví pri návšteve.⁴⁷ Obe ženy, Mária a Alžbeta majú k sebe veľmi blízko, pretože vedeli o svojich tajomstvách, ktoré museli zachovať a navzájom sa podporovali a pomáhali si. Lebo len ony vedeli, že v nich rastie nový život, preto obe boli silnejšie, keď sa delili o svoje myšlienky. V ostatných častiach Lukáš sa venuje rozprávaniu o Ježišom detstve. Ježiš už ako dvanásťročný kázal v chráme. Neupovedomil o tom rodičov a oni ho so strachom hľadali, ale keď ho našli, on im len povedal, že bol u svojho Otca. Preto Lukáš v evanjeliu poukazuje na Máriu, že vždy sprevádzala svojho syna a bola mu oporou, bola vždy veriacou.⁴⁸ Nakoniec sa Mária stala utrápenou matkou, ktorá svojho syna sprevádzala dlhou cestou a musela prežiť veľkú bolesť, keď ho držala vo svojom lone mŕtveho. Pre každú ženu, matku je to ťažká a bolestivá chvíľa. Ale ona vedela, že je to Božia vôľa a proti nej nič nezmôže, a musí sa jej poddať. Preto trpiace a ubolené ženy sa k nej obracajú s modlitbami, pretože v nej vidia ženu, ktorá sama okúsila žiaľ a smútok, preto práve ona bude mať pochopenie pre ich trápenie.⁴⁹

Cieľom tohto evanjelia bolo ukázať ľuďom z pohanstva spasiteľské dielo Ježiša Krista a zdôrazniť univerzálny charakter. Tieto dôkazy univerzálnosti kresťanstva predstavujú silnú stránku tohto evanjelia a jeho originalnosť. Lebo po stránke jazykovej sa vyznačuje eleganciou jazyka a štýlu.⁵⁰ Celým evanjeliom sa nesie línia vyslobodenia človeka a Ježiša ako Mesiáša. Evanjelista sa taktiež zaoberá deťmi, ženami, problematikou vzťahu medzi bohatými a chudobnými a pod.⁵¹

Skutky apoštolov boli písané ako druhá kniha svätého Lukáša, ktorá hovorí o počiatkoch Ježišovej prvotnej Cirkvi. Aj v prostredí prvotnej Cirkvi boli ženy v popredí a obetovali sa pre všetkých. Vďaka apoštolovi Pavlovi

⁴⁶ CROISSANT, J.: *Kňazstvo ženy alebo kňazstvo srdca*. Bratislava : Serafín, 1994, s. 113.

⁴⁷ TICHÝ, L.: *Úvod do Nového zákona*. Svitavy : TRINITAS, 2003, s. 101.

⁴⁸ Porov.: GETTY-SULLIVANOVÁ, M. A.: *Ženy v Novom zákone*. Trnava : Dobrá kniha, 2005, s. 27.

⁴⁹ Porov.: CROISSANT, J.: *Kňazstvo ženy alebo kňazstvo srdca*. Bratislava : Serafín, 1994, s. 111 – 112.

⁵⁰ Porov.: PRUŽINSKÝ, Š.: *Úvod do svätého písma Nového zákona*. Prešov : Prešovská univerzita, 2001, s. 195.

⁵¹ Porov.: <http://www.milost.sk/logos/clanok/evanjelia> (09.12.2016).

môžeme poďakovať za zdokumentovanie dôstojnosti ženy a jej úlohy v Cirkvi. Poukazoval na rovnosť muža a ženy. Dôvodom bolo, že sme všetci v Ježišovi Kristovi. Všetci sme v tej istej dôstojnosti, aj keď každý s inými osobitnými funkciami. Pripúšťa, že žena sa začína pohybovať voľne v *kresťanskom spoločenstve*.⁵² Lukáš chcel poukázať, že to všetko je dielo Ježiša, ktoré sa šírilo až do posledných končín zeme prostredníctvom verných učeníkov pod vedením Ducha Svätého.⁵³ V knihe Skutky apoštolov sa zahrňuje medzi svedkov opisovaných udalostí zámenom „my“. Z týchto priblížených prameňov môžeme konštatovať, že Lukáš bol veľmi blízky apoštola Pavla. S apoštolom Pavlom sa stretol okolo roku 50 n. l. v Troade a stal sa jeho verným spolupracovníkom. V Skutkoch apoštolov je uvedené, že všetci sa svorne a vytrvalo modlili spolu so ženami: „*Máriou, matkou Ježišovou, a s jeho bratmi (Sk 1, 14)*“. Lukáš v nich podáva nám správy o viacerých, o zázrakoch voči nim, o ich spolupráci, obrátením žien, o tom, ako sa o cirkev starali aj vdovy. Zdôrazňuje, že Cirkev zverovala ženám určité a dôležité úlohy. Veď Ježiš bol ten, ktorý v mnohom prekonával židovské zvyklosti, napríklad znesväcoval sobotu, ale dokonca nazýval Boha vlastným Otcom, a tak sa mu staval na roveň, konal slobodne a zvrchovane, keď zdôrazňoval dôstojnosť a povolanie ženy, aby sa prispôbil prevládajúcim zvykom a tradíciám potvrdených vtedajším zákonodarstvom.⁵⁴ V Skutkoch apoštolov a novozákonných listov sú svedectvá správania jednotlivých skupín. Je tu poukázané aj na službu žien, aby boli *cudné, nie klebetné, triezve, verné vo všetkom a vdovy aby boli bezúhonné, starostlivé, pohostinné voči pocestným, pomocné voči obciam trpiacim núdzou*.⁵⁵ Všetky ženy, ktoré boli svedkyne evanjelia, prispeli k tomu, aby rástla ich viera v Ježiša, a aby Cirkev bola vždy živá. Práve tu môžeme rozlíšiť úlohu žien v prvotnom kresťanstve v období počas Ježiša pozemského života a v období počas udalostí prvej kresťanskej generácie.⁵⁶

Úloha ženy a jej poslanie v Jánovskej tradícii

Pôvodcom štvrtého Evanjelia je apoštol a evanjelista Ján, syn galilejského rybára Zebedea a matky Salome (Mk 15, 40; M 27, 56; Jn 19, 25), brat Jakuba Staršieho, tiež apoštola, ktorých Ježiš povolal medzi prvými za učeníkov. Pochádzal z mestečka Betsaida.⁵⁷ Jánovo evanjelium sa nielen formou, ale

⁵² BENEDIKT XVI.: *Apoštolí a prví učeníci Ježiša Krista*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 171.

⁵³ Porov.: PRUŽINSKÝ, Š.: *Úvod do svätého písma Nového zákona*. Prešov : Prešovská univerzita, 2001, s. 239.

⁵⁴ CÍSAŘ, I.: *Žena v písmu svatém*. Brno : Cesta, 1995, s. 72 – 73.

⁵⁵ Porov.: JUDÁK, V.: *Kristova Cirkev na ceste*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998, s. 54.

⁵⁶ Porov.: BENEDIKT XVI.: *Apoštolí a prví učeníci Ježiša Krista*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 169.

⁵⁷ Porov.: PRUŽINSKÝ, Š.: *Úvod do svätého písma Nového zákona*. Prešov : Prešovská univerzita, 2001, s. 230.

i obsahom odlišuje od synoptikov. Je to v štruktúre, štýle, aj v teologickom chápaní a vo výklade Ježišových činov a slov. Svoje evanjelium začína Ježišovým zjavením pred svetom.⁵⁸ Predstavuje Ježiša ako ohlasovateľa a sprostredkovateľa Božieho kráľovstva. V jeho evanjeliu zjavuje Ježiš sám seba vo výrokoch „*Ja som...*“, *ja som cesta, pravda, život, svetlo, Mesiáš, pastier, priateľ, vinič, chlieb života*.⁵⁹ Štvrté evanjelium pohlcuje myseľ, srdce i predstavivosť ľudí od začiatku kresťanstva. Toto evanjelium bolo napísané na prelome prvého storočia, kde dochádzalo k neľahkému stretnutiu judaizmu, raného kresťanstva, komplexu náboženstva helenistického a gréckeho sveta a rodiaceho sa gnosticizmu. Patria tu aj rozprávania o zázrakoch. Evanjelista Ján poukazuje iný pohľad na obraz Márie. Opisuje ju a nazýva *Ježišovou Matkou*. Vo svojom evanjeliu ju uvádza na dvoch dôležitých miestach. Na svadbe v Káne a pod krížom na Golgote. Známy príbeh v Káne na svadbe je obrazom tajomstva toho, ako Boh sa stal človekom. Tak isto sa aj náš život premieňa na víno a nadobudne novú, božskú príchuť. V Káne na svadbe zohráva Mária dôležitú úlohu, lebo cíti, že ľudia majú nedostatok vína. Prinúti Ježiša, aby ľuďom pomohol. Tu dochádza k osloveniu *nie matka, ale Ježiš ju nazýva „ženou“*, a tu vzniká odstup medzi nimi. Ježiš vedel, že jeho hodina ešte neprišla. Na jej prosbu sa neskôr uskutočnil proces premeny, pretože ona je tou „*matkou premeny*“.⁶⁰ Jeho matka cítila potrebu zmeny. Samozrejme, že nešlo len o premenu vody na víno, ale o niečo omnoho hlbšie. Tu je opísaná premena človeka. Veď človek, ktorý vníma len vonkajšie zvyky, tým sa zatvrdzuje, preto potrebuje Božiu lásku, aby v sebe zasa objavil nový život. Lebo kto nemiluje, nemôže ísť na svadbu. Na svadbu môžeme ísť až vtedy, keď začneme piť z Božieho prameňa.⁶¹ Ján opisuje aj ženu, ktorá bola obvinená z cudzoložstva. Za Ježišom prišli ľudia a priviedli ženu prichytenú pri cudzoložstve. Podľa Mojžišovho zákona, takéto ženy ukameňovali. Ľudia chceli, aby ju Ježiš odsúdil. No Ježiš im povedal, „*aby prvý hodil kameň ten, kto je bez hriechu*“. Za krátky čas všetci odišli a Ježiš ostal sám a žena pred ním. Ukázalo sa, že nikto ju neodsúdil a taktiež Ježiš ju neodsúdil a poslal ju preč so slovami, „*aby už viac nehrešila*“. Tu je poukázané, že žena sa stáva prvýkrát aktívnou postavou a je vtiahnutá do deja. „*Ježiš neodsudzuje, ale dáva život*“.⁶²

Ďalšie dôležité miesto, kde opisuje Ježiša a jeho matku, je pod krížom. S Máriou tu boli ešte Mária Magdaléna, sestra jeho matky Mária Kleopasová a Ján, ktorý bol jeho obľúbený učeník. Ježiš ešte matke povedal,

⁵⁸ Porov.: TICHÝ, L.: *Úvod do Nového zákona*. Svitavy : TRINITAS, 2003, s. 105 – 106.

⁵⁹ *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 2022.

⁶⁰ MOLONEY, F. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 91 – 92.

⁶¹ Porov.: CROISSANT, J.: *Kňazstvo ženy alebo kňazstvo srdca*. Bratislava : Serafin, 1994, s. 114.

⁶² MOLONEY, F. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 280 – 281.

„aby za syna zobrala učeníka a zasa jemu, to je tvoja matka!“ A od tej hodiny si ju učeník vzal k sebe.⁶³ Je tu poukázané na premenu, ktorú každá žena pozná po splnení svojej úlohy. Ježiš chcel povedať Márii, aby nezostávala vo svojom zármutku sama, ale aby svoju lásku naďalej dávala Jánovi, a tým ktorí ju budú potrebovať rovnako ako ona. Ved' ženy sa vždy môžu nanovo rozhodnúť, kam bude prúdiť život. „Mária je matkou premeny pri narodení a smrti.“⁶⁴ Pretože narodenie a smrť sú najväčšie zmeny človeka, lebo pri narodení sa jediná Božia myšlienka stáva človekom. Človek pri smrti prichádza k Bohu a zjednotí sa s ním. Celková veľkoleposť tejto premeny žiari už pri narodení a bude žiariť v plnom čistom jase.⁶⁵

Mária je v kresťanstve uctievaná ako veľmi veriaci žena, ktorá stelesňuje túžbu ženy po sile premeny zeme a zdrojov. Ženy majú byť hrdé na svoju schopnosť premeny, pretože dokážu spustiť rôzne procesy premeny, ako sú premeny detí, manželstva, spoločnosti, ale aj Cirkvi. Teologický význam Jánovho evanjelia a záver je, aby všetci verili, že Ježiš je Mesiáš, Boží Syn, náš Spasiteľ, aby vierou mali život v jeho mene (porov. Jn 20,31).⁶⁶

Úloha ženy a jej poslanie v Pavlovskej tradícii

Aj v dnešnej dobe si potrebujeme zobrať príklad z dejín. Takýto významný bol apoštol Pavol z Tarzu. Najprv bol krutý prenasledovateľ kresťanov. Neskôr to sám uznal vo svojich listoch, v ktorých písal, že prenasledoval Božiu Cirkev. Svoje správanie označoval ako svoj najťažší zločin. Na ceste do Damasku spadol na zem zasiahnutý Božím svetlom, ktoré v ňom spôsobilo veľkú premenu a bez váhania prešiel na stranu Ukrižovaného a veľkodušne ho začal nasledovať. Jeho prvý kontakt s osobou Ježiša sa stal prostredníctvom svedectva kresťanského spoločenstva v meste Jeruzalem. Bolo to pre neho zaujímavé stretnutie, pretože spoznal novú skupinu ľudí a okamžite sa stal jej horlivým prenasledovateľom.⁶⁷ Nakoniec bol jeden z tých, ktorí boli uznávanými osobnosťami prvej Cirkvi. Po Ježišovi bol najväčším zakladateľom počiatkovej prvej Cirkvi. Najviac správ a pozadia z tohto obdobia sa nachádza v *Skutkoch apoštolov* od Lukáša. Pavol patril medzi zakladateľov viacerých prvotných obcí, do ktorých prichádzal ako evanjelizátor. O všetky sa dôkladne staral. Vo svojich listoch nám Pavol

⁶³ *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 2052.

⁶⁴ MOLONEY, F. J.: *Sacra pagina. Evangelium podľa Jana*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 520 – 521.

⁶⁵ CROISSANT, J.: *Kňazstvo ženy alebo kňazstvo srdca*. Bratislava : Serafin, 1994, s. 116, 118.

⁶⁶ Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 2023.

⁶⁷ Porov.: RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI.: *Pavol Apoštol národov*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 31.

vykresľuje a ponúka náuku o Cirkvi.⁶⁸ V prvotnej Cirkvi sú viditeľné základné znaky našej viery, ktoré sa v iných etapách prejavovali menej a ktoré vzbudzovali obdiv aj v očiach neveriacich. Medzi prvotné ohlasovateľky patrili aj ženy, ktoré si Pavol veľmi vážil a oceňoval ich oddanosť a obetavosť, ktorou šíрили novú vieru.⁶⁹

Apoštolovi Pavlovi vďačíme za rozsiahlejšie zdokumentovanie dôstojnosti ženy a jej úlohy v Cirkvi. Vychádza zo základného princípu, podľa ktorého pre pokrsteného nielenže „už niet Žida ani Gréka, niet otroka ani slobodného“, ale ani „niet muža a ženy“. Preto dôvodom bolo to, že my všetci sme jeden v Ježišovi Kristovi, čiže všetci sú spojení v tej istej základnej dôstojnosti, i keď každý s osobitnými funkciami. Taktiež pripúšťal, že žena „prorokovala“, čiže otvorene sa vyjadruje pod vplyvom Ducha, len nech to je na vnútorné povznesenie spoločenstva a nech sa to deje dôstojným spôsobom. Vyjadroval sa, „aby ženy na zhromaždeniach radšej mlčali, nech hovoria muži. Radšej nech sa žena v tichosti učí so všetkou svojou poddanosťou“. Ďalšou z jeho námietok bol pohľad na ženy v službe kazateľky, „aby nevyučovali, lebo nemajú na to vzdelanie“. Zakazoval učiť len efezským ženám. Poukazoval, „že žena nemá mať autoritu nad mužom“. Ale nakoniec uznal, že aj ženy sú povolané k službe, tak isto ako muži. Jeden zo svojich listov adresoval aj jednej žene menom Apia, ktorá bola jediná žena medzi Pavlovými adresátmi. Dal jej oslovenie „sorrow carissima“ – najmilšia sestra, pretože zastávala významnú úlohu. Taktiež v Cirkvi vo Filipínach mu pomáhali a zastávali dôležitú funkciu vo vnútri vtedajšieho spoločenstva dve ženy, ktoré opisoval. Boli to Evodia a Syntycha (Flp 4, 2).⁷⁰ Poukazuje aj na Fébu, ktorá bola diakonka. Vo svojich listoch opisuje aj Máriu, Tryfaiu, Tryfózu, Persidu, Júniu, ktoré mali silné cirkevné nasadenie. Vyzýval ich, aby rovnako zmýšľali v Pánovi a hlásali ďalej evanjelium.⁷¹ Pavlove listy nám potvrdzujú, že ženy hrali dôležitú rolu pri zakladaní a udržiavaní domácej cirkvi a patrili medzi významné misionárky a vodkyne raných kresťanských obcí.⁷² Apoštol Pavol píše o kresťanskom manželstve, „aby muži milovali svoje manželky, ako Kristus miloval Cirkev a seba samého vydal za ňu. Ved’ nikto nemá mať v nenávisti svoje telo, ale má ho živiť a opatrovať si ho, ako aj Kristus Cirkev, lebo všetci sme údmi jeho tela (Ef 5,25).“⁷³ Pretože kto miluje svoju manželku, miluje seba samého a manželka nech si ctí svojho muža. Nech ženy neopúšťajú svojich mužov. Pavol vyzdvihuje, aby v manželstve platilo „nebyť pre seba, ale pre druhého“. Pavol uvádzal o manželstve, „aby

⁶⁸ BENEDIKT XVI.: *Apoštolí a prví učeníci Ježiša Krista*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 121.

⁶⁹ Porov.: JUDÁK, V.: *Kristova Cirkev na ceste*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998, s. 54.

⁷⁰ BENEDIKT XVI.: *Apoštolí a prví učeníci Ježiša Krista*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 173.

⁷¹ Porov.: *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 2184.

⁷² Porov.: PESCHKE, K. H.: *Kresťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 365.

⁷³ *Sväté písmo Starého a Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 2176.

*vždy plnilo svoju funkciu, je potrebná odvaha a chápanie Kristovho poslania, ako ustanovizeň skutočnej lásky medzi mužom a ženou (1 Kor 7,1-16)“.*⁷⁴

Apoštol Pavol žil a pracoval len pre Krista, pre neho aj trpel a zomrel. Benedikt XVI. oficiálne vyhlásil apoštola Pavla osobitný jubilejný rok od 28. júna 2008 do 29. júna 2009 pri príležitosti dvojtisícneho výročia jeho narodenia.⁷⁵

Záver

Zámerom bolo priblížiť význam evanjelia a jeho poslanstvo. Aby sme si uvedomili, že evanjelium je základný paradox: aby človek našiel život, musí ho stratiť; aby sa narodil, musí zomrieť; aby bol spasený, musí vziať na seba kríž. Toto je podstatná pravda evanjelia, ktorá vždy a všade bude narážať na protesty človeka. Evanjelium bude vždy a všade výzvou pre ľudskú slabosť. Veď človek vo svojom podvedomí má očakávať takúto výzvu a naozaj v sebe má cítiť potrebu prekonávať seba samého. Ak prekoná seba samého, tak sa naozaj stáva silným človekom na tejto zemi.

Zaujímalo nás hlavne postavenie a rola ženy v histórii, pretože žena má veľmi vzácne poslanie na svete. Cieľom bolo predstaviť úlohu a poslanie ženy v Novom zákone a jeho vplyv na vnímanie a formovanie roly ženy až do súčasnosti. Odhaliť škálu rolí žien, ktoré zohrávali vtedajšom období v spoločnosti. Venovali sme pozornosť k odhaľovaniu rôznych životných stratégií, ktoré si ženy v každodennom živote a dobe utvárali, menili a ktoré skryto pôsobili v procese rozmanitých interakcií v kontexte rodinnom, sociálnom, historickom. Práve dôstojnosť ženy a jej poslanie sme priblížili v synoptickej, Jánovskej, Pavlovskej tradícii, pretože oni boli verné učeníčky Ježiša Krista, ktorého sprevádzali a podávali o ňom pravdivé svedectvá.

Taktiež Cirkev vyjadrila úctu a vďačnosť voči tým, ktorí sú verní evanjeliu a v každej epoche sa zúčastňovali na apoštolskom poslaní celého ľudstva. Sú to hlavne postavy svätých mučeníc, panien, matiek rodín, ktoré odvážne vydávali svedectvo o svojej viere a výchovou vlastných detí v duchu evanjelia odovzdávali vieru a tradíciu Cirkvi z pokolenia na pokolenie.

Veríme, že tento článok bude prínosom a poskytne nové impulzy pre ženy i mužov, aby si uvedomili, aká je podstata a úloha človeka na zemi. No v prvom rade prináleží žene veľká úcta a dôstojnosť, pretože ona je udržiavateľka ľudstva. Ale zároveň je potrebné, aby sa zachovávali aj naďalej základné tradičné hodnoty spoločnosti, ktoré sú také vzácne už celé stáročia. V závere môžeme povedať, že kázanie ako ohlasovanie pravdy Krista je povinnosťou nielen mužov, kňazov alebo žien, ale každého kresťana.

⁷⁴ PORUBČAN, J.: *Posolstvo, ako o ňom písal Pavol*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996, s. 105.

⁷⁵ Porov.: RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI.: *Pavol Apoštol národov*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 13.

Bibliografia

- BENEDIKT XVI.: *Apoštoli a prví učeníci Ježiša Krista*. Trnava : Dobrá kniha, 2008. 169 s. ISBN 978-80-7141-609-8.
- CÍSAŘ, I.: *Žena v písmu svatém*. Brno : Cesta, 1995. 75 s. ISBN 80-85319-46-2.
- CROISSANT, J.: *Žena neboli kněžství srdce*. Praha : Paulínky, 2005. 151 s. ISBN 80-86025-93-4.
- DAJCZER, T.: *Úvahy o viere*. Bratislava : Serafín, 1998. 178 s. ISBN 80-88944-16-3.
- DONAHUE, J. R. – HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005. 488 s. ISBN 80-7192-915-8.
- FULA, M.: *Antropológia ženy a náuka Jána Pavla II.*. Bratislava : Don Bosco, 2004. 286 s. ISBN 80-8074-016-X.
- GETTY-SULLIVANOVÁ, M. A.: *Ženy v Novom zákone*. Trnava : Dobrá kniha, 2005. 302 s. ISBN 80-7141-504-9.
- HARRINGTON, D. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2003. 464 s. ISBN 80-7192-423-7.
- HRBATA, J.: *Klíč ke Starému zákonu*. Brno : Cesta, 1993. 229 s. ISBN 80-85319-28-4.
- JOHNSON, L. T.: *Sacra pagina. Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005. 458 s. ISBN 80-7192-560-8.
- JONES, B. D.: *Dejiny nášho vykúpenia*. Vrútky : Advent-Orion s. r. o., 2005. 89 s. ISSN 1335-1265. MK SR 1261/95.
- JUDÁK, V.: *Kristova Cirkev na ceste*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998. 334 s. ISBN 80-7162-215-X.
- LOHSE, E.: *Teologická etika Nového zákona*. Trnava : Dobrá kniha, 2008. 237 s. ISBN 978-7257-975-4.
- MALÝ, V.: *Matka cirkvi*. Bratislava : NESNA, 1990. 155 s. ISBN 80-85128-14-4.
- MARKUŠ, J. O.: *Biblické ženy Starej a Novej zmluvy*. Martin : Matica slovenská, 2010. 431 s. ISBN 978-80-7090-961-4.
- MOLONEY, F. J.: *Sacra pagina. Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009. 603 s. ISBN 978-80-7192-991-8.
- POKORNÝ, P.: *Ježíš Nazaretský*. Praha : OIKOYMENH, 2005. 173 s. ISBN 80-7298-135-8.
- PORUBČAN, J.: *Posolstvo, ako o ňom písal Pavol*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996. 170 s. ISBN 80-7162-132-3.
- PESCHKE, K. H.: *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. 668 s. ISBN 80-7021-331-0.
- PIATROVÁ, A. – RUSINA, I.: *Kresťanstvo a kultúra*. Bratislava : Slovenská národná galéria, 1999. 54 s. ISBN 80-8059-030-3.

- PRUŽINSKÝ, Š.: *Evanjelium podľa Matúša*. Prešov : Prešovská univerzita, 2000. 409 s. ISBN 80-8068-007-8.
- PRUŽINSKÝ, Š.: *Úvod do svätého písma Nového zákona*. Prešov : Prešovská univerzita, 2001. 338 s. ISBN 80-8068-078-7.
- RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI.: *Pavol Apoštol národov*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008. 83 s. ISBN 978-80-7162-735-7.
- RIVEST, M.: ... *a bola žena*. Prešov : Michal Vaško, 2003. 99 s. ISBN 80-7165-414-0.
- RYŠKOVÁ, M.: *Doba Ježíše Nazaretského*. Praha : Univerzita Karlova – Karolinum, 2008. 479 s. ISBN 978-80-246-1465-6.
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2009, 2327 s. ISBN 978-80-7162-767-8.
- TICHÝ, L.: *Úvod do Nového zákona*. Svitavy : TRINITAS, 2003. 267 s. ISBN 80-86036-79-0.
- TRSTENSKÝ, F.: *Rozumieť Matúšovmu evanjeliu*. Svit : Katolícke biblické dielo, 2008. 220 s. ISBN 978-80-89120-16-4.
- TRSTENSKÝ, F.: *Svet Nového zákona*. Svit : Katolícke biblické dielo, 2008. 163 s. ISBN 978-80-89120-17-8.
- TRUTWIN, W. – MAGA, J.: *Otváral nám písma*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1993. 529 s. ISBN 80-7142-017-4.
- VODÁKOVÁ, A. – VODÁKOVÁ, O.: *Rod ženský*. Praha : Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 354 s. ISBN 80-86429-18-0.

Internetové zdroje:

Dostupné na:

<http://www.krestan.info/index.php/novy-zakon-vznik> (12.12.2016).

<http://www.milost.sk/logos/clanok/evanjelia> (09.12.2016).

<http://www.zivotopisysvatych.sk/hieronym/> (10.10.2016).

Social, Economic and Legal Sciences

Soziale, ökonomische und juristische Wissenschaften

Sociálne, ekonomické a právne vedy

Living Socially Disabled Environment in Slovak School Conditions

Gesellschaftlich Behinderte Umgebung unter Slowakischen Schulbedingungen Leben

Žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia v podmienkach slovenského školstva

Anna Havková

Abstract

In our article, we focused on clarifying and defining a socially disadvantaged environment and a child based on such an environment. We outline the legislative bases that are relevant for the given issue in Slovakia. Furthermore, we want to introduce the most frequently used measures by which the Slovak school system responds to various disadvantages of pupils due to their health, mental and physical characteristics, ethnic origin and position in the social structure of the society and which aim to increase the success of these pupils in education. These measures can be divided into two basic categories. The first category includes all measures designed to compensate for social disadvantage and the resulting unpreparedness of children for education in the mainstream education system. These measures include pre-school education, zero grades, teacher assistants, school clubs, and more. If these measures fail, or there are various failures and misconducts on the education system, there is a shift or inclusion of children from socially disadvantaged backgrounds into the special education system. However, it should be noted (as stated in the previous chapter) that the condition that a child comes from a socially disadvantaged environment is not sufficient to shift to special education. At the same time, they must be diagnosed with a certain type of health (and mental) sanction.

Keywords: Socially Disadvantaged Environment. Nurturing Environment. Family.

Úvod

Školská legislatíva a prax používa viaceré definície žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Kategória dieťa/žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia je stanovená tak, že nie je možné zistiť presný počet detí, ktoré do

nej priamo spadajú, ale len sprostredkovane cez počet detí, na ktoré škola poberá dotácie na stravu a školské potreby (rodina musí byť preukázateľne v hmotnej núdzi).

- a) Dieťa/žiak žijúce v prostredí, ktoré vzhľadom na sociálne a jazykové podmienky nedostatočne stimuluje rozvoj mentálnych, vôľových a emocionálnych vlastností jednotlivca, nepodporuje jeho efektívnu socializáciu a neposkytuje dostatok primeraných podnetov pre rozvoj osobnosti. Spôsobuje sociálno-kultúrnu depriváciu, deformuje intelektuálny, mravný a citový rozvoj jednotlivca a z aspektu edukácie je z týchto dôvodov považovaný za osobu, resp. za žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.
- b) Definovanie dieťaťa zo sociálne znevýhodneného prostredia na základe testovania príjmu rodiny. Príspevok na žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia sa poskytuje v prípade rodín, ktorých priemerný mesačný príjem za posledných šesť po sebe nasledujúcich mesiacov je najviac vo výške životného minima.
- c) Definovanie na základe nárokovateľných dávok pre rodiny v hmotnej núdzi, ktoré sú poskytované v rámci normatívneho financovania.
- d) Ďalšie definície na základe charakteristiky rodiny, ktoré slúžia pre potreby štátnych vzdelávacích programov od predprimárneho po vyššie sekundárne vzdelávanie a mierne sa odlišujú od predchádzajúcich definícií. Štátne vzdelávacie programy uvádzajú, že „sociálne“ znevýhodnené prostredie je pre žiaka rodina, ktorej sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi a príjem rodiny je najviac vo výške životného minima, v ktorej aspoň jeden z rodičov (alebo opatrovník) patrí do skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, v ktorej najvyššie ukončené vzdelanie rodičov je základné, alebo aspoň jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie, ktorá má neštandardné bytové a hygienické podmienky (napr. žiak nemá vyhradené miesto na učenie, nemá vlastnú posteľ, nie je zavedená elektrická prípojka a pod.), definície pre potreby rozvojových projektov. Podľa výzvy Ministerstva školstva k rozvojovým projektom – E – vzdelávanie pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia – bol žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia ten, ktorý spĺňa minimálne tri z nasledujúcich kritérií: 1) pochádza z rodiny, ktorej sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi a príjem rodiny dosahuje najviac výšku životného minima, 2) aspoň jeden z rodičov alebo osoba, ktorej je dieťa zverené do osobnej starostlivosti, patrí do skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie, 3) najvyššie ukončené vzdelanie rodičov je základné, alebo jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie, 4) podštandardné bytové a hygienické podmienky rodiny, 5) vyučovací jazyk školy je iný ako jazyk, ktorým dieťa hovorí vo svojom prirodzenom rodinnom prostredí.

Vzhľadom na zabezpečenie vzdelávania v zmysle Dohovoru o právach dieťaťa (úloha orgánov štátnej správy a samosprávy vytvárať podmienky pre rovnaké možnosti detí v prístupe ku vzdelávaniu so zvláštnym dôrazom na tie skupiny, ktoré sú z dôvodu sociálnych a kultúrnych odlišností vo vzdelávacom systéme znevýhodnené) a výsledkov štúdií PISA (v SR je vzdelanostná úroveň pod priemerom OECD a silne ju ovplyvňuje sociálno-ekonomické zázemie), je potrebné cielene a adresne zabezpečiť pomoc deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia. Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov určuje: princíp zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie, definuje dieťa a žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia, výchovno-vzdelávací jazyk – deťom a žiakom občanov patriacim k národnostným menšinám a etnickým skupinám sa zabezpečuje okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj právo na výchovu a vzdelanie v ich jazyku, za podmienok ustanovených týmto zákonom. Súčasťou výchovy a vzdelávania v základných školách a stredných školách s iným vyučovacím jazykom, ako je štátny jazyk, je aj povinný vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra v rozsahu vyučovania potrebného na jeho osvojenie, príspevok v materskej škole sa neuhrádza za dieťa, ktoré má jeden rok pred plnením povinnej školskej dochádzky a ak zákonný zástupca dieťaťa predloží riaditeľovi materskej školy doklad o tom, že je poberateľom dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi, základná škola má spravidla deväť ročníkov s možnosťou zriadenia nultého ročníka, v materskej, základnej a špeciálnej škole môže pôsobiť asistent učiteľa, určuje, komu je možné poskytnúť príspevok na žiaka zo SZP, definuje žiaka zo SZP na účely poskytovania tohto príspevku, splnomocňuje ministerstvo na určenie výšky príspevku na žiaka zo SZP a určuje vecnú účelnosť poskytnutých finančných príspevkov.

Suma príspevku na žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (ďalej len SZP) pre rok 2018 sa každému zriaďovateľovi určila ako súčin počtu žiakov zo SZP podľa stavu k 15.9.2017 resp. následných opráv počtu týchto žiakov a výšky príspevku na jedného žiaka zo SZP na rok 2018. V roku 2018 výška príspevku na jedného žiaka zo SZP je 150 €. Príspevok jednotlivým školám prostredníctvom ich zriaďovateľov poskytne odbor školstva okresného úradu v sídle kraja. Na účely poskytovania príspevku na skvalitnenie podmienok na výchovu a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia sa od 1. septembra 2017 do 31. decembra 2018 považuje za žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia aj žiak, ktorý je členom domácnosti, ktorej členovi sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi a zákonný zástupca žiaka túto skutočnosť preukáže riaditeľovi základnej školy. Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v školách by sa malo uskutočňovať podľa individuálnych podmienok. Dotácie, ktoré sa prijímajú vo vzťahu k deťom zo sociálne znevýhodneného prostredia, sú nasledovné. Žiadateľom o dotáciu môže byť zriaďovateľ školy s výnimkou krajského

školského úradu, obec podľa sídla školy, občianske združenie, alebo v odôvodnených prípadoch materská alebo základná škola na základe písomnej dohody. Žiadateľ podáva písomnú žiadosť na Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. K žiadosti priloží zoznam detí, ktoré žijú v rodine, ktorej príjem je najviac vo výške životného minima, alebo sa jej poskytuje pomoc v hmotnej núdzi. V prípade, že žiadateľ spĺňa kritériá, Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny mu písomne oznámi poskytnutie a výšku dotácie. Po poskytnutí dotácie je žiadateľ povinný používať finančné prostriedky na účel, na ktorý bola dotácia poskytnutá a musí viesť evidenciu o výdavkoch a využití poskytnutých finančných prostriedkov. Dotácia sa poskytuje na každý deň, v ktorom dieťa absolvuje deň v základnej škole alebo materskej škole a malo obed, prípadne iné jedlo. Dotácia na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením sa poskytuje na dieťa najviac v sume 1 € na jeden stravovací deň, a to najviac o 1 € na obed a o 0,35 € na iné jedlo. Dotáciu na školské potreby je možné poskytnúť žiadateľovi na každé dieťa, ktoré chodí do prípravnej triedy materskej alebo základnej školy, na dieťa ktoré navštevuje školu, v ktorej je najmenej 50 percent detí z rodín, ktorým sa poskytuje dávka a príspevok k dávke v hmotnej núdzi, alebo ktorej priemerný mesačný príjem za posledných 6 mesiacov je najviac vo výške životného minima. Za školské potreby na účel dotácie na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením sa považujú najmä zošity, učebnice, písacie potreby a ďalšie nevyhnutné individuálne pomôcky. Dotácia na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením sa poskytuje v príslušnom rozpočtovom roku najviac v sume 33,20 € na dieťa.

Existujú rôzne nástroje na kompenzáciu znevýhodnenia v systéme bežného školstva, v našom článku si predstavíme niektoré z nich. Hoci mnohí odborníci a školskí aktéri hovoria o kľúčovej úlohe predškolského vzdelávania pre deti zo znevýhodneného prostredia, práve v tejto kategórii detí pociťujeme paradoxne najvýraznejší nedostatok oficiálnych alebo výskumných údajov o ich reálnom zastúpení. Ústav informácií a prognóz školstva (UIPŠ) vôbec nezisťuje počet detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v materských školách ani materinský jazyk prijatých detí. Existujú len dva oficiálne údaje UIPŠ, ktoré by mohli indikovať počty týchto detí v predškolských zariadeniach. Prvý sa sleduje len od roku 2008 a ide o počet detí, ktoré majú zľavu na príspevkoch na stravnom (neplatia teda plnú hodnotu stravného lístka). Z celkového počtu detí v materských školách predstavovali tieto deti 5,5 % a 6,5 %. Ak tento podiel porovnáme so zastúpením detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v povinnej školskej dochádzke, kde tvorili v rovnakom období 11 % a 13 % (podiel detí spolu na ZŠ a ŠZŠ), vidíme, že v materských školách ich chýba zhruba polovica. Druhý údaj, ktorý UIPŠ sleduje na základných školách, je počet novoprichádzajúcich detí do nultých a prvých ročníkov základných škôl, ktoré

absolvovali predškolskú prípravu a z nich počet detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Do základných škôl prichádza do nultých a prvých ročníkov každoročne asi 10 000 detí nezaškolených v materskej škole, ktoré predstavujú 18,5 % detí v 0. a 1. ročníkoch. UIPŠ nezisťuje celkové počty detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, preto sme pre odhad podielu zaškolených detí zo SZP použili štúdiu ROCEPO (2008), ktorá uvádza podiel detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v nultom ročníku 85,68 % a v 1. ročníku ZŠ 20,80 %.

Prepočtom bolo zistené, že deti zo sociálne znevýhodneného prostredia majú nižšiu mieru zaškolenosti v MŠ ako ich rovesníci v 0. ročníku (odhadovaná 25 % zaškolenosť SZP detí oproti 34 % priemernej zaškolenosti všetkých detí v 0. ročníku) a ešte výraznejšie v 1. ročníku ZŠ (odhadovaná 34 % zaškolenosť SZP detí oproti 84 % priemernej zaškolenosti všetkých detí v 1. ročníku). Zistenie, že deti zo znevýhodneného prostredia, ktoré sa najčastejšie nezúčastňujú z rôznych dôvodov na predškolskej výchove, patria do najchudobnejších komunít, nie je nové. Pred zavedením dotácií na stravu v materských školách bola realizovaná štúdia Štátneho fakultného zdravotného ústavu SR v spolupráci s UNICEF a Nadáciou Inforoma pod názvom „Zdravotný stav detí a žien v chudobných komunitách v SR“. Výskum realizovali prakticky vo všetkých okresoch v rokoch 2001 až 2002 na vzorke 1874 chudobných domácností. V správe sa uvádza, že socializácia v materských školách je málo využívaná a že návštevnosť detí z chudobných komunít v nich je extrémne nízka: u 3-ročných je to 1,4 %, u 4-ročných 8,8 %, u 5-ročných 13,8 % a u 6-ročných 31,9 %. Diskusie o zavedení povinnej predškolskej prípravy predovšetkým s ohľadom na deti zo sociálne znevýhodneného prostredia prebiehajú už pomerne dlho. Keďže materské školy patria medzi originálne kompetencie obcí a ministerstvu školstva sa nepodarilo nájsť riešenie, ako zaviesť povinnú predškolskú prípravu pre tieto deti, prišlo s alternatívnym návrhom, aby deti navštevujúce posledný ročník materskej školy neplatili školné, ale ho všetkým týmto deťom hradil štát. V čase, kedy MŠ SR prišlo s týmto návrhom, však legislatíva umožňovala zriaďovateľom, aby odpustili poplatky v materských školách deťom z rodín v hmotnej núdzi, bez ohľadu na ročník, ktorý deti navštevujú a tieto deti mali zároveň aj nárok na dotácie na stravu, ktorá bola aj využívaná, no napriek tomu deti zo sociálne znevýhodneného prostredia v škôlkach chýbali. Školský zákon prijatý v roku 2008 uviedol do praxe bezplatný posledný ročník v materskej škole (štát hradí školné, nie stravné). Zároveň znížil maximálny počet detí v triedach, čím sa obmedzili kapacity materských škôl. Už začiatkom 90-tych rokov pedagógovia formulovali potrebu vytvorenia vstupného mostíka pre šesťročné deti nepripravené na školskú dochádzku vo forme nultého/prípravného ročníka na základnej škole. Experimentálny projekt zavedenia tried nultých ročníkov bol spustený v školskom roku 1992/93 a jeho autorka Maczejková vychádzala predovšetkým zo špecifik rómskych detí. Rýchlosť zavádzania opatrení úspešne odskúšaných v praxi

bola aj v prípade nultých ročníkov na základných školách nedostatočná. Experimentálny projekt sa overoval v období 1992 – 1994, no legislatívne zavedenie nultých ročníkov na základných školách nastalo až v roku 2002 zákonom 408/2002 Z. z., ktorý v čl. IV novelizoval školský zákon a určil: Nultým ročníkom základnej školy je forma výchovy a vzdelávania detí ako integrálna súčasť základnej školy. Vyučovanie v nultom ročníku sa môže organizovať s celodenným výchovným pôsobením s čiastočným plnením učebných osnov prvého ročníka základnej školy. Nultý ročník je určený pre deti, ktoré k 1. septembru dosiahli fyzický vek šesť rokov, nedosahujú školskú zrelosť, pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia a vzhľadom na sociálne a jazykové prostredie nie je u nich predpoklad zvládnutia učiva 1. ročníka základnej školy za jeden školský rok. V súčasnosti platný školský zákon upravuje podmienky prijatia dieťaťa do nultého ročníka: Ak dieťa po dovŕšení šiesteho roku veku nedosiahlo školskú spôsobilosť a pochádza zo sociálne znevýhodneného prostredia, riaditeľ školy rozhodne o odklade začiatku plnenia povinnej školskej dochádzky dieťaťa o jeden školský rok alebo o zaradení dieťaťa do nultého ročníka základnej školy, a to vždy na žiadosť zákonného zástupcu. Nultý ročník je školskými aktérmi pozitívne vnímaný ako nástroj socializácie detí a aj ako prevencia proti neopodstatnenému zaraďovaniu sociálne znevýhodnených detí do špeciálnych základných škôl. Podľa niektorých školských aktérov je však jeden rok prípravy pre deti z málo podnetného prostredia nedostatočný a oveľa efektívnejším nástrojom by bolo zavedenie povinnej predškolskej výchovy. Asistenti učiteľa sú veľmi dobrý príklad toho, ako sa pôvodne lokálna mimovládna aktivita postupne inštitucionalizovala až do súčasnej podoby, kedy je táto profesia legislatívne ukotvená a financovaná zo štátneho rozpočtu. Čas, ktorý k tomu viedol, bol však podobne ako pri zavádzaní viacerých iných opatrení na podporu vzdelávania detí zo znevýhodneného prostredia dlhý. Napriek opakovaným záverom experimentálnych overovaní v priebehu vyše 10 rokov i poznatkom zo zahraničia o efektivite využitia tohto mechanizmu, rómski asistenti začali v širšej miere pôsobiť na školách až v ostatných dvoch školských rokoch a to najmä vďaka iniciatíve mimovládnych organizácií. Samotná právna úprava, ktorá umožnila asistentom pôsobiť na školách mimo experimentálnych projektov bola schválená až v roku 2002 a financovanie asistentov učiteľa dodnes nie je dostatočné vzhľadom na potreby škôl. V zmysle zákona o pedagogických zamestnancoch sa pedagogický asistent podľa požiadaviek učiteľa, vychovávateľa alebo majstra odbornej výchovy podieľa na uskutočňovaní školského vzdelávacieho programu materskej školy, základnej školy, školy pre deti s nadaním alebo žiakov s nadaním, špeciálnej školy alebo výchovného programu pre deti a žiakov vo veku plnenia povinnej školskej dochádzky najmä utváraním rovnosti príležitostí vo výchove a vzdelávaní, na prekonávaní architektonických, informačných, jazykových, zdravotných, sociálnych alebo kultúrnych bariér. Pedagogický asistent môže pôsobiť aj

v stredných školách, ak ide o zabezpečenie vzdelávania žiakov so zdravotným postihnutím. Pedagogickým asistentom môže byť asistent učiteľa, ako aj asistent vychovávateľa a asistent majstra odbornej výchovy. Pre vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia spĺňa asistent učiteľa funkciu výchovno-vzdelávacej činnosti a sprostredkovateľa komunitnej práce. Podľa Rómskeho vzdelávacieho centra v Prešove vo svojom výskume „O postavení žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia v základných školách“ analyzoval vplyv asistentov učiteľa na počet žiakov opakujúcich ročník, ako aj na počet vymeškaných hodín žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Viac než polovica v prieskume zahrnutých asistentov učiteľa pôsobila v nultých až 2. ročníkoch a približne 80 % ich pracovalo so žiakmi na prvom stupni. S vyššími ročníkmi počet asistentov klesá, preto sa prieskum zameriaval na hodnotenie práce asistentov na prvom stupni. Porovnávali sa ročníky, v ktorých pracoval asistent učiteľa na plný úväzok a kontrolnú skupinu tvorili ročníky, kde asistent nepracoval, ale kde bol aspoň jeden žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia. Výsledky preukázali pozitívny vplyv pôsobenia asistenta učiteľa na znížený počet žiakov opakujúcich ročník. Podobné boli výsledky v prípade počtu vymeškaných hodín. Pretrvávajúcim problémom financovania asistentov učiteľa je každoročná neistota výšky pridelených prostriedkov, dôsledkom je uzatváranie krátkodobých zmlúv a neistota alebo fluktuácia na strane zamestnancov. Súčasné nastavenie neumožňuje školám predvídať, akú sumu bude mať na asistentov učiteľa pridelenú, keďže na žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia nie je určený koeficient v normatívnom financovaní, ale suma príspevku na žiaka sa určuje ad hoc každoročne (napr. pre rok 2009 a 2010 to bolo 90 € na jedného žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia). Jedným z kritérií viacdimenzionálne chápaného sociálneho znevýhodnenia podľa Rómskeho vzdelávacieho centra v Prešove je nízka vzdelanostná úroveň rodičov dieťaťa. V tých domácnostiach, kde rodičia nie sú schopní poskytnúť adekvátnu prípravu na vyučovanie, môže práve vhodné využitie voľného času na školách alebo v iných inštitúciách značne podporiť vzdelávacie výsledky detí. Spektrum iniciatív je veľmi komplexné. Bez nároku na úplnosť sa v tejto časti sústreďujeme na pár príkladov neformálneho vzdelávania s dôrazom na výstupy pre deti zo znevýhodneného prostredia. Na Slovensku organizujú mimoškolské aktivity rôzne inštitúcie, počnúc od školských klubov, centier voľného času, po strediská záujmového vzdelávania alebo rôzne mimovládne subjekty, či komunitné centrá.

Záver

Žijeme v postmodernej dobe veľkých možností a aj napriek tomu sa stretávame aj v súčasnosti s pojmom, resp. statusom „deti zo sociálne znevýhodneného prostredia“. Ani platnosť nadnárodných a národných

dokumentov o právach dieťaťa nestačí doposiaľ na minimalizáciu, ideálne odstránenie znevýhodňujúceho prostredia mnohých detí. Nevšímavosť a ignorácia je bežným negatívnym javom dnešnej spoločnosti. Deti predstavujú našu budúcnosť a preto musia byť v centre záujmu spoločnosti. Vhodná organizácia mimoškolských aktivít a ich dobrá koordinácia so školou je ďalším nástrojom pre skvalitnenie vzdelávania žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Ako príklad môžeme spomenúť spoluprácu vybudovaných komunitných centier, ktoré v posledných rokoch nadviazali konštruktívnu spoluprácu s rôznymi inštitúciami a organizáciami zameranými na pomoc ľuďom ohrozeným sociálnym vylúčením, kde významnú úlohu má aj kooperácia s materskými a základnými školami. Spolupráca je založená na vzájomnej komunikácii, kedy pracovníci komunitného centra dostávajú odporúčania pri poskytovaní pomoci pri príprave do školy. Zároveň v prípade, že dieťa v škole absentuje, komunitné centrum je na konkrétny prípad upozornené. Prostredníctvom terénnej sociálnej práce a vzájomnej spolupráce zainteresovaných subjektov sa rôznymi spôsobmi prevencie odstraňujú výchovno-vzdelávacie problémy detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Sociálne pracovníčky z komunitného centra vytvárajú premostenie medzi školou a rodičmi.

Bibliografia

- BAKOŠOVÁ, Z. – FILADELFIOVÁ, J. 2003. Rodina – demografické, sociálno-ekonomické a výchovné aspekty. In: *Potreby, podmienky a perspektívy detí a mládeže na Slovensku*. Bratislava: Nadácia pre deti Slovenska, 2003.
- BLAHOVÁ, G. 2010. *Práva učiteľov, ich uplatňovanie, porušovanie a ochrana*. Bakalárska práca. Trnava: PF TU, 40 s.
- ČEREŠNÍKOVÁ, M. 2006. *Rómske dieťa zo sociálne málopodnetného prostredia v školskej triede*. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2006.
- DOHOVOR O PRÁVACH DIEŤAŤA. 1991. Zbierka zákonov č. 104/1991.
- EMMEROVÁ, I. 2004. Sociálny pedagóg v škole. In: HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. *Sociálna pedagogika*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta. 2004. ISBN 80-8083-028-2.
- FLEŠKOVÁ, M. 2006. Rómsky žiak v škole. In: KOSOVÁ, B., HUĽOVÁ, Z. *Edukácia rómskych žiakov. Teória-výskum-prax*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta.
- GALBAVÝ, D. 2005. *Deti zo sociálne znevýhodneného prostredia a možnosti sociálnej pedagogiky*. UK BA. Rigorózna práca, 2005.
- HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I. 2004. *Sociálna pedagogika*. Banská Bystrica: PF UMB, 2004, ISBN 80-8083-028-2.

- HRONCOVÁ, J., EMMEROVÁ, I., KRAUS, B. a kol. 2007. *Dejiny sociálnej pedagogiky. Vybrané problémy*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2007. ISBN 978-80-8083-436-4.
- HRONCOVÁ, J., KRAUS, B. 2006. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. Banská Bystrica: PF UMB, 2006. ISBN 80-8083-223-4.
- HUDÁKOVÁ, Z. 2011. Dieťa s poruchou správania. In: *Zborník z II. vedeckej konferencie: Tradície a inovácie vo výchove a vzdelávaní modernej generácie učiteľov VII*. Katolícka univerzita v Ružomberku, Vydavateľstvo Verbum. Ružomberok, 2011. ISBN 978-80-8084-676-3.
- HUDECOVÁ, A. 2002. Problémy kvality života detí ohrozených dysfunkčnosťou rodiny a možnosti ich riešenia. In: *Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Prešov: Akcent Print, 2002. ISBN 80-8083-028-2.
- IHNACÍK, J. – ŠPITKA, J. 2002. *Vplyv školy na prekonávanie sociálneho znevýhodnenia žiakov*. (Zborník z celoštátnej odbornej konferencie pri príležitosti 45. výročia založenia prvej Psychologickej výchovnej kliniky konanej 18. – 19. apríla 2002 v Bratislave). 1. vyd. Bratislava: VEDA, 2002.
- IUVENTA, MŠVVaŠ SR, Výskum školských vzdelávacích programov a pedagogickej praxe na školách s vysokým zastúpením žiakov zo SZP so zameraním na princípy inkluzívneho vzdelávania.
- KLEIN, V., RUSNÁKOVÁ, J., ŠILONOVÁ, V., 2012 – *Nultý ročník a edukácia rómskych žiakov*. Spišská Nová Ves.
- KLEIN, V., ŠILONOVÁ, V., 2015. *Edukácia sociálne znevýhodnených žiakov so špecifickými vývinovými poruchami učenia*.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E. a kol. 2007. *Úvod do pedagogiky*. Trnava: TU, 2007. ISBN 978- 80-8082-145-6.
- MAJERČÍKOVÁ, J.: 2003. Rodinná výchova, výchova k manželstvu a rodičovstvu a výskum súčasnej rodiny. Uverejnené na internete.
- MATOUŠEK, O. 1993. *Rodina ako inštituce a vzťahová sieť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.
- MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
- OLÁH, M. – ROHÁČ, J.: 2008. *Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela*.
- MŠVVaŠ, Podmienky na výchovu a vzdelávanie detí a žiakov zo SZP v Slovenskej republike, Sekcia regionálneho školstva, marec 2012.
- ONDREJKOVIČ, P. – MAJERČÍKOVÁ, J. 2005. Zmeny v spoločnosti a zmeny v rodine. In: *Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie na tému: Rodina na prelome tisícročia*. Bratislava 16. – 17. 5. 2005. ISBN 80-8050-914-X.

- ONDREJKOVIČ, P. 1998. *Úvod do sociológie výchovy mládeže*. Bratislava: Veda, 1998.
- PETRASOVÁ, A., PORUBSKÝ, Š. *Vzdelávacie cesty rómskych žiakov zo SZP – správa z výskumu*. Nadácia otvorenej spoločnosti.
- SALNER, A. a kol., 2004, *Rómske deti v slovenskom školstve*, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť
- SOPÓCI, J. – BÚZIK, B. 1995. *Základy sociológie*. Bratislava: SPN Bratislava, 1995, ISBN 80-08-00042-2.
- STRIEŽENEC, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: Sapientia, 1996. ISBN 80-967589-0-X.
- ŠVEC, Š. 1998. *Metodológia vied o výchove*: Kvantitatívno-scientické a kvalitatívno-humanitné prístupy v edukačnom výskume. Bratislava: Iris. 1998.. ISBN 80- 88778-73-5.
- ZVYŠOVANIE ÚROVNE SOCIALIZÁCIE RÓMSKEJ KOMUNITY PROSTREDNÍCTVOM VZDELÁVANIA*. Zborník príspevkov z pracovného seminára – Tatranská Lomnica 9. – 11. 4. 2003. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-8055-905-8.
- VALACHOVÁ, D., KADLEČÍKOVÁ, Z., BUTAŠOVÁ, A., ZELINA, M. 2002. *Vzdelávanie Rómov*. Bratislava: SPN, 2002. ISBN 80-08-03339-8.
- VÝSKUMNÝ ÚSTAV DETSKEJ PSYCHOLÓGIE A PATOPSYCHOLÓGIE, Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálnopatologických javov v školskom prostredí, 2014.
- ZELINA, M. 1996. *Výchova detí zo sociálne znevýhodneného prostredia*. In: *Výchova a vzdelávanie detí so sociálne znevýhodneného prostredia*. Zborník. Prešov: PF UPJŠ, 1996.
- http://referaty.atlas.sk/odborne_humanitne/pedagogika/41841/?page=14.
- ZÁKON č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- ZÁKON č. 300/2005 Z. z. 2005 Trestný zákon.
- ZÁKON č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- ZÁKON č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

National and Political Stereotypes in the Editorial Work of Florián Tománek

Nationale und politische Stereotypen in der redaktionellen Arbeit von Florián Tománek

Národné a politické stereotypy v redaktorskej práci Floriána Tománka

Peter Olexák

Abstract

There are at least two reasons why to examine more closely national and political stereotypes that were used by the Catholic priest Florián Tománek in the battle of national emancipation before the Great War. On the one hand, these stereotypes show his weltanschauung and thus reveal the social-psychological and anthropological trait of character of this very representative of Political Catholicism. On the other hand, these stereotypes mirror the social-political context and the mobilizing function of stereotypical concepts in the national battle in Slovakia at the beginning of the last century. In this paper we focus on the utilitarian function of stereotypes in the national-emancipatory process of the Slovaks in a time which coincides with Tománek's active time at the press office of the Slovenská ľudová strana (Slovak People's Party).

Keywords: Florián Tománek. National Stereotypes. Slovenská ľudová strana (Slovak People's Party).

Úvod

Pokiaľ ide o miesto Floriána Tománka¹ v slovenskej historiografii, do jej povedomia vstúpil najmä pre svoje angažovanie sa v politike po boku Andreja Hlinku, ale už menej ako výkonný redaktor *Slovenských ľudových novín*.² K tomu nepochybne prispelo aj to, že túto funkciu vykonával pomerne krátko, od júla 1910 do marca 1911. Mnohé však nasvedčuje tomu, že práve práca v straníckom periodiku SL'S mu otvorila dvere k aktívnejšiemu prejavu v národných témach a politike.³

Tománek vyzbrojený mnohoročným zápasom s krajným uhorským nacionalizmom dostal jedinečnú príležitosť bez väčších obmedzení vyjadrovať to, na čo dovtedy nemal potrebný mediálny priestor. Útlak a frustrácia z pozície podriadeného národa v monarchii boli pre neho živnou

¹ V súvislosti s Floriánom Tománkom považujeme za potrebné korigovať faktografické nepresnosti, ktoré sa vyskytujú v slovníkoch, ale aj novšej literatúre. Tománek sa narodil 4. 5. 1877 v Borskom sv. Petre (Bur-Szent-Péter). Gymnaziálne štúdiá absolvoval v Skalici a Bratislave, teologické štúdiá v Trnave a Spišskej Kapitule. Na kňaza bol vysvätený v Spišskej Kapitule 14. 6. 1903. Bol kaplánom v Podvlku, Čimhovej, Veličnej, Lokci, Hybiach, Poprade, Markušovciach, Zázrivej, Hruštine, Nižných Ružbachoch a Rabči. Už počas štúdia publikoval v slovenskej katolíckej a politickej tlači. Ako kňaz sa angažoval v slovenskom spolkovom živote, zakladal svojpomocné družstvá, peňažné a úverové ústavy, propagoval slovenskú tlač. Za svoje politické názory a panslávizmus bol dvakrát suspendovaný biskupom Sándorom Párvym. Od roku 1910 pôsobil mimo diecézy a v roku 1912 sa stal farárom v Karlovej Vsi. Patril k sympatizantom hnutia katolíckeho modernizmu a podľa vzoru v českých krajinách sa usiloval o demokratizáciu cirkvi na Slovensku. Po vzniku ČSR sa stal poslancom Revolučného národného zhromaždenia v Prahe. Bol zástancom autonomistického programu Andreja Hlinku. V roku 1929 bol vylúčený z HSLS a suspendovaný. V roku 1945 sa v spolupráci s českými katolíkmi pokúšal vytvoriť spoločnú katolícku stranu, no napokon prijal členstvo v Strane slobody. Zomrel 25. 3. 1948. Je pochovaný na cintoríne v Borskom Petre, ktorý je dnes súčasťou Borského Mikuláša.

² Tománek mal však k žurnalistike celoživotne blízko. Už ako študent prispieval do slovenských náboženských periodík, v roku 1905 patril k zakladajúcim členom *Ľudových novín* a v roku 1946 sa zaslúžil o vznik tlačového orgánu strany Slobody, v ktorom uverejňoval svoje politické príspevky. Porov.: HOLEC, R.: *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť*. Martin: Matica slovenská, 1997, s. 109, 208-211; LETZ, R.: Hlinkova slovenská ľudová strana. Pokus o syntetický pohľad. In: LETZ, R. – MULÍK, P. – BARTLOVÁ, A.: *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905–1945*. Martin: Matica slovenská, 2006, s. 22-23; OLEXÁK, P.: Katolícky kňaz Florián Tománek v Strane slobody (1946–1947). In: *Historia Ecclesiastica: časopis pre dejiny cirkvi a náboženstiev v Strednej Európe*, 2018, roč. 9, č. 1, s. 155–172.

³ Tománek sa stal tvárou obnovených *Slovenských ľudových novín*, ktoré začali vychádzať s týmto názvom krátko pred jeho príchodom do redakcie. Hlinka na jar v roku 1910 navrhol presťahovať redakciu *Ľudových novín* zo Skalice do Bratislavy, zmeniť názov na *Slovenské ľudové noviny* a vymeniť aj ich vedenie. Hlavným redaktorom sa stal právnik Augustín Ráth a na post zodpovedného redaktora 15. júla 1910 nastúpil Florián Tománek. OLEXÁK, P.: Florián Tománek v Strane Slobody 1946–1947. In: *Studia Historica Nitriensis*, 2018, roč. 22, č. 2, s. 363.

pôdou tak pre kritiku národnostnej politiky, ako aj ostré protesty, čím novinám vtláčať osobitnú pečat'.

Pri konfrontácii s prameňmi však možno pozorovať, že skutočnosť bola oveľa zložitejšia a vzťah Tománka a Maďarov sa výrazne menil. Navzdory prudkým až agresívnym verbálnym prejavom dochádzalo k príležitostnej spolupráci, aj keď tá nepredstavovala zblíženie sa v duchu koalície či priateľstva. Išlo skôr o príležitostný oportunizmus výhodný pre obe strany, predstavujúc Tománka ako zložitú a komplexnú osobnosť.⁴

Príťažlivosť témy zvyšuje zároveň fakt, že obdobie, kedy sa Tománek ocitol vo vedení redakcie, v kontexte slovenských dejín kolidovalo s dôležitými historickými momentmi. Nielenže v tom čase panovala podstatne konfrontačnejšia národnostná politika, ale po voľbách v roku 1910 sa po štvorročnej prestávke opäť dostali k moci liberáli, hoci v novom šate. Táto situácia ponúkala mladému výkonnému redaktorovi *Slovenských ľudových novín*, hlásiacemu sa ku konzervatívnym kresťanským zásadám, dostatok príležitostí pre oponentúru systému, čím začiatkom 20. storočia vytváral, resp. prispieval ku konštituovaniu slovenskej národnej identity. Tomu sa samozrejme prispôboval aj jeho slovník, na ktorého profiláciu mala vplyv jeho povaha, kultúra i dobový kontext.

V tejto súvislosti treba tiež uviesť, že obdobie výkonného redaktorstva bolo pre neho ľudsky zložitý. Celé Slovensko mohlo sledovať jeho nerovný zápas s biskupom Sándorom Párvym, ktorý práve kulminoval.⁵ Nebyť tohto sporu, zrejme nikdy by sa nestal výkonným redaktorom *Slovenských ľudových novín*.⁶

Tieto i ďalšie skutočnosti vytvárali sociálno-politický rámec, prispievajúc tak k výrazne častejšiemu utváraniu, hodnoteniu a produkcii stereotypných predstáv Maďara, maďarána a ich protipólov (Slováka a národovca) v redaktorskej práci Floriána Tománka. Nie náhodou sa v tom čase začal podpisovať pseudonymom Čiernodolinec, čím sa jeho prezentácia národných tém posunula do inej roviny.

Stereotypizácia v redaktorskej práci Floriána Tománka

Problémy spôsobené Apponyiho školskými zákonmi, množstvo súdnych procesov a každodenné hrubé perzekúcie všetkého nemaďarského, stimulovali Tománkove reakcie. Ich súčasťou bolo zakladanie slovenských spolkov, spolupráca s Andrejom Hlinkom, propagovanie slovenskej tlače, ale aj podanie

⁴ HERTEL, M.: Vzostupy a pády Floriána Tománka. In: ROGULOVÁ, J., et al.: *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elit v moderných dejinách*. Bratislava: Veda, 2016, s. 29.

⁵ MEDVECKÝ, K. A.: *Cirkevné pomery katolíckych Slovákov v niekdajšom Uhorsku*. Ružomberok: b. v., 1920, s. 33-37.

⁶ LETZ, R.: *Hlinkova slovenská ľudová strana. Pokus o syntetický pohľad*, s. 22-23.

žaloby do Ríma na uhorských biskupov, že v slovenských farnostiach bránia vyučovaniu náboženstva v materinskom jazyku.

Biskup Párvy našiel viacero dôvodov, ako zakročiť proti nemu. Od kňazskej vysviacky v roku 1903 ho v priebehu šiestich rokov jedenásťkrát preložil a dvakrát suspendoval.⁷ Karol Medvecký vo svojich pamätiach označil Tománka za najperzekvovanejšieho slovenského kaplána v tom čase v Uhorsku.⁸ Okrem toho sa proti nemu viedli procesy na civilných súdoch v Levoči, Trstenej a Bratislave.

Tománek po nástupe do redakcie zhrnul svoje skúsenosti v príspevku *Slovenský kňaz v boji*. Pomohol si príbehom o chudobnom kaplánovi z podtatranskej dediny, vďaka ktorému sa farnosť národne obrodila. Obraz kaplána v chudobnom kraji na brdárke evokoval v národno-emancipačnom prostredí mladého, horlivého a talentovaného, no nepochopeného kňaza, ktorému sa úmyselne a nespravodlivo krivdilo. Nadriadení mu hádzali pod nohy viaceré polená či polienka, aby mu znepríjemnili život, čím sa vytváral obraz drámy medzi dobrom a zlom, mocou a bezmocnosťou, ktorý sa navyše stále zväčšoval. Pre čitateľov, pochádzajúcich z rovnakého národného, sociálneho a konfesijného tábora, nebolo ťažké pochopiť, že v tom boji išlo o veľa.

Fiktívny príbeh s národnou pointou bol esenciou Tománkovej historickej skúsenosti a pohľadom do jeho duše. Bol obrazom jednak jeho samého a jednak fungovania sveta okolo neho. „*Do obce chodia po sto exemplároch dobré slovenské časopisy, majetnosť sa zmáha, ľud sa nekrčí, neotročí, rovno hľadá pánom, notárom, slúžnemu, vicišpánovi do tváre, [...] ale tu sa celá stolica vyrútila naň: vlastizradca, pansláv, burič, dolu s ním.*“⁹ Autobiograficky vyrozprával, ako na biskupský úrad chodili telegramy, žaloby a udania, že kaplán šťve, agituje, búri, píše do panslávskych novín. Na Spišskej Kapitule chceli mať pokoj a boli radi, keď ich uhorská vrchnosť chválila. Rozhodli sa, že ho preložia a pozvali ho na „výsluch“. Kanonik so zlatým krížom na prsiach mu oznámil, že biskup dúfa a povzbudzuje, aby horlivo pracoval a vynaložil svoje sily v záujme cirkvi a vlasti. Slovo „vlasti“ silno zdôraznil. Kaplán odvetil: „*Vynaložím všetko, aby som si dôveru môjho arcipastiera získal. Povznesenie cirkvi a ľudu bude vždy predmetom mojej snahy.*“¹⁰ Došlo k výmene názorov medzi ním a kanonikom, ktorý mu oponoval: „*Prečo ľudu a nie vlasti?*“ Kaplán vysvetľoval, že vlasti bez ľudu niet a keď dvíhame ľud, dvíhame vlasť. Kanonik takéto vysvetlenie neakceptoval a nepovažoval za správne, keď ľud volá: „*nech žijú Slováci, nech žije slovenčina!*“¹¹ Celý rozhovor bolo možné označiť za taktickú ťahanicu, kedy na jednej strane

⁷ Archív Spišského biskupstva (ďalej len DA) Spišské Podhradie, *Liber presbyterorum*, s. 283–284.

⁸ MEDVECKÝ, K. A.: *Cirkevné pomery katolíckych Slovákov v niekdajšom Uhorsku*, s. 33.

⁹ Č.: *Slovenský kňaz v boji*. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 33, s. 1 – 2.

¹⁰ Tamže, s. 2.

¹¹ Tamže, s. 3.

existovala snaha systému o zdisciplinovanie mladého horlivca a na strane druhej bolo badať úsilie ukázať odvahu pred vysokými cirkevnými predstaviteľmi. Obrazom fungovania systému bola rada: „*Mohol si už dávno sedieť na dobrej fari. Dávam ti len tú radu: mlč. Nemiešaj sa do politiky, nehádz poľenú úradom pod nohy, maj s tými spolkami pokoj, hlavne daj pokoj novinám, menovite nepíš do takých, ktoré bojujú za slovenskú stranu a ktoré sú úradom trňom v oku. Prejdú dva, tri roky, ľudia zabudnú a Jeho Excelencia spomenie si na teba a dá ti faru dobrú.*“¹² Napokon ho preložili za administrátora do chudobnej dediny v horách.

Na novej misii dosiahol mladý administrátor pozoruhodné výsledky. Povzniesol obec, opravil kostol, vystaval školu, zakladal spolky a rozširoval noviny. Pritom však neprestal túžiť po dobrej fari. Hromadila sa v ňom nespokojnosť a frustrácia, keď videl, ako sa na takúto faru „*dostávali mladoškovia, ľudia plytkí, nevediaci sa správne slovensky ani pomodliť.*“¹³ Napísal list s prosbou o preloženie, na čo mu prišla odpoveď, že nakoľko neposlúchol rady kanonika, dobrú faru nedostane. Zahanbil sa, žiadosť stiahol a príspevok končil: „*A má obec chudobného kňaza, ale ona sama je ako raj.*“¹⁴

Nielen dobová tlač, ale celý rad archívnych prameňov zachytáva generačné, sociálne a mentálne rozdiely vo vnímaní a prežívaní národnostnej otázky v rámci kléru. Hierarchická rozdielnosť medzi jeho členmi (kapláni, farári, dekaní, kanonici) bola pritom neraz zdrojom mnohých ľudských i profesijných napätí. Tománek sa dostával do zničujúceho konfliktu so svojimi nadriadenými. Už pred nástupom do redakcie bol považovaný za jeden zo symbolov národnostného útlaku a jeho príbeh v procese žurnalistickej komunikácie vysielal názorný obraz, ktorý si čitatelia novín mohli jednoducho dekodovať.¹⁵ Tománek príbehom perzekvovaného kaplána potvrdzoval fakt, že národne uvedomelý kňaz je sociálne, fyzicky a existenciálne utláčaný. Navyše sa vyhraňoval voči skupinám: *iní, plytkí, cudzí, nevediaci* a predovšetkým *neslovenskí*. Označoval protivníkov, s ktorými bolo potrebné bojovať a porážať ich. Vyhlásenie „*som Slovák*“ bolo v tomto zápase najrýchlejšou kognitívnou skratkou.

Slovenské ľudové noviny považovali medializovanie takýchto informácií za svoju tému. Samotný Tománek sa pomerne smelo vyjadril, že úlohou *Slovenských ľudových novín* je vyvolávať emócie.¹⁶ Spod jeho pera vychádzali

¹² Tamže, s. 3.

¹³ Tamže, s. 3.

¹⁴ Tamže, s. 4.

¹⁵ MOLDA, R.: „...kde Maďarka, tam hnev; kde Nemkyňa, tam faľš; kde Cigánka, tam krádež“ Utváranie stereotypov o „iných“ v slovenskej cestopisnej a národopisnej literatúre 19. storočia. In: *Forum historiae*, 2012, č. 2, s. 150; online: <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/79324/molda.pdf>

¹⁶ Č.: Milí čitatelia naši! In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 45, s. 3.

zidealizované legendy a antilegendy, ovplyvňujúce spoločenské povedomie emocionálnym nábojom. Idealizácia bola samozrejmosťou súčasťou tvorby a upevňovania národných stereotypov či karikovania vlastností predstaviteľov na druhej strane barikády.¹⁷ V tomto duchu idealizoval aj vlastné konflikty a morálne prehrešky, ktoré interpretoval ako boj na obranu cirkvi a práv slovenského národa.¹⁸ Prostredníctvom takejto interpretácie reality posilňoval v *Slovenských ľudových novinách* istý typ kolektívnych schém, ktorých stratégiou bola národnostná polarizácia. Pod vplyvom súdobých udalostí bol presvedčený, že jeho konanie je správne. Motivovalo ho to k vytváraniu či udržiavaniu stereotypov, ktoré boli pre sympatizantov politického tlačového orgánu, kde bol redaktorom, opornými a bezpečnými identifikátormi správnosti aj ich vlastného uvažovania a videnia sveta.

Ďalšou témou Tománkovej publicistiky bolo odnárodenie kňazov. V skutočnosti maďarón bol neprehliadnuteľným ovocím maďarizácie. Odrodilec vyvolával negatívne pocity a posilňoval inštinkt ohrozovania identity. Bol udavačom, šovinistickým fanatikom, zradcom, kolaborantom či „*poturčenec horší od Turka*“.¹⁹ Efektom takejto dialektiky bol odpor. Označovanie za maďaróna sa považovalo za veľmi účinnú zbraň, nakoľko negatívne vnímanie odrodilca bolo v inštrumentáriu národných stereotypov stabilné. Navyše v kontexte Slovenska, kde bola hlboko zakorenená religiozita, boli odnárodení kňazi prevodovou pákou vládnych zámerov, čo spôsobovalo patričnú reakciu.

V súvislosti s Tománkom sa stereotypizácia odrodilctva objavila na stránkach *Slovenských ľudových novín* počas konfliktu s Karolom Nečesálkom, farárom v Borskom Mikuláši a Borskom Petre. Obaja sa poznali veľmi dobre. Nečesálek ešte ako kaplán patril k horlivým Slovákom, pohyboval sa v blízkosti Andreja Hlinku a spolu s Tománkom boli perzekvovaní za propagovanie ideí hnutia *Za tú našu slovenčinu*. V momente povýšenia do úradu farára sa však Nečesálek odnárodnil. Zmenený charakter ukázal počas stoličných volieb, keď nepodporil kandidátov SĽS, za čo ho *Slovenské ľudové noviny* verejne pokarhali. Nečesálek v reakcii upozornil Ostrihomský ordinariát, že Tománek pôsobí v bratislavskej redakcii *Slovenských ľudových novín* bez povolenia ostrihomského ordinariátu i svojho diecézneho biskupa. Keďže nemal ani celebret, teda dokument, ktorý by mu dovoľoval spovedať a slúžiť omše mimo spišskej diecézy, vo viacerých novinách sa začala pretriasať kauza Tománkovho celebretu. Ostrihomský arcibiskup vyzval Tománka, aby si

¹⁷ Podľa Juraja Dolníka „*treba mať stále na mysli, že pojem stereotyp predpokladá možný nesúlad, resp. len čiastočný súlad s realitou*“. DOLNÍK, J.: Stereotypy v česko-slovenskom kontexte. In: POSPÍŠIL, I. – ZELENKA, M. – ZELENKOVÁ, A.: *Třináct let po / Trinásť rokov po*. Brno: Masarykova univerzita, Ústav slavistiky Filozofické fakulty, 2006, s. 56.

¹⁸ HERTEL, M.: *Vzostupy a pády Floriána Tománka*, s. 24, 26 – 29.

¹⁹ DUDEKOVÁ, G.: Etnické stereotypy v období nacionalizmu: problémy a výzvy (Úvod). In: *Forum historiae*, 2012, č. 2, s. 1 – 14; online: http://forumhistoriae.sk/FH2_2012/texty-_2_2012/dudekova.pdf

vybavil potrebné doklady, inak mu „ako pobežníkovi (kóbor pap) nedá pristúpiť k oltáru v celej diecéze“. Arcibiskupove upozornenia neboli z pohľadu cirkevného práva bezdôvodné a nedali sa obísť. Avšak Tománek sklamaný z vývoja národnostnej politiky sa považoval za obeť a arcibiskupove slová interpretoval ako dôkaz zlostného, kričiaceho, panovačného a Slovákov ohrozujúceho Maďara, pretože „v maďarskej reči sa slovo „kóbor“ – potulný dosiaľ užívalo len na psov, kóbor kutya – túlavý pes“. ²⁰

K takýmto predstavám existovali spoľahlivé historické precedensy, nakoľko boli súčasťou slovenského a maďarského nacionálne orientovaného ideologického diskurzu minimálne od roku 1876, odkedy sa čoraz častejšie objavovali v satirických časopisoch na oboch stranách. Typickým slovenským stereotypom Maďara bol tučný šľachtic, zemepán s fúzami v čižmách a s ostrohami. Protipólom k nemu bol Slovák v tradičnom pastierskom odeve, naboso alebo v krpcoch, občas s prihlúplým výrazom, niekedy degradovaným až do podoby opice.²¹ Najemotívnejším verbálnym vyjadrením maďarskej nadriadenosti však bola prekáračka *Tót nem ember* (Slovák nie je človek), čo Tománek mediálne využil a neváhal pripísať ostrihomskému arcibiskupovi.

Na jeho prekvapenie predstretá mediálna hra vyvolala vojnu na vlastnej strane. Celý prípad i medializácia Nečesáľkovho odnárodenia bola plná paradoxov. Rozrástla sa do takých rozmerov, že začala prekážať Hlinkovi, ale aj ďalším predstaviteľom národno-emancipačného hnutia.²² Účastinárska spoločnosť,²³ ktorá stála za vydávaním tlačového orgánu SLS, si nebola istá, či udavačom bol farár Nečesálek. Vedenie spoločnosti mu poslalo list, na ktorý neodpovedal. „Miesto neho napísal v *Esztergome* známy šovinista článok na obranu Nečesáľkovu [...], keďže ináč sa on dľa maďarónskych pravidiel dobre drží a s nimi drží a že sú s ním spokojní.“²⁴ Vyšetrovanie naznačilo, že „známy šovinista“ by mohol byť samotný Tománek, ktorý sa v zápale boja znížil k vykonštruovaniu podvrhov, aby mohol potom na ne reagovať v *Slovenských ľudových novinách*.²⁵

Odporcovia obvinili Tománka z inscenovania pseudoudalosti. Podľa nich z textov vyznievala jeho osobná zaujatosť, čo znížovalo objektívnosť a nestrannosť informácie. Tománek útočil na všetko, čo farár Nečesálek

²⁰ Nečesálek – celebret. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 6, s. 4.

²¹ KREKOVÍČOVÁ, E. – PANCZOVÁ, Z.: Obraz nepriateľa v počiatkoch slovenskej politickej karikatúry. Vizualné stereotypy v časopise Černokňažník v rokoch 1861 – 1910. In: *Slovenský národopis*, 2013, roč. 61, č. 1, s. 34 – 36.

²² Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) A. Hlinka, kartón (ďalej k.) 3, č. j. 374; DA Spišské Podhradie, 1911/17, list A. Hlinku z 13. 2. 1911.

²³ Noviny vydával Nakladateľský, kníhtlačiarsky a kníhkupecký spolok, účastinárska spoločnosť. Jeho predsedom bol Andrej Hlinka a členmi správnej rady Ferdinand Juriga, Pavol Blaho, Ferko Skyčák, Ferdinand Juriga, Jozef Novák, Augustín Ráth a Ján Vojtaššák.

²⁴ *Nečesálek – celebret*, s. 4.

²⁵ RÁTH, A.: Správa. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 10, s. 4.

urobil. Dosvedčením, že Nečesálek skutočne odpadol od národnej myšlienky, bolo i jeho menovanie Alexandra Holoviča za učiteľa v Borskom Petre, čo bolo zároveň pokusom nepísať priamo o Nečesálkovi. Tománek tvrdil, že učiteľ je odnárodnený Slovak, lenivý, úplatný a ctibažný človek. Okrem kritiky v novinách ho obžaloval na stoličnom úrade, že počas sčítania ľudu, napriek nariadeniu a povinnosti navštíviť každú domácnosť, prikázal obyvateľom obce, aby prišli do školy.²⁶ „Ty občan, pre pohodlnosť rektorovu musíš hľa, zanedbať svoju prácu, drahý čas márneť a v škole vyčkávať, kým on p. komisár pohodlný kepeň svojej lebavosti nezloží, a teba i s dietskami nezapíše.“²⁷ Tománek tiež zveličil fakt, že Holovič si z obecnej pokladnice nechal vyplatiť za každú sčítanú osobu 8 až 10 halierov. Podľa neho učiteľ nebol žiadnym ochrancom vlasti a cirkvi. Skôr slúžil „maďarsko-rímskej cirkvi“ a robil všetko preto, aby sa v kostole nespievalo a nemodlilo po slovensky. Pritom bolo jasné, že v pozadí takéhoto správania stál jeho nadriadený, farár Nečesálek.

Na druhej strane Tománek sledoval viacero cieľov. Ako výkonný redaktor mal na starosti propagáciu *Slovenských ľudových novín*, takže súčasťou jeho práce bola kampaň na získavanie nových predplatiteľov. „Katolíci, Slováci, spojte sa a všetci si predplaťte Slovenské Ľudové Noviny, čo v Prešporku vychádzajú! [...] Milujte sladkú materčinu svoju! [...] Či chcete aj naďalej ostať vo tme nevedomosti, [...] na posmech reči našej a na hanbu nám, čo za vás bojujeme?“²⁸

V centre Tománkovej pozornosti sa teda neobjavovala len ideová identifikácia s národným povedomím, ale tá mala viesť ku konkrétnej solidarite. Takýmto spôsobom nadstavená téma upozorňovala, že *Slovenské ľudové noviny* sú nielen národným periodikom, ale aj majákom slovenského katolíckeho života, ktorý treba podporovať. V súvislosti s Borským Petrom písal ako „rektor Holovič čo predseda potravného spolku pre slúžnovské a škôldozorcovské potapkanie posielal do spolku muchotrávku „Slonoviny“ [Slovenské národné noviny, pozn. P.O.], a v spolku v Mikuláši predával sa i vlastenecký Pozsonský kalendár. [...] V škole v Petre panuje maďarčina, s ktorou sa mu ale nijako nedarí. My chceme, aby ľud náš bol životaschopný, aby samostatne žil, a nedal sa za nos vodiť od ľudí, čo neprajú jeho zveľadeniu, ale kumštujú na stlstení svojich kešení a vačkov.“²⁹ Inak povedané, odrodilci a prisluhovači uhorskej moci boli aj pomýlenými katolíkmi, o čom sa pokúšal presvedčiť aj čitateľov novín.

²⁶ OBČAN: Do Búr Sv. Petra (stol. Prešporská). In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 1, s. 3.

²⁷ Tamže, s. 3.

²⁸ Č.: Milí čitatelia naši! In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 45, s. 3.

²⁹ OBČAN: Do Búr Sv. Petra (stol. Prešporská), s. 3.

Otázne však bolo, nakoľko Tománek propagoval noviny a nakoľko seba. Nečesálek nebol odrodilcom v zmysle rozšírených stereotypov. Mnohé skôr nasvedčovalo tomu, že iba neakceptoval Tománkove predstavy o ideologickom vedení obce, miešanie sa do kompetencií miestneho farára či verejné podkopávanie jeho autority.

Tománkom umelo živený obraz maďaróna sa stával kontraproduktívny, za čo sa nevyhol kritike. Nečesálek počas kázne nazval Tománka buričom. Po tejto udalosti sa v *Slovenských ľudových novinách* písalo o Tománkovej matke, ktorá sa po krutých slovách farára „až na úmor uplakala. A preto museli byť verejne urazení, nie p. Florián Tománek kňaz, lebo ten si málo robí z ústipku takých bláh, ale rodičia jeho.“³⁰

Zápas o rodnú obec mal však aj ďalšiu podobu. Občania Borského Mikuláša a Petra ďakovali *Slovenským ľudovým novinám*, že svojím príspevím „klepli po prstoch farárovi, ktorý do krvi urazil vp. Tománka a jeho rodičov. To hovoríme aj my, že vieme, kto je vp. Tománek, že je to človek náš, ktorý neohrozene pracuje za ľud slovenský, že má charakter, že nezradil Slovákov, a nezradí ani vtedy, keby mu masťnú faru sľubovali, ako to druhý spravil.“³¹

Protinečesáľkovská nacionálna rétorika Tománkovi nevyšla a obrátila sa proti nemu. *Slovenský denník* a ľavicové *Robotnícke noviny* ho kritizovali za ohováranie, ktoré jednak nebolo v súlade s evanjeliom a jednak potenciálne oslabovalo SLS. Čítanosť *Slovenských ľudových novín* tým však neutrpela, naopak. Avšak Hlinka z obavy, aby sa nezopakovala situácia z roku 1907, keď biskup Párvy zakázal čítať *Ľudové noviny*, zvažoval odvolanie Tománka z postu výkonného redaktora a už v marci 1911 hľadal namiesto neho náhradu.³²

Je evidentné, že etnické stereotypy mali mimoriadny význam a stávali sa nástrojom politickej manipulácie a boja o moc. *Robotnícke noviny* nešetřili kritikami na Tománkovu adresu, tvrdiac, že je „podliak a zradca“. V tejto súvislosti sa v prostistraníckej kampani objavili negatívne obrazy slovenských Ľudákov, ktorí v rámci SNS mali svoju čoraz výraznejšiu frakciu.

Okrem novín sa kritici a svedkovia našli aj inde. Odkrývali Tománkovu osobnú spriaznenosť s uhorskými politickými špičkami a pokúšali sa ho zdiskreditovať. Pritom ho obviňovali z dvojakej činnosti a zákulisných hier. Naštrbovali predstavu o jeho úprimnosti a oddanosti slovenskej veci, presvedčajúc, že „v klube peštianskeho munkapártu je ako doma a má tam aj

³⁰ OBČAN: Z Búrov do Búrov. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 39, s. 4.

³¹ P.G.D.G.Š.J. OBČANIA BŮRANSKÍ: Dopisy. Z Viedne do Búrov. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 40, s. 7.

³² SNA, f. A. Hlinka, k. 3, č. j. 374; DA Spišské Podhradie, 1911/17, list A. Hlinku z 13. 2. 1911. Podľa zverejneného listu v *Slovenskom denníku* Hlinka 25. 2. 1911 požiadal bývalého redaktora *Ľudových novín* Antona Štefánku, aby sa vrátil k novinám, ten to však odmietol. ŠTEFÁNEK, A.: Ako ma volali za redaktora Ľudových novín. In: *Slovenský denník*, 1911, roč. 2, č. 202, s. 2.

extra vešiak pre svoj cylinder“.³³ Vyvrcholením kampane proti Tománkovi bolo, keď napokon pod tlakom prebiehajúceho vyšetrovania uverejnil vyhlásenie, ktoré predstavovalo mediálnu bodku za sporom s Nečesálkom.³⁴

Napriek tomu téma Maďara a maďaróna bola v *Slovenských ľudových novinách* jeho „domovským“, resp. typickým a dlho používaným diskurzom. Bohatý rezervoár takýchto obrazov možno nájsť aj v jeho publikovaných kázňach. Na Turíce napríklad napísal, že „*keď prišiel [Duch Svätý, pozn. P.O.], naučil apoštolov všetkým jazykom, lebo chcel, aby evanjelium každému národu v jeho vlastnom jazyku hlásané bolo, dnes ale žiadajú mnohí pastieri, aby sa ľud učil reči jejich, a slovo Božie ľudu v reči zrozumiteľnej hlásať nechcú! On vychovával apoštolov, hrdinov, ktorí za učenie lásky a spravodlivosti krv svoju cedili, dnes svet plný je zbabelcov, lenivcov, odpadlíkov, ktorí učenie lásky nielenže nerozširujú, lež i nohami šliapu. Nuž či netrpí, neznáša urážky a krivdy zaslepencov?*“³⁵

Aj inde stimuloval hodnotiace reakcie, keď písal, že istí kňazi sú „*opravdiví vlci v ovčej koži. Hlásajú, že to, čo bojovníci pravdy učia, je nebezpečné a škodlivé. Neveria, že pravda spasí svet a učia, že pravda škodí štátu, vlasti, cirkvi, náboženstvu.*“³⁶ Takých kňazov označoval za „*nemých psov*“, lebo mlčia a namiesto Boha sa chcú páčiť svojej vrchnosti.³⁷

V potrebe zachovania národnej identity vyzýval rodičov, aby namiesto odrodilých kňazov a učiteľov sami učili svoje deti po slovensky, aby ich viedli k čítaniu článkov v *Slovenských ľudových novinách*, odoberali a kupovali im slovenské časopisy a knihy pre mládež. Volal, prosil: „*nedajte si svoje deti, svoje rodné hniezda, svoje roľky, svoju reč, svoju národnosť, svoju vieru, mrav otcov, svoj Boží chrám a druhý chrám, svoju školu [...] učte sa, vzdelávajte sa, nebojte sa, nekrčte sa, čítajte a poslúchajte viac Boha než ľudí! A veríme, že nás počujete a že ten úbohý, zaznaný slovenský ľud vstane z mŕtvych!*“³⁸ Nielen v tomto, ale aj v ďalších obrazoch odnárodneného kňaza ako „slovakozrúta“ rezonovalo poznanie o tom, ako brutalita uhorského režimu, v snahe

³³ Kus polemie – kus histórie. In: *Slovenský denník*, 1912, roč. 3, č. 58, s. 2.

³⁴ „*Ja niže podpísaný sa osvedčujem: Pravda je, že som proti p. farárovi Nečesálkovi v našich novinách písal, a síce na základe dôkazov, ktorými moje tvrdenia bárskeď, hockomu dokážem. Lož a osočovanie je, že by som bol už či proti nemu a či zaňho do maďarských novín sám písal, alebo skrze niekoho dal písať. Nech osočovateľ tú osobu, ktorú upodozrieva, pomenuje a tá nech sa osvedčí.*“ TOMÁNEK, F.: Osvedčenie. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 41, s. 3.

³⁵ Č.: K nedeľnému Evanjeliu. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 18, s. 1.

³⁶ Tamže, s. 1.

³⁷ Č.: Otázka reči: otázka náboženstva. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 21, s. 4.

³⁸ Č.: Jadierko z Evanjelia. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 42, s. 1.

po vytvorení nacionálne a rečovo jednotného štátu, zasiahla aj cirkev na Slovensku.³⁹

Čím bol strach väčší, tým Tománek používal silnejšie frázy a dvíhal varovný prst, prispievajúc tak k tvorbe a reprodukcii patriotických predstáv vo verejnom priestore.

V konečnom dôsledku stereotypy ako súčasť takejto komunikácie oživovali staré konfesijné a ideovo-politické spory prítomné v kolektívnom vedomí. Zámerom Tománkovej demonizácie nepriateľov katolíckeho Slovenska bolo, aby sa čitatelia postavili proti náboženskému nacionalizmu a pridali k slovenskému národnostnému pohybu SĽS. Navyše otázku diskriminácie Slovákov posúval do roviny zachovania viery. Vinnu za sekularizáciu pripisoval nielen uhorskej liberálnej vláde a ich posluhovačom maďarským či neveriacim (socialisti a masarykovci), ale tiež evanjelikom, ktorých považoval za rovnako nebezpečných nepriateľov, zradcov a vrahov národa.⁴⁰

V tejto súvislosti, ako potvrdzovala prax, boli konfesijné stereotypy mimoriadne účinné. Navyše bol kňazom, takže jeho stanoviská boli ľahko akceptovateľné medzi katolíkmi. S dôrazom na funkčnosť negatívnych emócií nešetril ironiou a sústavnými kritickými postrehmi, ktoré prechádzali do invektív hraničiacich s náboženskou nevraživosťou. Avšak viacerí ho začali vystríhať, že akcentovaním konfesijných rozdielov môže poškodiť mimoriadne krehké vzťahy medzi slovenskými politikmi. K tomu aj prirodzene došlo, čo rozpútalo obrannú reakciu evanjelikov z SNS v podobe protiľudáckej a protikatolíckej vlny.⁴¹

Používanie stereotypov mohlo mať aj ďalšiu podobu. Tománek vďaka korešpondentom disponoval množstvom informácií z celého Slovenska. Ako výkonný redaktor mal možnosť predkladať ich do očakávaného, resp. žiadaného mediálneho obrazu. Realita a pravdivosť informácií sa pritom neoverovala. V tomto kontexte noviny ešte viac umocňovali dopad informácií na vnímanie jednotlivcov. Keď do redakcie prišiel list, že slovenskí žiaci v Ivanke mali iba maďarské knižky, učiteľ vyučoval iba po maďarsky a kto sa rozprával po slovensky, musel sa z toho spovedať, vo vedomí čitateľov sa mala objaviť hlavná emócia, že „to Božie požehnanie – naše deti – ten náš

³⁹ Tománek zachytil túto dobovú atmosféru takto: „Až do krvi nás bolí ten osud nášho slovenského ľudu, že mu vo vlasti nedoprajú, aby sa vzdelal a aby žil podľa určenia Božieho, že mu odoberajú školy, nevyučujú ho v zrozumiteľnej reči. Voláme po zákonoch, ľudskosti, v mene osvetly, v mene spravodlivosti. Nič nepomáha. Šovinistické prúdy nedajú mu ovzdušia, aby vydýchnuť mohol. Ľud si hľadá sám východy, on, keď ho všetko opúšťa, sám si chce spomôcť, žiada si svoje, ale tí vzdělanci, čiernokabátnici, velební i nevelební, opúšťajú ho! Radšej filozofujú, než by vychytili hlas ľudu – hlas Boží! Čože ty brat mój vyfilozofuješ, keď ti učiteľ v dedine odsúdi deti – nádej národa – na žobrotu alebo na vymretie?“ ČIERNODOLINEC: Exurge – Povstaň. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 15, s. 7.

⁴⁰ Č.: K nedeľnému Evanjeliu. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 16, s. 1-2.

⁴¹ SIVÁK, J.: *Z mojich pamätí*. Martin: Matica slovenská, 2003, s. 242.

druhý život kadejakí privandrovaní ľudia odsudzujú na žobrotu alebo na vymretie“. Takmer denne prichádzalo do redakcie množstvo takýchto správ. Skutočnosť však bola podľa maďarských novín mierne odlišná.

Treba však dodať, že opačná strana sa snažila legitimizovať niečo úplne iné. Účelovou politickou manipuláciou stereotypov dochádzalo k zostrovaniu napätia medzi rôznymi skupinami obyvateľstva. Uhorské denníky písali o tom, že iba jazykovo homogénny štát môže mať budúcnosť, prosperitu a väčšiu súdržnosť. Faktom je, že mnohí v tom čase celkom úprimne verili, že uhorská Katolícka ľudová strana (*Katolikus Néppárt*) je väčšou istotou pre katolíkov a ich konfesijné hodnoty než Hlinkova frakcia SLS v rámci konfesijné zmiešanej SNS, ktorá bola širokospektrálnym hnutím viacerých rozhádaných prúdov.

Tománek predstavoval *Néppárt* ako skorumpovanú stranu, oddávajúcu sa prepiatemu maďarskému nacionalizmu, ktorému obetovala aj konfesijné a stranícko-programové hodnoty, hoci práve tie ju svojho času robili mimoriadne populárnou v slovenskom prostredí.⁴² Tománek však jednoduchými obrazmi upriamoval pozornosť verejnosti na to, že hoci táto strana mala v názve „katolícka“, v skutočnosti išlo o „*bohorúhavé zoskupenie, križujúce kresťanskú spravodlivosť, spájajúce sa s čertom – diablom*“, aby vymyslela všelijaké prekážky.⁴³ *Néppárt*, podľa neho, nezaujímal práva menšín. V Pešti sa za ne nebojovalo ako o život, hoci to hlásali predvolebné transparenty, jediné, čo túto stranu zaujímal, boli „*masné hrnce*“.⁴⁴

Nedemokratickosť *Néppártu* bola účinným spúšťačom odporu, ktorý stmeloval slovenské politické strany. *Slovenské ľudové noviny* 17. marca 1911 uverejnili správu, že poslanec uhorského snemu Simonyi-Semadam rečnil o nebezpečnosti či škodlivosti všeobecného volebného práva a podlizujúc sa Istvánovi Tiszovi, podporil jeho protikatolícky návrh. Tománek zareagoval komentárom: „*Či ste sa Slováci dakedy domnievali o tejto zmene? Či ste i len vo sne predvídali, že sa kresťanská (?) ľudová strana s vašim úhlavným nepriateľom Tiszom bude obľizovať? Vezíri od Néppártu pokladajú sa za svätých, za vodcov ľudu, ale pri tom sú plní ľsti, falše a nepravosti. Opravdiví vlci v ovčej koži. Nech nám povie, prečo sa ona teraz objíma s kalvínom Tiszom?*“⁴⁵ Odpoveď nachádzal v kariérizme poslancov, ich osobných záujmoch, pseudovlastenectve a nemravnosti. Tománek vedel o podstate uhorskej politiky priamo z prvej ruky, od svojho priateľa a slovenského poslanca Ferdinanda Juriga, takže István Tisza ako jej symbol ho nemohol presvedčiť o opaku.

⁴² HOLEC, R.: *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť*. s. 46–47.

⁴³ Č.: Maďarskí ľudáci (niport) – a volebné právo. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 12, s. 2.

⁴⁴ ČIERNODOLINEC: No spite? In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 37, s. 1.

⁴⁵ Č.: Maďarskí ľudáci (niport) – a volebné právo, s. 2.

Podľa Tománka bola politika „pánske huncútstvo“, čo patrilo k všeobecne rozšírenému presvedčeniu. „*Pre pánov chce všetko, pre ľud nič. Naša je len robota, od nás idú dane, ale politickú moc dali sme vyšším pánom.*“⁴⁶ Často opakoval obraz, že aristokrati sú predĺženými rukami vládnuvich uhorských strán proti záujmom bežných obyvateľov Slovenska. V tejto súvislosti vyzýval verejnosť, aby sa postavila proti hegemonom. Slovinci podľa neho už neboli tými bezbrannými roľníkmi s holými rukami ako v roku 1907 v Černovej, do ktorých sa strieľalo. Jeho texty nadobúdali čoraz jasnejšiu mobilizačnú črtu. Vyzýval zobrať kamene a palicu a „*hnať politických komediantov*“ alebo sa aspoň slovne ohradiť: „*Néppárte, si klamárom, šovinistom, nevyroníš slzu nad krivdou biednych, si nespravodlivým, ber sa preč od nás!*“⁴⁷

Miera lojality s monarchiou však bola na Slovensku stále vysoká a v konečnom dôsledku ju bolo možné pozorovať aj u samotného Tománka.⁴⁸ Ten sa dokonca po voľbách v roku 1910 stal podozrivým z posluhovania vláde a prebratia úplatku, keď kortešoval za vládneho kandidáta baróna Lajosa Léwaya.⁴⁹ Uhorská vláda vtedy z taktických dôvodov prejavila ochotu diskutovať so Slováckmi o možnosti uzákonenia všeobecného volebného práva, aplikácii národnostného zákona v praxi a o vládnej podpore slovenských kandidátov na poslancov.⁵⁰ Slovenskí politici presvedčení vládnymi vyjednávateľmi sa vtedy zaviazali, že v niektorých slovenských volebných okresoch podporia maďarských vládnych kandidátov a počas kampane sa zdržia protestov proti navýšeniu výdavkov na zbrojenie, tzv. vojnových tiarch, ktoré uskutočňovala vláda.⁵¹ Dohodu rešpektoval aj Tománek. V čadčianskom okrese vystupoval na predvolebných zhromaždeniach v prospech maďarského kandidáta. Napokon sa však ocitol v pozícii kritizovaného posluhovača uhorskej vlády a národný súd ho uznal vinným z prijatia úplatku.⁵²

Tento zápas mal aj inú podobu. Ukazoval, že Tománek nebol proti Maďarom ako takým, ale proti „*tyranom a príživníkom, ktorí robia medzi nami rozkol, a to je tým horšie, že nieto v nich žiadneho mravného základu, že*

⁴⁶ ČIERNODOLINEC: *No spite?*, s. 1.

⁴⁷ Č.: *Maďarskí ľudáci (níport) – a volebné právo*, s. 2.

⁴⁸ HOLEC, R.: Úvahy o černovskej tragédii. In: *Černovská tragédia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 110 výročia černovských udalostí*. Ružomberok: Mesto Ružomberok, 2018, s. 32 – 34.

⁴⁹ HERTEL, M.: *Vzostupy a pády Floriána Tománka*, s. 27.

⁵⁰ Konkrétne išlo o poslancov v týchto okresoch: Ferko Skyčák v Bobrove, Milan Hodža vo Vrbovom, Ferdinand Juriga v Stupave, Pavol Blaho v Moravskom sv. Jáne a Matej Metod Bella v Liptovskom sv. Mikuláši.

⁵¹ Valné zhromaždenie v Dolnom Kubíne. In: *Slovenský denník*, 1911, roč. 2, č. 181, s. 2.

⁵² Výrok národného súdu v záležitosti Floriána Tománka a spol. In: *Slovenský denník*, 1912, roč. 3, č. 133, s. 1.

*všetko robia iba pre osov. Maďarov slepia nemožnými nádejami, nám krivdia: to jest, škodia obom, a tak i drahej vlasti!*⁵³

Prepojenosť politiky a ekonomiky bola pre Tománka pri vytváraní či potvrdzovaní národných stereotypov jedným z rozhodujúcich kritérií. Tragické sociálne osudy Slovákov spájal s národnostným útlakom. Keď sa v redakcii rozhodovalo o smerovaní periodika, štandardným stereotypom Tománkovo boja bolo plebejské videnie, resp. vedenie politiky. Akcentoval najmä vždy citlivý sociálny rozmer, v ktorom sa opakovala predstava, že Maďarovi ide o vlastný hrniec, vykrikuje, rozťahuje sa a priživuje ako kukučie mláďa na slovenskom ľude.⁵⁴ Často písal o masívnej vlne vystaňovalectva, úžerníctve, zbedačovaniu, mravnému úpadku, korupcii, zneužívaní štátnej moci a maďarizácii. V intenciách národných princípov generoval obraz zbedačovaného, ale pracovitého, vynaliezavého a húževnatého Slováka. Nešlo o originálnu predstavu. Skôr o potvrdenie nepretržitej funkčnosti a trvácnosti slovenských autostereotypov či idealizácie národných vlastností. Medzi ne patrila aj spomínaná slovenská pracovitosť, čo pri prisudzovaní pozitívnych či negatívnych vlastností jednotlivým etnickým skupinám úspešne šírili už štúrovci v 19. storočí.⁵⁵

Aj vzhľadom na zámery uhorskej vlády, ktoré zbavovali Tománka akýchkoľvek ilúzií o pomoci slovenskému národu, začal spájať záujmy slovenského národného hnutia s vytváraním hospodárskych a peňažných inštitúcií.

Nakoľko pochádzal zo Záhoria, záležalo mu na povznesení obyvateľstva predovšetkým v tomto regióne. V priebehu roka 1910 inicioval v spolupráci s Ferdinandom Jurigom spolok pestovateľov zeleniny pod názvom *Ústredné odpredavačstvo primoravských a považských spojených roľníkov*.⁵⁶ Výdatne mu v tom pomohli *Slovenské ľudové noviny*, kde uverejňoval správy a inzerciu spolku. Do redakcie prichádzali ďakovné listy čitateľov, ktorých oslovoval príklad úspešného, no predovšetkým slovenského podniku.⁵⁷

Zaujímavý bol však pohľad z druhej strany. Pomery, ktoré vtedy vládli v redakcii, zachytil Jozef Sivák vo svojich memoároch: „*Katolícky duchovný mimo služby Tománek bol redaktorom Slovenských ľudových novín, vychádzajúcich týždenne v Bratislave. Časopis sui generis – a k tomu primerane*

⁵³ Č.: Mam a klam. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 18, s. 1.

⁵⁴ Všetak je ten svet zmotaný! In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2., č. 33, s. 1. Hospodársky charakter spolku zameraný na koordinovanie predaja zeleniny na veľkých trhoch vo Viedni a Bratislave urýchlil vznik Sereďskej banky. Jej riaditeľom sa 27. 8. 1911 stal Florián Tománek.

⁵⁵ MOLDA, R.: „...kde Maďarka, tam hnev; kde Nemkyňa, tam faľš; kde Cigánka, tam krádež“, s. 150.

⁵⁶ Za túto informáciu ďakujem kolegovi Ondrejovi Glodovi, ktorú mi poskytol zo svojho zatiaľ nepublikovaného príspevku o Osvetovej a spolkovej činnosti F. Tománka pred vznikom ČSR.

⁵⁷ MOLDA, R.: „...kde Maďarka, tam hnev; kde Nemkyňa, tam faľš; kde Cigánka, tam krádež“, s. 150.

i redigovaný. Aj frazeológiu používal veľmi rázovitú, samovoľnú, vlastnej výroby. Obzor svoj lokalizoval výhradne na sféru osobných záujmov dvoch ľudí: svojho redaktora a Ferdiša Jurigu. Z tohto zorného uhla posudzoval a pristihoval aj všetky celoslovenské a celoštátne udalosti, v dôsledku čoho z konfliktov ani nevychádzal.⁵⁸

V skutočnosti v Tománkových etnických či konfesionálnych stereotypoch výrazne prevládalo akcentovanie sociálnych rozdielov, ktoré boli súčasťou národno-emancipačného zápasu. Bolo preto pochopiteľné, že mu nemohla uniknúť zložitá situácia sklárskych robotníkov, „*tuhých Slovákov*“, na Gemeri. V snahe vykresliť ich hrozivú realitu písal o ľuďoch bez práv, bez vodcov, ktorí by ich bránili a viedli, o ľuďoch bez akéhokoľvek vzdelania, o päť–šesťročných deťoch, ktoré pracovali v sklárskych dielnach za kus chleba. Predstava zla a sociálne nepriaznivej situácie sa pritom personifikovala do nepriateľa Slovákov. Tománek písal: „*A kto je tomu na príčine, že sme neučení? Štát a vláda, a z čiastky i cirkev uhorská, lebo sa o nás nestarajú, či chodíme do školy alebo nie. Tie deti musia i v nočnej dobe 15 hodín pracovať v biede a nedostatku! 15 hodín my starší robotníci nemôžeme vydržať, nie to ešte deti. Od koho môžeme očakávať polepšenie alebo lepšie časy? Od maďarsko-ľudáckej strany (niportu) od Kossutha, Apponyiho, alebo Štefana Tiszu? Tí všetci spolu s grófom Andrásom sú proti hlasovaciemu právu, tí idú za maďarské komando, sú proti Slovákom.*“⁵⁹ Práve asymetria národných záujmov jednotlivých strán zvyšovala vnímanie vzájomnej solidarity.

Téma chudoby bola vo všeobecnosti súčasťou národnej reflexie. V mentálnych stereotypoch bolo hlboko zakorenené, že „*majiteľ kaštiela cez celý svoj život nepreložil krížom slamy. Keď sa mu príde zohnúť, už bedáka, už ochorie. Práca mu smrdí. Život jeho samá zábava, hry, karty, poľovky, cestovanie, výlety. Málokedy je doma. V cudzine márne státisíce.*“⁶⁰ V historickom spolunažívaní sa sociálne rozdiely vnímali veľmi intenzívne a mali až prekvapivo ostré hrany. Názorným príkladom boli slovenské humoristické časopisy zo začiatku minulého storočia, kde sa obrázkami maďarskej mäsožravej svine či pijavíc slovenského ľudu nešetrilo.⁶¹

V súvislosti s Tománkovou produkciou slovných obrazov sa ukazuje, že ich zmyslom nebolo vyvolať hystériu v slovenskej spoločnosti. Mali skôr funkciu upevniť národný kolektív v záujme presadenia jeho požiadaviek, na „*rovné ťarchy – rovné práva, uctie, ochranu a rešpektovanie životných záujmov.*“⁶² Tománek si v tomto zápase uvedomoval potrebu tlače, ktorá mala oslobodzovať slovenské katolícke obyvateľstvo od strachu a povzbudiť ho,

⁵⁸ SIVÁK, J.: *Z mojich pamätí*, s. 242.

⁵⁹ Č.: *Z gemerskej stolice. Bieda sklenárskych robotníkov*. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2., č. 19, s. 5.

⁶⁰ *Však je ten svet zmotaný*, s. 1.

⁶¹ Tamže, s. 1.

⁶² Tamže, s. 1.

aby sa začalo aktívne politicky angažovať. Významnú rolu v tom zohrali práve noviny, ktoré písali: „vy môžete, keď chcete pohadzovať z úradu zlého vicišpána, slúžneho, notára, richtára atď. Vy môžete ukázať dvere ablegátom, ktorí nechránia vaše záujmy. Môžete všetko, vy ľud, Vy Slováci, keď budete chcieť.“⁶³ Slovenské ľudové noviny sa čoraz viac stávali súčasťou života jednotlivcov a ich zásluhou sa v roku 1910 dostali do uhorského snemu traja slovenskí poslanci z platformy SLS.⁶⁴

Tománek bol aj vďaka kňazskej formácii skúseným rozprávačom a obratne narábal s rétorickými formami, pôsobiac na predstavivosť a emócie. Keď mu počas prechádzky horár v lese ukázal „rozľahujúcu a nenažratú kukučku v cudzom hniezde“, spracoval to do zaužíwanej etnickej predstavy: „Všimnime si náš ľud slovenský. Koľko kukučiek on chová po smradľavých krčmách, koľko po iných miestach! A koľko si ich narobí sám za guláše, jelitá, žranicu pri voľbách, koľkých kukukov musí chovať po zbytočných miestach – a koľko jeho vlastných deti povypadáva mu pre týchto kukukov z hniezda.“⁶⁵

Reakciou na tieto fabulované i nefabulované skutočnosti mala byť aktivizácia slovenských katolíkov k účasti vo voľbách do obecných samospráv v roku 1911. Predvolebný tlak bol zo všetkých strán enormný. Tománek v čase predvolebných zápasov písal, ako „Kossuthovci, Justhovci, népartisti chodia denne po krajine zháňať sa, oduševňovať svojich. V ústredných kanceláriách už dnes sa robia plány a rátajú sa hlasy. Vládna strana pracuje pod zemou a v jej službách stojí všetko, čo má moc. Vymenúva zemanov, barónov, aby v čas potreby boli státisíce po ruke.“⁶⁶ A čo Slováci? „Nič. Nuž volám: Nespíte!“ V Maďarovi sa zhmotňoval obraz „starého čerta, ktorý si kupoval voličské hlasy pijatikou a žranicou.“⁶⁷

Na základe vlastnej skúsenosti burcoval slovenské politické elity k aktívnejšej politickej kampani, kde už „v okresoch majú tieť reči o tom, čo naši kandidáti chcú. Už dnes majú si ľudia silno prízvukovať útlak našej národnosti a hľadať prostriedky, aby sa to napravilo.“⁶⁸ Žiadal, prosil a zapriahával slovenských voličov, aby odolali úkladom, zlosti, gulášom a pečienkam či hrubému zastrašovaniu z maďarskej strany.⁶⁹ Tam, kde maďarské strany kortešovali „pijatickou i gulášom, no aj pacovanými kvargľami s gulášovým saftom“, sa mali Slováci držať na pozore a hanbiť sa „i tie taniere od gulášu obližovať – a to v deň pôstny – so slovenským jazykom.“⁷⁰

⁶³ Tamže, s. 2.

⁶⁴ Išlo o poslancov Pavla Blaha, Ferka Skyčáka a Ferdinanda Jurigu.

⁶⁵ Č.: Kukučka. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 27, s. 3.

⁶⁶ ČIERNODOLINEC: *No spite?*, s. 1.

⁶⁷ Tamže, s. 1.

⁶⁸ Tamže, s. 1.

⁶⁹ Tamže, s. 1.

⁷⁰ C-VOLIČ: Dopisy. Uhorská ves (stol. prešporská). Víťazstvo slovenčiny. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 13, s. 3.

Stereotypy v Tománkovej publicistickej produkcii plnili predovšetkým utilitaristickú funkciu. Nimi zdôvodňoval slovensko-maďarskú ohraničenosť a prispieval k vytvoreniu situácie, ktorá by viedla k úspešnému presadeniu slovenskej veci. Hybnou silou bola vždy politika. Tománek si uvedomoval dôležitosť vzoru a názorného príkladu, ktorý môže priniesť zmenu. Rozumel intenzite opakovaného obrazu a potrebe si ho predstavovať. Práve takéto motívy stmelovali sympatizantov národnej politiky SLS a viedli ich k jednostrannému pohľadu. Že sa nemýlil a bol v tom úspešný, svedčilo i jedno predvolebné stretnutie z roku 1911 v Malackách, kde „konečne zapukal bičom pán Florián Tománek kaplán a redaktor“ a ľud v nadšenom vzrušení volal: „*Nech žije kresťanstvo! Nech žije slovenčina! Nech žije všeobecné hlasovacie právo!*“⁷¹

Bibliografia

- DOLNÍK, J.: Stereotypy v česko-slovenskom kontexte. In: POSPÍŠIL, I. – ZELENKA, M. – ZELENKOVÁ, A.: *Trináct let po / Trinásť rokov po*. Brno: Masarykova univerzita, Ústav slavistiky Filozofické fakulty, 2006, s. 56 – 62.
- DUDEKOVÁ, G.: Etnické stereotypy v období nacionalizmu: problémy a výzvy (Úvod). In: *Forum historiae*, 2012, č. 2, s. 1 – 14.
- HERTEL, M.: Vzostupy a pády Floriána Tománka. In: ROGULOVÁ, J., et al.: *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elit v moderných dejinách*. Bratislava: Veda, 2016, s. 23 – 36.
- HOLEC, R.: *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť*. Martin: Matica slovenská, 1997.
- HOLEC, R.: Úvahy o černovskej tragédii. In: *Černovská tragédia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 110. výročia černovských udalostí*. Ružomberok: Mesto Ružomberok, 2018, s. 9 – 35.
- KREKOVÍČOVÁ, E. – PANCZOVÁ, Z.: Obraz nepriateľa v počiatkoch slovenskej politickej karikatúry. Vizuálne stereotypy v časopise Černokňažník v rokoch 1861–1910. In: *Slovenský národopis*, 2013, roč. 61, č. 1, s. 31–54.
- LETZ, R.: Hlinkova slovenská ľudová strana. Pokus o syntetický pohľad. In: LETZ, R. – MULÍK, P. – BARTLOVÁ, A.: *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 2006.
- MEDVECKÝ, K. A.: *Cirkevné pomery katolíckych Slovákov v niekdajšom Uhorsku*. Ružomberok: b. v., 1920.

⁷¹ Slovenské ľudové shromaždenie v Malackách. In: *Slovenské ľudové noviny*, 1911, roč. 2, č. 27, s. 4.

- MOLDA, R.: „...kde Maďarka, tam hnev; kde Nemkyňa, tam faľeš; kde Cigánka, tam krádež“. Utváranie stereotypov o „iných“ v slovenskej cestopisnej a národopisnej literatúre 19. storočia. In: *Forum historiae*, 2012, č. 2, s. 147 – 165.
- OLEXÁK, P.: Katolícky kňaz Florián Tománek v Strane slobody (1946 – 1947). In: *Historia Ecclesiastica : časopis pre dejiny cirkví a náboženstiev v Strednej Európe*, 2018, roč. 9, č. 1, s. 155 – 172.
- OLEXÁK, P.: Florián Tománek v Strane Slobody 1946–1947. In: *Studia Historica Nitriensia*, 2018, roč. 22, č. 2, s. 362 – 381.
- SIVÁK, J.: *Z mojich pamätí*. Martin: Matica slovenská, 2003.

Archívne pramene

- Diecézny archív Spišského biskupstva, Spišské Podhradie, fond Kancelária 1910 – 1912.
- Slovenský národný archív Bratislava, fond A. Hlinka.

Dobová tlač

- Slovenské ľudové noviny, 1910 – 1911.
- Slovenský denník, 1910 – 1911.
- Slovenský týždenník, 1910.
- Robotnícke noviny, 1910 – 1911.

Štúdia je výstupom v rámci projektu VEGA 1/0035/17 Florián Tománek – kňaz, politik, publicista.

Florián Tománek in the Hungarian Press until 1918

Florián Tománek in der ungarischen Presse bis 1918

Florián Tománek v maďarskej tlači do roku 1918

Erika Palágyiová

Abstract

The article follows the picture of Catholic priest and politician Florián Tománek (1877 – 1946) in the Hungarian press until 1918. Based on the analysis of published articles it tries to find out how the Hungarian press informed about him and his activities before 1918. During this period of his life, two major themes resonated. The first was his political commitment to the Slovak nation, the second was his dispute in the ecclesiastical field with the diocesan bishop Alexander Párvy.

Keywords: Florián Tománek. Hungarian press. Newspapers. Alexander Párvy.

Florián Tománek (1877 – 1946) nie je neznámou postavou slovenských dejín. Najčastejšie sa jeho charakteristika zostručňuje na katolíckeho kňaza, politika a publicistu. Tým všetkým vskutku aj bol, ale jeho početné aktivity si zaslúžia väčšiu pozornosť.

Rodák z Borského Sv. Petra bol za kňaza vysvätený v Spišskej Kapitule v roku 1903. Ako kaplán pôsobil na viacerých miestach, čo súviselo i s jeho angažovanosťou v politickom živote. Už ako mladý začal prispievať a publikovať v slovenských novinách a redaktorská práca ho definovala aj v neskoršom období. Výrazne sa angažoval v politike a bol známy pre svoj panslavizmus. Aktívny bol i v spolkovom živote, zakladal peňažné ústavy.¹

V predkladanom príspevku sa zameriame na reflexiu Tománkových aktivít v maďarskej tlači do roku 1918. Príspevok vychádza z analýzy článkov, ktoré boli publikované v maďarských novinách v tomto období. Ide o obdobie, v ktorom najviac rezonovali najmä dve oblasti. Prvou bola politická angažovanosť za práva slovenského národa, druhou spor na poli cirkevnom s diecéznym biskupom Alexandrom Párvy.

¹ OLEXÁK, Peter. Katolícky kňaz Florián Tománek v Strane slobody (1946 – 1947). In: *Historia Ecclesiastica*, 2018, roč. IX., č. 1, s. 155.

Spor s biskupom Párvym

Osobitnou kapitolou v Tománkovom živote bol dlhoročný spor so spišským diecéznym biskupom Alexandrom Párvym. Ich antagonický vzťah výrazne sťažoval život kaplána, ale aj samotného biskupa. Tománek sa napriek početným postihom nenechal zlomiť a tvrdohlavo pokračoval vo svojej činnosti.

Na prelome októbra a novembra 1908 sa do pozornosti maďarských novin dostal ich spoločný spor. Biskup Párvy sa snažil vymôcť si disciplínu, a tak kaplána suspendoval, dôvodom bola Tománkova účasť na národnostných agitáciách. Zároveň mu nariadil, aby sa bezodkladne stiahol do kapucínskeho kláštora v Máriabesnyő. Tománek sa voči rozhodnutiu ohradil a obrátil sa so sťažnosťou rovno k Svätej stolici. Na jeho obranu sa postavili i viacerí slovenskí kňazi a protestovali voči biskupovmu rozhodnutiu o jeho suspendovaní.²

Predstavený kláštora, do ktorého sa mal odobrať, si tiež nemyslel, že Tománek spáchal natoľko závažný skutok, aby musel byť cirkevnou vrchnosťou takto prísne potrestaný. Z tohto dôvodu prijal Tománka len ako hosť. Zároveň u biskupa Párvyho namietal voči takémuto postupu a žiadal, aby sa veci s kaplánom urovnali. Noviny *Népszava*, ktoré o danej udalosti informovali v článku s názvom *Cirkev v službách šovinizmu*,³ sa rozhorčovali nad zaobchádzaním katolíckej cirkvi s kňazmi, ktorí neboli ochotní slúžiť záujmom vládnucej kliky a miesto toho sa postavili na stranu ľudu.

O pár dní na to, tie isté noviny informovali, že biskup sa zrejme na nátlak okolia rozhodol zrušiť rozhodnutie o suspendovaní, no trval na umiestnení Tománka v kláštore. Viedenský provinciál kapucínov to však nepovažoval za odôvodnené a listom sa vyjadril, že kaplána nenechá zavrieť v kláštore.⁴ Tento spor si všimli viaceré maďarské noviny, ktoré v krátkych správach prinášali obdobné závery.⁵ Aj článok zo 6. novembra v novinách *Magyarország* informuje o tejto udalosti. Na záver dodáva, že na príslušných miestach sa snažili overiť tieto informácie, no časť o predstavenom kláštora, ktorému sa biskupovo rozhodnutie nepozdávalo, nie je vraj pravdivá. Podľa

² Egy tót káplán megrendszabályozása. In: *Az Ujság*, 29.10.1908, roč. 6, č. 259, s. 12; Egy tót káplán megrendszabályozása. In: *Szeged és vidéke*, 30.10.1908, roč. 7, č. 250, s. 5; Rövid belpolitikai hírek. In: *Népszava*, 3.11.1908, roč. 36, č. 262, s. 3.

³ Az egyház a szovinizmus szolgálatában. In: *Népszava*, 5.11.1908, roč. 36, s. 3.

⁴ A megrendszabályozott tót káplán. In: *Népszava*, 10.11.1908, roč. 36, č. 268, s. 8; A megrendszabályozott tót káplán ügye. In: *Budapesti Hírlap*, 10.11.1908, roč. 28, č. 269, s. 13.

⁵ Püspök és zárdafőnök. In: *Az Ujság*, 5.11.1908, roč. 6, č. 265, s. 9; Egy tót káplán megrendszabályozása. In: *Budapesti Hírlap*, 29.10.1908, roč. 28, č. 259, s. 14; Rövid belpolitikai hírek. In: *Népszava*, 29.10.1908, roč. 36, č. 258, s. 4; Egy tót káplán megrendszabályozása. In: *Pesti Hírlap*, 29.10.1908, roč. 30, č. 259, s. 17; Pánszláv káplán megrendszabályozása. In: *Pesti Napló*, 29.10.1908, roč. 59, č. 259, s. 6.

nich Tománkovi nikdy nebolo nariadené odísť do tohto kláštora kapucínov, nikdy tu nebol a ani ho tu nik nepozná.⁶

Ani nasledujúci rok nebol preňho priaznivejší. Už za samozrejme sa považovalo jeho označenie za známeho pansláva a národnostného agitátora. V apríli 1909 noviny *Pesti Hírlap* informovali o ďalšom postihu. Biskup nariadil jeho intervenovanie do kláštora v Spišskom Podhradí. Aj tu mal pokračovať vo svojich protimaďarských aktivitách. Nestretol sa však s pochopením u priora a ostatných rehoľníkov, ktorí ho vyhnali, pričom účinnými zbraňami sa ukázal bojkot a zastrašovanie.⁷ V článku zo začiatku mája sa dozvedáme podrobnosti tohto sporu. Incident sa mal odohrať na škole, kde Tománek hodil do ohňa učebnice náboženstva písané v maďarskom jazyku. Okrem toho mal na každý maďarský pozdrav odpovedať zásadne len v slovenčine a organizoval tajné zhromaždenia pre svojich prívržencov. Úrady spustili vyšetrovanie a nahlásili Tománkovo konanie na levočskú prokuratúru. Následkom toho musel hneď opustiť Spišské Podhradie a spišský biskup ho umiestnil pod prísnejšiu kontrolu.⁸

Prísnejší režim, ktorý mu neumožňoval opustiť múry kláštora Tománek nerešpektoval a napriek biskupovmu zákazu, kláštor opustil. To viedlo k ďalšiemu trestu, suspendovaniu na dva mesiace a príkazu odobrať sa do iného kláštora. Tománek odišiel do Žiliny, s tým že nájde útočisko v kláštore františkánov. Prior ho však neprijal s tým, že nebol potrestaný za cirkevné prehrešky. Florián Tománek sa teda rozhodol, že odcestuje do Ríma, aby si s jeho situáciou poradila Svätá stolica.⁹

V Ríme sa snažil obhájiť svoj pohľad a sťažoval sa na postup biskupa Párvyho. Vo Vatikáne ho vypočuli a poslali naspäť do diecézy k biskupovi, kde mal počkať na vyriešenie situácie. Tománek nerešpektoval ani toto nariadenie a miesto toho odišiel do Ružomberka, kde si prenajal na mesiac izbu. Miestni žandári ho ako podozrivú osobu neustále sledovali. 11. júna bol predvolaný na žandársku stanicu, kde sa dostavil i kapitán pohraničnej stráže z Liptovského Mikuláša. Ten ho napokon dal vykázať z územia svojho kapitanátu, ktoré zodpovedalo asi polovici Spišskej diecézy. Medzi dôvodmi bola jeho nemajetnosť, priznanie, že žije z pôžičiek, milodarov a i napriek tomu, že nemohol vykonávať žiadne cirkevné aktivity, predsa dostával peniaze za slúženie omší. Okrem toho bol odsúdený na 14 dní odňatia slobody za obmedzovanie osobnej slobody a ohováranie. Ako potenciálna hrozba bol vykázaný i z mesta Ružomberok a to na dobu 5 rokov. Dôvodom malo byť prijímanie milodarov a tiež časté styky s ľuďmi žijúcimi v okolí mesta,

⁶ A zárdafőnök és a szepesi püspök. In: *Magyarország*, 6.11.1908, roč. 15, č. 266, s. 5.

⁷ Boykottált pánszláv káplán. In: *Pesti Hírlap*, 23.4.1909, roč. 31, č. 96, s. 13.

⁸ A pánszláv káplán. In: *Budapesti Hírlap*, 6.5.1909, roč. 29, č. 106, s. 9.

⁹ A pánszláv káplán Rómában. In: *Budapesti Hírlap*, 22.5.1909, roč. 31, č. 120, s. 12.

najmä v Černovej, čo mohlo narúšať pokoj obyvateľstva.¹⁰ Tománek žiadal o intervenciu u ministra vnútra, zároveň sa vrátil do Spišského Podhradia. Podľa novín *Magyarország* mu vedenie diecézy malo ponúknuť prosperujúcu faru v Amerike, ale to odmietol.¹¹

Florián Tománek žiadal svojho diecézneho biskupa, aby vyriešil jeho situáciu. Ten sa s ním však odmietol čo i len osobne rozprávať. Kaplán teda odišiel do Budapešti, kde sa snažil získať útočisko v jednom z kláštorov. Piaty predstavení ho odmietli s odôvodnením, že sa nedopustil žiadneho cirkevného prehrešku a preto ho nemôžu prijať. Kópie týchto rozhodnutí poslal biskupovi Párvymu a originály do Ríma pápežovi. Od biskupa mu prišla odpoveď, aby bol ešte chvíľu trezlivý, už v krátkom čase sa postará o jeho živobytie a prideli mu miesto.¹² Následne v priebehu júna bol Tománek poslaný za kaplána do Rabče.¹³

Počas svojho pobytu v Budapešti, kde čakal na biskupovo rozhodnutie, navštívil Andreja Hlinku vo väzení v meste Szeged, ktorý v tom čase očakával, že ho čoskoro pustia, keďže mu už uplynuli dve tretiny z jeho trestu.¹⁴

V máji 1910 sa dočkal aj odpovede od ministra vnútra, ktorý zrušil rozhodnutie týkajúce sa vykázania z územia s odôvodnením, že na to dané orgány nemali oprávnenie. Vec nariadil znova prešetriť.¹⁵

Z vyššie spomenutého je zjavné, že obe strany boli odhodlané dosiahnuť svoje. Biskup Párvy nezniesol neposlušnosť svojho kaplána a snažil sa všetkými silami o jeho suspendovanie. Florián Tománek zas podnikal všetky kroky k tomu, aby obhájil svoj postoj.

Pansláv a agitátor

Zmienku o Tománkových politických aktivitách nachádzame v Maďarskej tlači už v roku 1907. Noviny *Pesti Ujság* informovali o ťažkej porážke, ktorú utrpeli „panslávi“ v župných voľbách na Orave. Polovica z nominovaných boli katolícki kňazi, ktorých mená noviny uvádzajú. Medzi nimi je spomenutý aj Florián Tománek, hruštínsky kaplán, ktorého vraj polícia počas volieb zatkla kvôli agitácii.¹⁶

¹⁰ A kiutasított káplán. In: *Budapesti Hírlap*, 19.6.1909, roč. 29, č. 144, s. 7; Sándor püspök disponál. In: *Népszava*, 19.6.1909, roč. 37, č. 144, s. 1-2; Tomanek káplán ügye. In: *Pesti Hírlap*, 25.6.1909, roč. 31, č. 149, s. 13.

¹¹ Izgató tót káplán. In: *Magyarország*, 18.6.1909, roč. 16, č. 143, s. 9.

¹² A bolygó Tomanek. In: *Pesti Hírlap*, 19.6.1909, roč. 31, č. 144, s. 11.

¹³ Megrendszabályozott pánszláv lelkészek. In: *Budapesti Hírlap*, 21.6.1910, roč. 30, č. 146, s. 10.

¹⁴ Tomanek Hlinkánál. In: *Pesti Hírlap*, 24.6.1909, roč. 31, č. 148, s. 13.

¹⁵ A hrustini káplán afférje. In: *Pesti Napló*, 28.5.1910, roč. 61, č. 126, s. 13.

¹⁶ Az árvamegyei választásokhoz. In: *Pesti Ujság*, 26.11.1907, roč. 29, s. 11.

V podobnom duchu sa niesli zmienky i v nasledujúcom roku. Florián Tománek mal byť širokej verejnosti známy kvôli podnecovaniu nepokojov. Aby sa predišlo agitáciám, hlavný slúžny povolal do obce ôsmich žandárov, no nestretli sa s pochopením miestnych ľudí, ktorí ich odmietli ubytovať. Počas župných volieb sa mal kaplán dopustiť viacerých priestupkov, za ktoré ho odsúdili na tri dni väzenia.¹⁷ O pár dní noviny informovali o tom, že hruštínsky kaplán bol biskupom Párvym suspendovaný za vyvolávanie národnostných nepokojov. Kaplán, ktorého noviny titulovali ako nepriateľa Maďarov bol v týchto dňoch uväznený a do obce boli povolaní žandári.¹⁸ Vyšetrením incidentu poverili sudcu Bélu Dluhovicsa, ktorý mal vypočuť miestnych obyvateľov.¹⁹

V júni 1908 sa v tlači objavila informácia, podľa ktorej bol kaplán Tománek odsúdený na 14 dní väzenia a peňažnú pokutu vo výške 100 korún, pretože vo svojej kázni ohováral obecného sudcu.²⁰ Noviny *Pesti Hírlap* nešetřili kritikou a označovali ho za jedného z najfanatickejších buričov, ktorý sa viackrát dostal do potýčok so zákonom. Pripomínali, že za svoju aktivitu v slovenskom národnom hnutí ho potrestal i biskup Párvy, preložením do menšej obce na Spiši.²¹

S menom Floriána Tománka sa v maďarskej tlači najčastejšie stretávame v negatívne namierených článkoch proti tzv. panslávom, buričom a rozvracačom verejného poriadku. V niektorých prípadoch sa styky s ním nevyplatili ani iným ľuďom. Príkladom je prípad učiteľa Júliusa Klochányho, ktorý sa neúspešne uchádzal o učiteľský post v Zázrivej. Dolnokubínske noviny *Árvamegyei Hírlap* to zdôvodnili jeho panslávskym zmýšľaním. Klochány obvinil šéfredaktora Szontágha z ohovárania a súdil sa s ním. Počas procesu však svedkovia potvrdili, že je známy pansláv a k jeho najväčším podporovateľom v snahe dostať sa na učiteľského miesto v Zázrivej patrili hruštínsky kaplán Florián Tománek. Ten bol kvôli vyvolaným nepokojom zatknutý a oravský podžupan musel do obce poslať žandárov na upokojenie situácie. A keďže boli potvrdené učiteľove kontakty i s Františkom Skyčákom, ktorého mal verejne podporovať, šéfredaktora Szontágha zbavili obvinení a učiteľ Klochány musel zaplatiť súdne trovy vo výške 1000 korún.²²

Osoba Floriána Tománka sa podľa novín ukázala ako problémová aj pri iných príležitostiach. V roku 1908 úrady nepovolili ľudové zhromaždenie v Lokci, ktoré zvolal Skyčák k pripravovanému volebnému zákonu, pretože

¹⁷ Pánszláv káplán. In: *Pesti Hírlap*. 3.4.1908, roč. 30, č. 82, s. 14.; Pánszláv lelkész. In: *Budapesti Hírlap*. 5.4.1908, roč. 28, č. 84, s. 13.

¹⁸ Egy pap hatósági felügyelet alatt. In: *Pesti Hírlap*. 16.4.1908, roč. 30, č. 93, s. 12.

¹⁹ Vizsgálat egy pánszláv izgató ellen. In: *Budapesti Hírlap*. 19.4.1908, roč. 28, č. 96, s. 16.

²⁰ Elítélt pánszláv káplán. In: *Budapesti Hírlap*. 2.6.1908, roč. 30, č. 132, s. 16; Prédikációért – 14 napi fogház. In: *Népszava*. 2.6.1908, roč. 36, č. 131, s. 8.

²¹ A pánszláv káplán. In: *Pesti Hírlap*. 10.6.1908, roč. 30, č. 139, s. 11.

²² Egy pánszláv tanító sajtópöre. In: *Pesti Hírlap*, 23.7.1908, roč. 30, č. 176, s. 18.

medzi rečníkmi mali byť Florián Tománek a námestovský advokát Augustín Ráth.²³ Úrady sa týmto krokom snažili vyhnúť podnecovaniu národnostných nepokojov, ktoré spájali so spomínanými slovenskými národovcami.

V roku 1909 bol Tománek pomocným duchovným v Námestove. A ani tu sa nevyhol postihom úradov. Za prehrešky voči náboženstvu a za obmedzovanie osobnej slobody bol odsúdený na 28 dní väzenia a pokutu 50 korún. Rozsudok však nemohol byť vykonaný, pretože kaplán utiekol. Podarilo sa ho chytiť až o niekoľko týždňov pri vystupovaní z vlaku.²⁴ Potom ako si odsedel svoj trest, mu biskup nariadil, aby sa odobral do kláštora v Okoličnom.²⁵

Noviny informovali, že začiatkom januára 1910 aj v Okoličnom pokračoval v agitáciách, ktoré začal šíriť medzi deťmi v okolí. Príslušné orgány žiadali, aby bol nenapraviteľný kaplán vykázaný z územia celej župy.²⁶ Koncom januára ho úrady potrestali pokutou 100 korún a odobratím slobody na dva dni. Príčinou bola zbierka veriacich, ktorú prijal, no keďže mal od biskupa zakázané slúžiť omše, malo byť zjavné, že vyzbierané peniaze mali slúžiť na vyvolanie panslávskych nepokojov.²⁷

V priebehu ďalších rokov sa s menom Floriána Tománka v maďarskej tlači stretávame už pomenej. Spomína sa napr. ako jeden z hostí na augustových slávnostiach v Turčianskom Sv. Martine v roku 1911.²⁸ V priebehu roka 1912 informovali noviny *Pesti Napló* o tzv. úplatkárskej afére,²⁹ ktorá súvisela s publikovanými článkami v *Ludových novinách*. V nich Tománek pôsobil do marca 1911 ako zodpovedný redaktor a musel čeliť útokom voči svojmu zapredaniu sa maďarskej vláde. Dôkazom malo byť 2500 korún, ktoré noviny dostali. Maďarská tlač písala, že tieto peniaze sú prvou splátkou zo štátnej subvencie v hodnote 10 000 korún, ktoré noviny získali, čo mal potvrdiť Augustín Ráth.³⁰ V skutočnosti však malo ísť o náklady spojené s volebnou

²³ Gyűlések. In: *Az Ujság*, 31.10.1908, roč. 6, č. 261, s. 5; Megtöltött népgyűlés. In: *Budapesti Hírlap*, 31.10.1908, roč. 28, č. 261, s. 13.

²⁴ Tomanek letartóztatása. In: *Magyarország*, 31.8.1909, roč. 16, č. 205, s. 15; Tomanek káplán fogházbüntetése. In: *Pesti Hírlap*, 20.8.1909, roč. 31, č. 197, s. 18; Vallás ellen izgató káplán. In: *Budapesti Hírlap*, 31.8.1909, roč. 29, č. 205, s. 17; Letartóztatott káplán. In: *Friss Ujság*, 31.8.1909, roč. 14, č. 205, s. 3; Elítélt lelkész. In: *Az Ujság*, 31.8.1909, roč. 7, č. 205, s. 15; Letartóztatott káplán. In: *Pesti Napló*, 4.9.1909, roč. 60, č. 209, s. 15.

²⁵ Egy izgató kiszabadulása. In: *Pesti Napló*, 21.9.1909, roč. 60, č. 223, s. 16.

²⁶ A javithatatlan pánszláv agitátor. In: *Magyarország*, 6.1.1910, roč. 17, č. 4, s. 9; A javithatatlan pánszláv. In: *Pesti Hírlap*, 6.1.1910, roč. 32, č. 4, s. 15.

²⁷ Megbüntetett pánszláv káplán. In: *Pesti Hírlap*, 21.1.1910, roč. 32, č. 17, s. 21; Tomanek káplánt megbüntették. In: *Az Ujság*, 21.1.1910, roč. 8, č. 17, s. 14.

²⁸ Tót ünnepség Turócszentmártonban. In: *Budapesti Hírlap*, 6.8.1911, roč. 31, č. 185, s. 5.

²⁹ HERTEL, Maroš. Vzostupy a pády Floriána Tománka. In: ROGULOVÁ, Jaroslava – HERTEL, Maroš (zost.). *Adepti moci a úspechu. Etablovanie elit v moderných dejinách*. Bratislava: Veda, 2016, s. 29.

³⁰ Teljes erővel. In: *Pesti Napló*, 14.7.1912, roč. 63, č. 165, s. 5.

kampaňou Ľudovíta Lévayho, do ktorej sa Tománek aktívne zapojil.³¹ Výsledkom bolo Tománkovo súdne pokarhanie. Upokojiť sa mali aj útoky medzi katolíckymi a evanjelickými predstaviteľmi Slovenskej národnej strany.³² To sa však nestalo a katolícka časť sa v roku 1913 osamostatnila v podobe Slovenskej ľudovej strany na čele s Hlinkom. Po jeho boku nechýbal Florián Tománek.³³

V roku 1912 sa Tománek spomína v súvislosti s aktivitami na poli bankovníctva. V tom čase stál na čele Sered'skej banky a ešte v lete mal presviedčať Slovákov, aby svoje peniaze vkladali len do slovenských bánk a svoje úspory vybrali zo židovských, resp. maďarských peňažných ústavov.³⁴ Maďarská tlač kritizovala nečestnosť takéhoto konania.

Väčšej pozornosti sa mu ešte dostalo v súvislosti so súdnym sporom v roku 1914. Problém vznikol okolo článku, ktorý publikoval v *Slovenských ľudových novinách* a týkal sa Dr. Milana Ivanka. Toho obvinil z vedomého poškodzovania záujmov Sered'skej a Záhorskej banky, aby tak z toho ťažil vo svoj prospech. Článok bol ladený urážlivo a útočne a tak ho Ivanka zažaloval za urážku na cti a spor i vyhral. Tománkovi bol uložený peňažný trest vo výške 300 korún.³⁵

Už len zo zbežného pohľadu na titulky článkov, ktoré sa venujú Floriánovi Tománkovi je jasné, aký obraz bol o ňom vytváraný v maďarskej tlači v sledovanom období. Najčastejšie je označovaný za panslávskeho kaplána, potrestaného, zatknutého, uväzneného, za buriča a vyvolávača nepokojov a priam nenapraviteľného agitátora. Tieto výrazne negatívne konotácie mali vyvolať odsúdenie činov tohto slovenského duchovného.

Odchýlky nachádzame aj v celkovom vyznení a hodnotení jednotlivých článkov. Väčšia časť periodík sa obmedzila len na relatívne vecný popis udalostí, o ktorých informujú. Z tohto sa vymykajú dvojce novín. Noviny *Magyarország* mali výraznú tendenciu omnoho kritickejšie a negatívnejšie hodnotiť Tománkove počiny. Naopak noviny *Népszava* sa najmä pri informovaní o spore s biskupom Párvym, kriticky stavali i k samotnému biskupovi a jeho postupom.

Táto krátka sonda do maďarskej tlače chcela poukázať na to, akým spôsobom bol prezentovaný Florián Tománek v predprevratovom období v maďarskom prostredí. Tománkove aktivity však nie sú redukované len na tie oblasti, ktoré našli svoju reflexiu na stránkach maďarských novín. Jeho komplexná osobnosť a množstvo aktivít si zaslúži hlbšie skúmanie.

³¹ HERTEL, Vzostupy a pády Floriána Tománka. s. 27-29.

³² A tótok ünnepe. In: *Budapesti Hírlap*, 8.8.1912, roč. 32, č. 186, s. 4.

³³ Hlinka – az új vezér. In: *Pesti Hírlap*, 7.8.1913, roč. 35, č. 186, s. 4.

³⁴ Még a nyáron történt. In: *Budapesti Hírlap*, 30.11.1912, roč. 32, č. 283, s. 17.

³⁵ Lelkész a vádlottak padján. In: *Pesti Hírlap*, 30.4.1914, roč. 36, č. 102, s. 20; Tomanek Flórián átka. In: *Budapesti Hírlap*, 30.4.1914, roč. 34, č. 102; Elitelt katolikus pap. In: *Népszava*, 30.4.1914, roč. 42, č. 102, s. 16. A pap-szerkesztő. In: *Világ*, 30.4.1914, roč. 5, č. 102, s. 17.

Bibliografia

- Az Ujság. 1908, 1909, 1910.
Budapesti Hírlap. 1908, 1909, 1910, 1912.
Friss Ujság. 1909.
Magyarország. 1908, 1909, 1910.
Népszava. 1908, 1909, 1914.
Pesti Hírlap. 1908, 1909, 1910, 1911, 1913, 1914.
Pesti Napló. 1908, 1909, 1910, 1912.
Pesti Ujság. 1907.
Szeged és vidéke. 1908.
Világ. 1914.
- HERTEL, Maroš. Vzostupy a pády Floriána Tománka. In: ROGULOVÁ, Jaroslava – HERTEL, Maroš (zost.). Adepti moci a úspechu. Etablovanie elít v moderných dejinách. Bratislava: Veda, 2016, s. 23-36.
- OLEXÁK, Peter. Katolícky kňaz Florián Tománek v Strane slobody (1946 – 1947). In: *Historia Ecclesiastica*, 2018, roč. IX., č. 1, s. 155-172.
- Štúdia je čiastkovým výstupom v rámci projektu VEGA 1/0035/17 Florián Tománek – kňaz, politik, publicista.

General Basics of Cloud Contract as Innominate Contract for Delivery and Operation of Information Systems

Allgemeine Grundlagen des Cloud-Vertrags als Innominate-Vertrag für die Lieferung und den Betrieb von Informationssystemen

Všeobecné základy cloudovej zmluvy ako inomínátneho kontraktu pri dodávke a prevádzke informačných systémov

Eduard Jenčo

Abstract

The contribution presents the theoretical basis for a cloud contract as an innominate contract and provides an introduction to basic cloud contract attributes for a IAAS private cloud as a general cloud type.

Keywords: Cloud. Cloud Contract. Innominate Contract.

Inomínátny kontrakt pri dodávke informačných systémov

Historické, spoločenské a ekonomické východiská

Samotné zmluvné právo v oblasti informačných technológií na území Slovenskej republiky začalo vznikať v deväťdesiatych rokoch minulého storočia. Prvotné zmluvné vzťahy boli iba jednoduchými zmluvami o dielo a licenčnými zmluvami. Dokonca aj v druhej polovici deväťdesiatych rokov, aj keď už boli v praxi realizované zložité dodávky informačných systémov, udržiavali sa zmluvné vzťahy k nim na pomerne primitívnej úrovni. Začiatkom nového storočia došlo k búrlivému rozvoju spoločenských vzťahov a tiež k búrlivému rozvoju technológií, pričom zároveň značne stúplo právne povedomie subjektov relevantného trhu. So zvyšujúcim sa stupňom zložitosti zmluvných vzťahov dochádzalo k vývoju právnej teórie v tejto oblasti. A to aj napriek tomu, že ide o rozvoj teórie mimo právnu vedu v akademickej oblasti.

Obchodnoprávna prax založila vznik troch zásadných zmluvných prúdov vo vzťahu k poskytovaniu informačných systémov.

Tieto prúdy sa rozlišujú obvykle podľa toho, kto disponuje bezprostredne po dodaní informačného systému výhradnými autorskými majetkovými právami a konkrétnym stupňom možnosti s informačným

systémom nakladať a aplikovať na neho právo odvodené od práva držby. Podstatným prvkom je tiež samotná štruktúra a povaha plnenia, či sa plnenie považuje iba za poskytnutú službu, alebo či je možné na plnenie nahliadať ako na dielo.

Prvým prúdom sú zmluvy, ktoré sa vzťahujú k poskytovaniu informačných systémov ako služby. V praxi sa na úpravu tohto zmluvného modelu vyvinuli cloudové zmluvy. Ide o najnovší zmluvný typ hybridného kontraktu, ktorý v sektore informačných systémov vznikol a bol zaužívaný pri poskytovaní plnenia v posledných rokoch.

Druhým zmluvným prúdom sú zmluvy, kde v rozsahu životného cyklu informačného systému dochádza k poskytovaniu informačného systému alebo jeho časti, ako plnenia vo forme diela, alebo v obdobnej forme. Pod tento druhý prúd spadajú zmluvy pri vývoji a dodávke informačných systémov ako zmluva o analýze, vývojovo-implementačná zmluva a podobne.

Nakoľko informačný systém je zložitým plnením, pridružujú sa k týmto zmluvám v rôznych kombináciách rôzne licenčné zmluvy, kúpne zmluvy a iné.

Tretím prúdom sú zmluvy, kde síce nedochádza priamo k poskytovaniu informačného systému, ale dochádza k jeho prevádzke, údržbe a sú poskytované súvisiace plnenia. Do tejto kategórie patria zmluvy servisné a údržbové zmluvy, SLA a ich vzájomné kombinácie.

Okrem uvedených troch zmluvných prúdov je potrebné sa zaoberať aj vybranými spoločnými znakmi, ktoré sa prelínajú všetkými tromi zmluvnými prúdmi zavedenými obchodnoprávnou praxou.

Spoločenské pomery a ich vývoj majú v posledných 20 rokoch za následok výrazný nárast komplikovanosti obchodných vzťahov, ako aj nákladov na vymáhanie práv v prípade, ak nedochádza k dobrovoľnému plneniu zo strany niektorého z účastníkov kontraktuálneho vzťahu. Preto je zo spoločenského aj ekonomického hľadiska potrebné, aby vznikol popis prinajmenšom unifikovaných obchodných zvyklostí, ktoré subjekty relevantného trhu považujú za obvyklé a teda záväzné.

Inomínátne kontrakty pri dodávke informačných systémov v domácej a zahraničnej literatúre

Je nutné konštatovať, že rozpracovanie tohto vedeckého problému v literatúre prakticky neexistuje. Existuje literatúra, ktorá popisuje tzv. „best practise“ pri riadení projektov informačných systémov, avšak žiadna literatúra sa prakticky nezaoberá zmluvnými vzťahmi k informačným systémom. Jedinou oblasťou vo vzťahu k informačným systémom, ktorá je v literatúre rozpracovaná, je oblasť autorského práva. Avšak aj táto rozpracovanosť sa týka primárne počítačových programov, okrajovo ostatných druhov plnení, avšak v podobe informačných systémov nie je táto oblasť rovnako nijako

rozpracovaná. Aktuálny stav v odbornej literatúre je možné odôvodniť tým, že právnici spravidla dokážu popisovať právne vzťahy k hmotnému plneniu, prípadne k majetkovým právam, nakoľko toto si nevyžaduje žiadnu hlbšiu technologickú vedomosť a postačuje schopnosť zovšeobecnenia vzťahov. V oblasti informačných technológií je pre schopnosť právnej analýzy nevyhnutné mať rovnako špecifické vedomosti v oblasti právnej vedy a zároveň technologické vedomosti a poznanie. Táto kumulatívna podmienka je splnená iba u veľmi malého počtu osôb. A spravidla ide o osoby prevažne mimo Slovenskej republiky. Do istej miery existuje táto problematika rozpracovaná v zahraničnej literatúre, avšak v rámci systému angloamerického práva, ktoré je v stanovenej oblasti do tej miery odlišné od kontinentálneho právneho systému, že nie je možné teórie zo zahraničia aplikovať na podmienky práva v Slovenskej republike.

Existujúce publikácie sa spravidla v podmienkach Slovenskej republiky obmedzujú iba na strohé preberanie znenia existujúcich právnych noriem a nemajú snahu žiadnym spôsobom uskutočňovať právnu úvahu v rozsahu dispozitívnej oblasti, alebo aplikácie zmluvnej voľnosti.

Cloudová zmluva

Vymedzenie pojmu cloudová zmluva

Cloudová zmluva je praxou zavedený názov pre kontrakt, ktorý v sebe zahŕňa kombináciu viacerých nominálnych a inominálnych zmluvných typov, ktoré vo vzájomnej kombinácii tvoria jeden zmluvný bilaterálny alebo multilaterálny právny úkon, na základe ktorého je poskytovaná a využívaná služba cloud computingu, ktorý je zmluvno-realizačný model vzťahov a plnenia, kde poskytovateľ služby umožňuje užívateľovi používať zdieľaný dátový priestor a prostriedky výpočtovej techniky, vrátane diel s povahou počítačových programov a to prostredníctvom dátovej siete, ktoré vyčleňuje poskytovateľ služieb pre užívateľa, pričom výpočtové prostriedky a výpočtové zdroje, vrátane diel s povahou počítačových programov poskytuje formou služby.

Právna prax pri uzatváraní kontraktov na poskytovanie cloudovej služby narazila na problém členenia cloud computingovej služby z hľadiska identifikácie poskytovateľa služby a identifikácie užívateľa služby, nakoľko pri poskytovaní cloud computingovej služby dochádza v niektorých prípadoch ku kumulácii subjektov zmluvného vzťahu na strane tak poskytovateľa, ako aj užívateľa služby. Na základe čoho právna prax ustálila rozdelenie cloud computingovej služby pre zmluvné účely do 4 základných kategórií:

A. Súkromný cloud computing – Súkromná cloud computingová služba je prevádzkovaná iba pre jedného užívateľa, alebo pre uzatvorený okruh užívateľov s rovnakou sadou práv a povinností a to buď samotnou organizáciou

zastrešujúcou okruh užívateľov na základe iného zmluvného vzťahu (napr. pracovný pomer) alebo poskytovateľom, ktorý je voči užívateľom treťou stranou, avšak okruh užívateľov služby ostáva a naďalej uzatvorený.

B. Verejný cloud computing – verejný cloud computing je služba cloud computingu poskytovaná jedným poskytovateľom, alebo združením poskytovateľov služby pre neurčitý neobmedzený okruh užívateľov služby, ktorí si výpočtové zdroje a dátový priestor ako službu dynamicky zdieľajú medzi sebou v rozsahu do maximálnej kapacity poskytovanej služby.

C. Hybridný cloud computing – služba hybridného cloud computingu je poskytovaná ako kombinácia súkromného cloud computingu a verejného cloud computingu, pričom na strane poskytovateľa vystupujú minimálne dvaja a viacerí poskytovatelia, pričom pomocou technológií sa užívateľom služby javí služba ako jednotná a akoby bola poskytovaná jediným poskytovateľom.

D. Spoločenský cloud computing – model pre spoločenský cloud computing je postavený na tom, že infraštruktúra cloudu je zdieľaná medzi niekoľkými uzatvorenými skupinami užívateľov, kde v rámci jednotlivých skupín má každá vlastnú sadu práv a povinností, pričom jednotlivé skupiny užívateľov majú spoločné prvky relevantné pre zmluvný vzťah (napr. spoločná bezpečnostná politika, oborové zameranie...).

Pre samotný realizačný model právna prax ustálila tieto základné realizačné modely cloud computingovej služby:

- Cloud typu SAAS
- Cloud typu PAAS
- Cloud typu IAAS

Aby bolo možné vytvoriť cloudovú zmluvu, ktorá pozostáva obvykle v jednom právnom úkone z viacerých zmluvných typov, ktoré spolu tvoria kontrakt, je nevyhnutné dodržanie presného postupu, ktorý je do značnej miery jedinečný práve pre vytvorenie cloudovej zmluvy:

1. Zadefinovať, do ktorej skupiny cloudových zmlúv bude kontrakt patriť SAAS, PAAS, IAAS, ...
2. Vytvoriť procesný model realizácie služby.
3. Spracovať model a popis práv, povinností a sankcií.

4. Vytvoriť ochranné mechanizmy rizík a zadefinovať pravidlá nároku na náhradu škody a zmluvné pokuty.
5. Roztriediť jednotlivé atribúty z predošlých bodov podľa ich povahy pod jednotlivé nominátne zmluvné typy.
6. Nezatriedené atribúty považovať za inominátny kontrakt.
7. Vytvoriť jednotlivé nominátne zmluvné typy a vzájomne ich skombinovať.
8. Skombinovať nominátne zmluvné typy s atribútmi inominátneho kontraktu.
9. Odstrániť duplicity práv, povinností a aplikovaných sankcií.
10. Aplikovať všeobecné a záverečné ustanovenia.

Alternatívne, pri posudzovaní cloudovej zmluvy pre potreby jej aplikácie v rozsahu definovania práv, povinností a sankcií na jednotlivé povahy plnenia cloud computingovej služby, je vhodné postupovať týmto spôsobom:

1. Vyhľadať znaky patriace pod známe nominátne zmluvné typy.
2. Na základe znakov určiť nominátne zmluvné typy.
3. Ustanovenia, ktoré ostali navyše, budú posudzované ako osobitný inominátny kontrakt.
4. Stanoviť povahu plnenia.
5. Jednotlivé povahy plnenia priradiť k príslušným zmluvným typom.
6. Aplikovať príslušné ustanovenia na konkrétne čiastkové plnenia.

Aj keď ide de facto iba o jeden kontrakt, z právneho hľadiska ide o kombináciu viacerých viazaných zmlúv vyjadrených jedným komplexným prejavom vôle zmluvných strán. T. j. nie je možné aby zanikla iba niektorá časť cloudovej zmluvy. Väzba medzi jednotlivými zmluvami kontraktu je priama a obojsmerná.

Vymedzenie špecifického predmetu analýzy

Každá cloudová zmluva ako semihybridný kontrakt obchodného práva má svoje špecifiká. V niečom vychádza zo štandardných obchodných zvyklostí, niektoré práva sú upravené Obchodným zákonníkom, prípadne

inými právnymi normami a niektoré práva a povinnosti sú v zmluvách upravené na báze obchodných zvyklostí závislých od konkrétneho typu, povahe a špecifikácie plnenia. Ďalej bude analyzovaná cloudová zmluva pre privátny cloud typu IAAS.

Učel a cieľ zmluvy cloudovej zmluvy

Cieľom cloudovej zmluvy je taký stav, kedy užívateľ cloudovej služby môže nerušene a riadne využívať na obvyklý účel výpočtový výkon cloudovej služby, ktorý bude prevádzkovaný na cloudovej infraštruktúre v súlade s príslušnými metrikami.

Účelom cloudovej zmluvy je úprava vzájomných práv a povinností a režim ich uplatnenia medzi zmluvnými stranami tak, aby táto zodpovedala ich slobodnej a vážnej vôli relevantnej k dátumu uzatvorenia cloudovej zmluvy.

Predmet zmluvy cloudovej zmluvy

Predmetom plnenia cloudovej zmluvy je povinnosť poskytovateľa zabezpečiť poskytovanie cloudovej služby počas celej doby jej platnosti a účinnosti v rozsahu podľa popisu, ktorý tvorí spravidla prílohu cloudovej zmluvy, alebo iný dokument, na ktorý sa cloudová zmluva odvoláva.

Predmetom plnenia cloudovej zmluvy je tiež povinnosť poskytovateľa realizovať plnenie po uplynutí platnosti a/alebo účinnosti cloudovej zmluvy v rozsahu na ktorý sa splnenie alebo možnosť zániku viaže na okamih realizovania takéhoto plnenia. Predmetom plnenia cloudovej zmluvy je tiež povinnosť užívateľa platiť poskytovateľovi zmluvnú odplatu za realizovanú cloudovú službu podľa cloudovej zmluvy. Predmetom plnenia cloudovej zmluvy je zároveň povinnosť užívateľa poskytnúť poskytovateľovi súčinnosť podľa cloudovej zmluvy pre naplnenie cieľa a účelu cloudovej zmluvy a na základe cloudovej zmluvy. Predmetom plnenia cloudovej zmluvy je ďalej povinnosť užívateľa prijať plnenie od poskytovateľa po uplynutí platnosti a/alebo účinnosti cloudovej zmluvy v rozsahu, na ktorý sa splnenie alebo možnosť zániku viaže na okamih realizovania takéhoto plnenia.

Rovnako je predmetom cloudovej zmluvy povinnosť oboch zmluvných strán zachovávať mlčanlivosť.

Objekt cloudovej zmluvy

Objektom cloudovej zmluvy sa rozumie cloudová služba, ktorá spĺňa metriky podľa cloudovej zmluvy. Ide o službu poskytnutia výpočtového výkonu v rozsahu metrík poskytovateľom užívateľovi.

Cloudové metriky

Metrikami sa rozumejú také technické merateľné parametre cloudovej služby, v takom rozsahu a s takou definíciou, aby bolo možné presne definovať rozsah a povahu poskytovanej cloudovej služby formou kvantifikovateľných ukazovateľov a priebeh jej poskytovania kvantifikovať, monitorovať a vykazovať. Spravidla sa do výpočtu metrík sa nezapočítava krátkodobé prerušenie v poskytovaní cloudovej služby, ktorému sa tiež hovorí systémová odstávka. Ide o odstávku v poskytovaní cloudovej služby na nevyhnutne dlhú dobu za účelom údržby, prípadných opráv zariadení poskytovateľa, infraštruktúry, informačných systémov, vrátane priebežnej aj jednorázovej profilaxie, pričom pre každú kategóriu metrík je tento čas ohraničený maximálnou hranicou stanovenou v počte hodín za jeden prevádzkový rok. V cloudovej zmluve sa obvykle upraví pre najcitlivejšiu kategóriu metrík maximálna systémová odstávka definovaná v hodinách za rok.

Čas, miesto a spôsob plnenia cloudovej zmluvy

Miesto plnenia sa pri cloudovej zmluve určuje relatívne obtiažne, nakoľko ide o distribuovaný výpočtový výkon na väčší počet lokalít. Preto sa zvykne pre účely cloudovej zmluvy uplatňovať princíp určenia miesta poskytnutia služby v zmysle definície Zákona o dani z pridanej hodnoty. Podľa tohto sa pre účely dane z pridanej hodnoty rozumie miestom poskytnutia služby sídlo užívateľa. Nakoľko ide o službu realizovanú prostredníctvom elektronických komunikačných prostriedkov, služba musí byť poskytovaná takým spôsobom, aby bola dostupná odkiaľkoľvek z územia lokality definovanej cloudovou zmluvou. Miestom prevádzky cloudovej služby musia byť také priestory na zmluvou definovanom území, ktoré spĺňajú príslušné metriky.

Časom plnenia sa pre účely cloudovej zmluvy rozumie obdobie, počas ktorého poskytovateľ poskytuje užívateľovi cloudovú službu. Časom plnenia sa rozumie obdobie totožné s účinnosťou cloudovej zmluvy. Toto neplatí pre plnenia, na ktoré zánik účinnosti a/alebo platnosti cloudovej zmluvy nemá vplyv.

Poskytovateľ je povinný plniť cloudovú službu prostredníctvom elektronických komunikačných prostriedkov a dátových sietí a to tak, že cloudová služba je užívateľovi prístupná v čase plnenia cloudovej zmluvy v rozsahu podľa metrík špecifikovaných cloudovou zmluvou. Užívateľ má právo, avšak nie povinnosť, využívať cloudovú službu.

Záver

Zameranie tohto článku sa týka cloudovej zmluvy a niektorých elementárnych atribútov tohto typu kontraktu. Nakoľko v rámci súkromnoprávnej praxe v Slovenskej republike dochádza pri rýchlom rozvoji informačných

technológií, ku vzniku čím ďalej tým viac komplikovaných a sofistikovaných obchodných vzťahov pri dodávke informačných systémov.

Justičná prax zachytila tento vývoj iba čiastočne a aj to len okrajovo. Samotná súkromnoprávna zmluvná prax vytvára postupne akoby do istej miery nový celok vzťahov založených na obchodných zvyklostiach. Tieto sa pretavujú do zložitej sústavy inomínátnych kontraktov v rozsahu zmluvnej voľnosti subjektov. Takáto obchodná zvyklosť v zmluvných vzťahoch vyplýva zo sústavne sa meniacej povahy plnení a z významného nárastu ich komplikovanosti.

Nové obchodné zvyklosti a rýchlosť ich rozvoja, ako aj ich postupná štandardizácia, nadobúdajú čoraz viac charakter právnych obyčají. Takto vyvinuté právne obyčaje začínajú mať právnu váhu aj v sporových konaniach.

Bibliografia

- LACKO, Ľ.: *Osobní cloud*. Computer press, 2012, ISBN 978-80-251-3744-4.
- ZÁVODNÝ, P. a kol.: *Počítačové siete a distribuované spracovanie dát*. Bratislava, Sprint 2012, ISBN 80-88848-76-8.
- RUSSEV, S. a kol.: *Automatizácia tvorby informačných systémov*. Vydateľstvo Ekonóm, 2003, ISBN 80-225-1602-3.
- RUSSEV, S. a kol.: *Metódy vývoja informačných systémov*. Vydateľstvo Ekonóm, 2002, ISBN 80-225-1542-6.
- GREGUŠOVÁ, D., DULAK, A., CHLIPALA, M., SUSKO, B.: *Právo informačných a komunikačných technológií*. Vydavateľstvo STU, 2005.
- JANSA, L., OTEVŘEL, P.: *Softwarové právo v IT*. Vydavateľstvo Computer Press, 2011, ISBN 978-80-251-3458-0.
- MAISNER, M. a kol.: *Základy softwarového práva*. Wolters Kluwer, 2011, ISBN 978-80-7357-638-7.
- CIRÁK, J. a kol.: *Občianske právo všeobecná časť*, Heuréka, 2008, ISBN 978-80-89122-51-6.
- Právo informačných a telekomunikačných systémů*. 2. vydání, C. H. Beck, 2004.

Natural Sciences

Naturwissenschaften

Prírodné vedy

**Is there a Link between the Golden Section
and Mozart's Piano Sonatas?**

**Gibt es eine Verbindung zwischen dem goldenen Schnitt
und Mozarts Klaviersonaten?**

**Existuje spojenie medzi zlatým rezom
a Mozartovými klavírnymi sonátami?**

Vladimir Georgiev, Maria Laura Manca

*The present work is dedicated to the memory of Maria, the mother of Laura,
who has taught her to love beautiful things, and to the memory of Veneta,
the wife of Vladimir*

Abstract

The aim of this work was to search for the presence of the golden number Φ in selected Mozart's piano sonatas. For this purpose, we have examined the thematic structure of the first movement of such sonatas. Furthermore, taking the relationship between the golden ratio and the Fibonacci Series into account, we have performed a spectral analysis of musical signals obtained by sonatas, in order to find a possible link between the main spectral peaks of frequency and consecutive Fibonacci numbers. Our results "mathematically" confirm the high sense of proportions in Mozart, and that the most pleasing proportion Φ is reached in some particular works (K 333, K 448, and K 457), but not in other pieces, like K 310.

Keywords: Golden section, Mozart's sonatas.

1 Introduction

The golden ratio, golden mean, golden section or golden number was firstly introduced, in 300 B.C. approximately, in the famous treatise "The Elements", by Euclid who says that the line AB can be divided in extreme and mean ratio by C if:

$$\frac{AB}{AC} = \frac{AC}{CB}. \quad (1.1)$$

Euclid does not use explicitly the term of golden section, we have to wait Luca Pacioli who wrote, in 1497, "De divina Proportione", a book where the concept was introduced, studied and gave important connections with architecture and visual art thanks to excellent diagrams by Leonardo Da Vinci. Some researchers suggested that "de divina proportione" described by Pacioli differed from the golden ratio. Anyway, only in 1835, the mathematician Martin Ohm firstly introduced explicitly the term "golden section" (see [11]). An algebraic interpretation of the golden ratio is related to the following quadratic equation for $x =: AC/CB$

$$x^2 - x - 1 = 0. \quad (1.2)$$

The equation has two solutions:

$$\frac{1 + \sqrt{5}}{2} \approx 1,6180339 \dots \quad \text{and} \quad \frac{1 - \sqrt{5}}{2} \approx -0,6180339 \dots \quad (1.3)$$

We denote with $\Phi = (1 + \sqrt{5})/2$ the golden section and with $\phi = (-1 + \sqrt{5})/2$ the opposite of the other root of (1.2). Clearly, Φ and ϕ are irrational numbers and, interestingly, their sequence after the decimal point is exactly the same. Similarly, the sequence after the decimal point of Φ^2 is the same. We can observe other peculiar properties of Φ such as:

$$\begin{aligned} \Phi &= 1 + \phi, \\ \Phi &= \frac{1}{\phi}, \\ \Phi &= 1 + \frac{1}{\Phi}. \end{aligned} \quad (1.4)$$

Finally, there is a relationship between Φ and the Fibonacci Series. As it is well - known, the Fibonacci Series is the sequence of numbers defined by the following linear recurrence relation:

$$\begin{aligned} F_n &= F_{n-1} + F_{n-2}, \quad n \geq 2, \\ F_0 &= 0, F_1 = 1. \end{aligned} \tag{1.5}$$

As the entries grow larger, the ratios between pairs of successive Fibonacci numbers converge to the golden ratio, i.e

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{F_n}{F_{n-1}} = \Phi. \tag{1.6}$$

We can observe some examples in Table 1

n	F_{n-1}	F_n	F_n/F_{n-1}
2	1	1	1,0000
3	1	2	2,0000
4	2	3	1,5000
5	3	5	1,6666 ...
6	5	8	1,6000
7	8	13	1,6250
8	13	21	1,6154 ...
9	21	34	1,6190 ...
10	34	55	1,6176 ...
11	55	89	1,6182 ...
12	89	144	1,6180 ...

Table 1. "Numerical" evidence that $\lim_{n \rightarrow \infty} F_n/F_{n-1}$ is the golden ratio.

Remark 1.1. One can make different conjectures observing the above table, for example the oscillation property

$$\frac{F_{n-1}}{F_{n-2}} < \frac{F_n}{F_{n-1}} \implies \frac{F_n}{F_{n-1}} < \frac{F_{n+1}}{F_n}.$$

The check of this property can be done rigorously setting $x_n = F_n/F_{n-1}$ and proving

$$x_{n+1} - x_n = -\frac{x_n - x_{n-1}}{x_n x_{n-1}}.$$

2 Thematic structure of Mozart's piano sonatas and the golden section: analysis of the first movement

Inspired by the interest in Mozart's music, and aware that Mozart was mesmerized from mathematics since childhood [16], [17], we have analyzed the possible link

among golden section, Fibonacci numbers, Mozart's K 448 Sonata for 2 pianos and a selection of 7 of the 18 solo piano sonatas (K 283, K 310, K 332, K 333, K 457, K 545, K 570), considering both the thematic structure and the main frequency peaks for each excerpt. A classical sonata (according to [15], [20]) typically consists of 3 movements and, for each piece, we have considered the first movement, an "Allegro in Sonata form". The thematic structure of the first movement is composed by 3 main parts: Exposition, Development and Recapitulation. There may also be an Introduction, usually in slow tempo, and a Coda. During the Exposition the main theme is introduced, while during the Development and Recapitulation the theme is developed, expanded and reintroduced in the end. Exposition and Recapitulation will themselves be divided in 3 successive areas: Main Theme, Transition and Subsidiary Theme that can be viewed as a concatenation of different passages. There may be an Introduction and a Coda or Codetta too. K 448 is a sonata in D Major for two pianos, written in 1781 for performance by Josephine von Aurnhammer one of Mozart's finest students, composed by 3 movements, the first and third being fast and brilliant and the second "Andante". The first movement is "dramatic at some moments, and sprightly and vivacious at others" ([6]). K 448 has been called "a masterpiece of antiphonal writing that remains to this day the best composition of its kind" ([8]). The first movement ("Allegro con spirito") can be divided into:

- Introduction, bars (or measures): 1 - 4.
- Exposition, bars: 5 - 80.
- Development, bars: 81 - 109.
- Recapitulation, bars: 110 - 174.
- Coda, bars: 175 - 194.

If $(a + b)$ is the whole length of the first movement, we denote by a the long part and b the short part. Accordingly, let a the number of bars in Exposition and Development and b the corresponding value in Recapitulation. Similarly, we can denote by b the quantity associated with the Exposition and by a the quantity linked to Development and Recapitulation. For example, for the first notation and the first movement of K 448 sonata, we have the following ratio:

$$\frac{a + b}{a} = \frac{174 - 4}{109 - 4} = \frac{170}{105} \approx 1,619 \dots \quad (2.1)$$

Furthermore:

$$\frac{a}{b} = \frac{109 - 4}{174 - 109} = \frac{105}{65} \approx 1,615 \dots \quad (2.2)$$

We have performed an identical analysis for the selected Mozart's piano sonatas, for both the partitions of the first movement. Table 2 shows the results when a is the

number of bars of Development and Recapitulation and b the corresponding value for Exposition.

Sonata (year)	Total bars 1st Movement $a+b$	Exposition b (Dev. + Rec a)	$(a + b)/a$	a/b
K448 (1781)	170	76 (94)	1,81	1,24
K283 (1770)	120	53 (67)	1,79	1,26
K310 (1778)	133	49 (84)	1,58	1,71
K332 (1778)	229	93 (136)	1,68	1,46
K333 (1783)	165	63 (102)	1,62	1,62
K457 (1785)	167	74 (93)	1,80	1,26
K545 (1788)	75	28 (47)	1,60	1,68
K570 (1789)	209	79 (130)	1,61	1,65

Table 2. Golden section analysis in the first movement.

In Table 2, we can observe a different percentage of approximations of golden numbers, depending on the considered ratio; $\frac{a+b}{a}$: 37,5% (K 333, K 545, K 570), $\frac{a}{b}$: 12,5% (K 333). Only for K 333, we have found Φ for both the ratios. This different behavior of the two ratios is confirmed by the median value of ratios closer to the golden section for $\frac{a+b}{a}$ than $\frac{a}{b}$; median (interquartile range): 1,65(0,19) vs. 1,54(0,41). When a represented the number of bars of Exposition and Development and b the value for Recapitulation, we have obtained the golden ratio exclusively for the K 448 sonata, and for both the ratios. Nevertheless, in the complex, the median value of $\frac{a+b}{a}$ ratios appeared nearer to the golden number with respect to the corresponding level of $\frac{a}{b}$ ratios: 1,69(0,12) vs. 1,45(0,27). What we have observed is true for all data, as Putz demonstrated ([17]). Moreover, in order to evaluate the linearity, we have also analyzed the 4 scatter plots of a against $a + b$ and b against a , for both the partitions of the first movement. Figures 1, 2, obtained considering as a Development and Recapitulation bars, and as b the Exposition bars, demonstrated a high degree of proportionality ($R^2 = 0,98$ and $R^2 = 0,87$, respectively), and that the constant of proportionality was not necessarily equal to Φ , as indicated by the slopes (1,63 and 1,37, respectively), especially for b against a .

When a indicated Exposition and Development bars and b Recapitulation bars, we found: $R^2 = 0,96$ and $R^2 = 0,80$; slope: 1,60 and 1,33, respectively. As expected, a against $a + b$ was nearer to Φ than b against a .

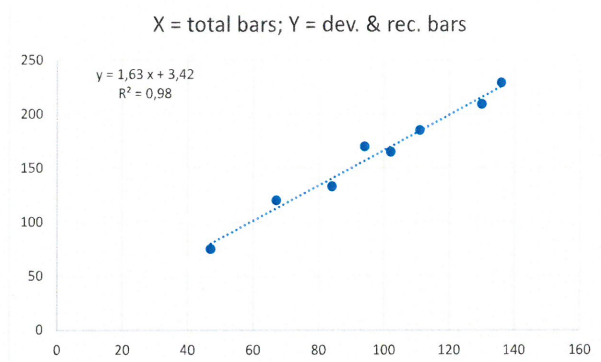

Figure 1. Linear regression of total bars against development and recapitulation bars.

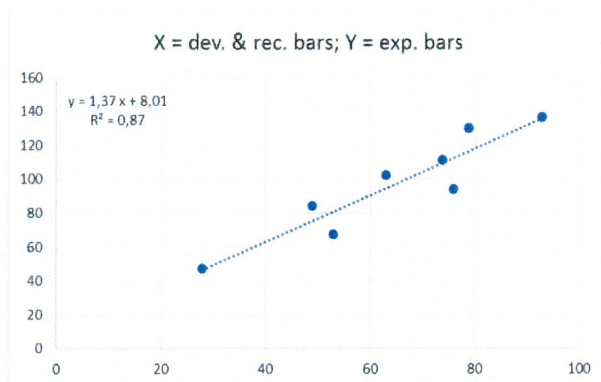

Figure 2. Linear regression of development and recapitulation bars against expositions bars

3 Thematic structure of Mozart's piano sonatas and the golden section: analysis of Exposition and Recapitulation

As observed in the previous Section, we can further divide the Exposition into a long and a short part considering as a the number of Main Theme and Transition bars and b Subsidiary Theme bars, or as a Transition and Subsidiary Theme bars and b Main Theme bars. For example, as far as K 448 is concerned, in the second case:

- Main Theme, bars: 5 – 33,
- Transition, bars: 34 – 65
- Subsidiary Theme, bars: 65 – 80.

We have the following ratios:

$$\frac{a+b}{a} = \frac{80-4}{80-33} = \frac{76}{47} \approx 1,617\dots \quad (3.1)$$

and

$$\frac{a}{b} = \frac{80-33}{33-4} = \frac{47}{29} \approx 1,617\dots \quad (3.2)$$

Our attempts to utilize the same partition of the Exposition in the other sonatas (Table 3), and the other partition, could not give a similar approximation of Φ .

Sonata	Total bars 1st Exposition a+b	Main theme b (Tr. + SecT a)	$(a+b)/a$	a/b
K448	76	29 (47)	1,62	1,62
K283	53	16 (37)	1,43	2,31
K310	49	16 (33)	1,48	2,06
K332	93	22 (71)	1,31	3,23
K333	63	14 (49)	1,29	3,50
K457	74	18 (56)	1,32	3,11
K570	79	20 (59)	1,34	2,95

Table 3. Golden section analysis in the Exposition.

We have also studied the linearity. Figure 3 represents a linear regression of the number of bars in the whole Exposition against Transition and Subsidiary Theme bars.

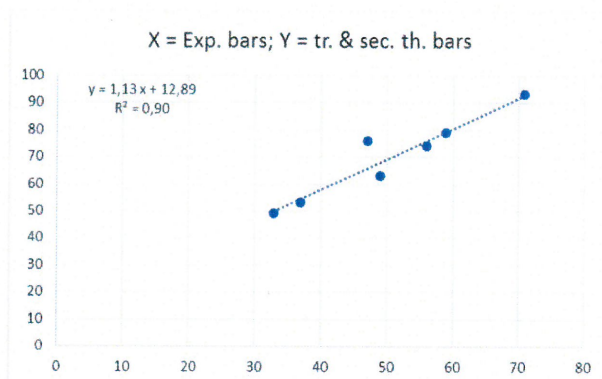

Figure 3. Linear regression of Exposition bars against Transition and Subsidiary Theme bars.

We can note a high level of proportionality ($R^2 = 0,90$), with a constant of proportionality lower than Φ . On the contrary, the other 3 scatter plots showed a lack

of linearity indicating a different proportion between the 2 sections of the Exposition for each sonata.

As far as the partitions in a long and a short part of the Recapitulation are concerned, we have found values approximating the golden number for the K 457 sonata (both the ratios), exclusively, as illustrated in Table 4.

Sonata	whole Recapitulation	short part b (long part a)	$(a + b)/a$	a/b
K448	65	8 (57)	1,14	7,13
K283	49	18 (31)	1,58	1,72
K310	54	24 (30)	1,80	1,25
K332	97	44 (53)	1,83	1,20
K333	86	26 (60)	1,43	2,31
K457	68	26 (42)	1,62	1,62
K570	77	38 (39)	2,03	1,03

Table 4. Golden section analysis in the Recapitulation.

Finally, there was a proportional increase of Transition and Subsidiary Theme bars as the whole length of the Recapitulation grew (Figure 4, $R^2 = 0,93$). No other proportionality was detected.

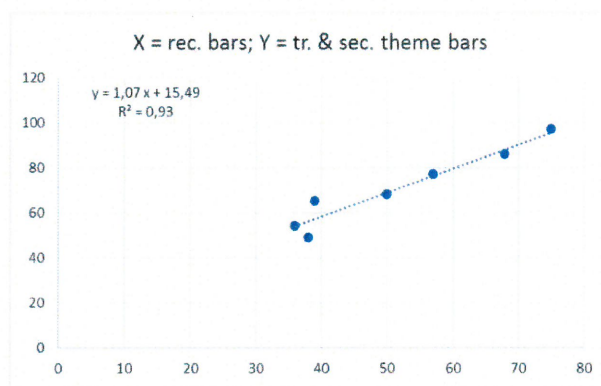

Figure 4. Linear regression of Recapitulation bars against Transition and Subsidiary Theme bars.

Probably, as Perry-Camp described ([16]), from a musical point of view the most significant partition separates the first movement into Exposition and Development-Recapitulation. The musical interpretation of the other partitions is less clear. Anyway, in the complex, K 448 sonata was the only sonata with 2 approximations of the golden number (in the entire first movement and in the Exposition), K 333 was

the only sonata approximating Φ when the best musical partition was chosen, while concerning the Recapitulation we have found the gold number exclusively in K 457.

4 Spectral analysis of Mozart's sonatas and Fibonacci numbers modulo 12

In the last part of our study, we have considered each musical excerpt as a digital signal, and detected the main peaks in the spectral analysis of the musical signals, aimed to estimate if these peaks corresponded to successive Fibonacci numbers namely, ultimately, to verify the presence of the golden section as the approximate ratio between pairs of successive Fibonacci numbers. Of course, we are aware that the eventual presence of the golden number in this context cannot be conscious from Mozart. Anyway, in case we find Φ in a sonata, we can propose that the structure of this piece is more harmonious and/or has less entropy or disorder, in some sense. To this purpose, we have assigned a musical note to a number on the Fibonacci Series through Modular Arithmetic, in order to create a link between musical notes and mathematical numbers. Firstly, we have applied on each Fibonacci number the operation n modulo 7, so obtaining a sequence of integers varying between 0 and 6 and that, therefore, can be transformed into the 7 notes:

1	2	3	4	5	6	0
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
C	D	E	F	G	A	B

Considering the sequence of Fibonacci numbers modulo 7 one can see that this is periodic sequence given by

$$1, 1, 3, 5, 1, 6, 0, 6, 6, 5, 4, 2, 6, 1, 0, 1, 1, \dots$$

so it has period 16. Then, we decided to apply, on each Fibonacci number, the operation n modulo 12 (probably more realistic from a musical point of view), and transformed the integers ranging between 0 and 11 into the 12 semi-tones of the chromatic scale:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	0
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
C	Cis/Des	D	Dis/Ees	E	F	Fis/Ges	G	Gis/Aes	A	Ais/Bes	B

Similarly, for the sequence of Fibonacci numbers modulo 12 from Table 5 we see that the period is 24. Incidentally, the Fibonacci numbers modulo m have a

period $k(m)$ known as Pisano period but, up to our knowledge, there is not explicit formula representing $k(m)$. Some particular properties of $k(m)$ can be found in [4], for example $k(m)$ are even numbers if $k \geq 3$. For a complete treatment of Fibonacci Series modulo m , you can see [23]. Finally, we have associated the musical notes to Fibonacci numbers, via Fibonacci series modulo 12. Table 5 shows this relationship.

Musical note	Fibonacci mod 12	Fibonacci series
C	1	1
C	1	1
Cis	2	2
D	3	3
E	5	5
G	8	8
C	1	13
Gis	9	21
A	10	34
Fis	7	55
E	5	89
B	0	144
E	5	233
E	5	377
A	10	610
D	3	987
C	1	1597
Dis	4	2584
E	5	4181
Gis	9	6765
Cis	2	10946
Ais	11	17711
C	1	28657
B	0	46368

Table 5. Connection between the 12– semitone musical scale and the Fibonacci Series.

We have focused our analysis on this correspondence, considering the first movement of piano sonatas. For each part of the first movement (Exposition, Development, Recapitulation, and for K 448, also Introduction and Coda) we have performed a spectral analysis giving the three main peaks. Each peak, in Hz, approximated a musical note of the chromatic scale, in a certain octave, according to Table 6.

For example, a frequency peak equal to 277 Hz approximates the G note, in the fourth octave. For simplicity, we assumed that the three musical notes corresponding to the main peaks belonged to the same octave (for example the fourth octave). At this

Note	Octave 0 (Hz)	O. 1 (Hz)	O. 2 (Hz)	O. 3 (Hz)	O. 4 (Hz)	O. 5 (Hz)	O. 6 (Hz)	O. 7 (Hz)	O. 8 (Hz)	Octave 9 (Hz)
C	16,35	32,70	65,41	130,8	261,6	523,3	1047	2093	4186	8372
Cis	17,32	34,65	69,30	138,6	277,2	554,4	1109	2217	4435	8870
D	18,35	36,71	73,42	146,8	293,7	587,3	1175	2349	4699	9397
Dis	19,45	38,89	77,78	155,6	311,1	622,3	1245	2489	4978	9956
E	20,60	41,20	82,41	164,8	329,6	659,3	1319	2637	5274	10548
F	21,83	43,65	87,31	174,6	349,2	698,5	1397	2794	5588	11175
Fis	23,12	46,25	92,50	185,0	370,0	740,0	1480	2960	5920	11840
G	24,50	49,00	98,00	196,0	392,0	784,0	1568	3136	6272	12544
Gis	25,96	51,91	103,80	207,7	415,3	830,6	1661	3322	6645	13290
A	27,50	55,00	110,0	220,0	440,0	880,0	1760	3520	7040	14080
Ais	29,14	58,27	116,5	233,1	466,2	932,3	1865	3729	7459	14917
B	30,87	61,74	123,5	246,9	493,9	987,8	1976	3951	7902	15804

Table 6. Correspondence between musical notes and frequencies, for each octave.

point, we have verified if these musical notes corresponded to consecutive Fibonacci numbers, according to Table 5. The three main peaks FF, A1, A2 have been detected by using the free software Audacity 2.2.2 for Mac Os, after the conversion of each sonata from youtube.com into the mp3 format, and then turning the waveforms into a spectrum using the FFT (Fast Fourier Transform). Figure 5 shows an example.

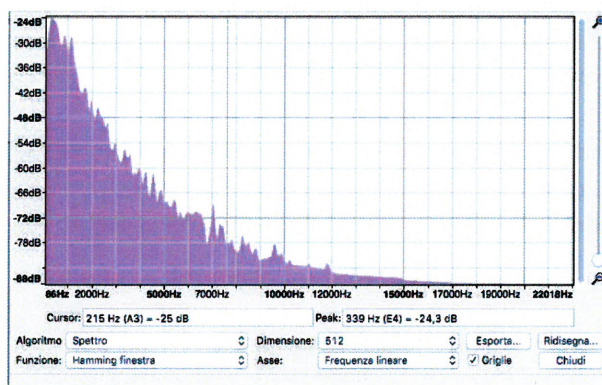

Figure 5. Spectral representation after FFT (output of Audacity 2.2.2)

We have used Mitsuko Uchida recordings for all the solo piano sonatas, and Perahia and Lupu recording for the K 448.

For example, for the Introduction of the first movement of K 448 we have obtained, considering the fourth octave:

- FF: ≈ 330 Hz, associated to the note E;
- A1: ≈ 830 Hz, Gis;
- A2: ≈ 554 Hz, Cis

The notes Gis Cis correspond to pairs 9 and 2 of Fibonacci numbers in Table 5.

For the Coda, no successive Fibonacci numbers were found:

- FF $\approx$ 554 Hz, Cis;
- A1 $\approx$ 370 Hz, Fis;
- A2 $\approx$ 1175 Hz, D;

When the same elaboration was repeated for the other sonatas, we obtained the results summarized in Table 7.

Sonata	K448	K283	K310	K332	K333	K457	K545	K570
Exposition								
FF	4181	34	144	1	610	21	21	55
A1	6765	13	2	1	987	55	144	3
A2	3	8	55	55	34	89	55	5
Development								
FF	34	34	55	8	2584	2	17711	55
A1	2	1	3	55	2584	55	34	34
A2	34	55	3	55	144	144	2	1
Recapitulation								
FF	610	55	3	8	144	8	3	144
A1	987	34	144	55	144	55	5	144
A2	7	55	3	8	34	8	3	89

Table 7. *Fibonacci numbers corresponding to main frequency peaks, via the 12– semitone musical scale. In bold, consecutive Fibonacci numbers are reported.*

We have found the golden section, as approximate ratio of pairs of successive Fibonacci numbers, in 75% of main frequency peaks of Expositions, exclusively in peaks of K 570 sonata for Development, and concerning Recapitulations in 50% of cases.

5 Discussion and Concluding Remarks

The sonata form in classical period suggests itself a proportionality between its parts. Quantz [18] indicates some balance in the relationship between the Exposition of the theme and the Development and Recapitulation, and that the Exposition must be somewhat shorter than the second part of the first movement. The proportionality is particularly evident in Mozart, and our linear regressions show "mathematically" this feature, well known to musical critics [1]. Nevertheless, the golden number, as constant of proportionality, is present in some works but not all examined sonatas, underlining that Φ was presumably a purely spontaneous expression of Mozart's sense of proportions. Even if the relationship between Mozart and objects of mathematics

should come as no surprise ([12]), to postulate a conscious use of the golden number is not justified, as well explained by Perry-Camp [16], who discussed about the lack of evidence of Mozart's cognizance of Φ . We completely agree with critics who admire Mozart for his "perfect symmetry" and "inborn sense of proportions" [5], and think that the use of Φ was intuitive and more evident in some piano compositions. In fact, in the first part of our study, we have found Φ in K 448 and K 333 sonatas (analysis of the whole first movement), K 448 (Exposition), K 457 (Recapitulation), in which both the considered ratios approximated 1,62. They are particularly intriguing works [14]. K 333 sonata, composed in 1783, has been considered "one of the Mozart's finest work" [20], and the critic Einstein cited specifically K 333 as exemplifying the ideal of Mozart's piano sonatas [3]. K 457 was completed in 1784. The title page bore a dedication to Thérèse von Trainer, one of Mozart's pupils. The sonata was composed during the approximately 10-year period of Mozart's life as a freelance artist in Vienna after he removed himself from the patronage of the Archbishop of Salzburg in 1781. It is one of the earliest of only six sonatas composed during the Vienna years, and sonatas during this time were generally written for either as a teaching tool or for personal use, and designed to convey ideas in a small, and intimate setting. Also K 448, the sonata that show in our study the most golden sections, was composed as a teaching tool and during the Vienna period (1781). K 448 has been considered able to improve the spatial-temporal reasoning in healthy individuals ([19] [21]), and to decrease symptoms in patients affected by some neurological disorders, such as epilepsy ([7]), the so-called "Mozart's effect". It is difficult to directly link the high presence of golden sections to this effect, seeing that neurochemical bases of the musical experience are not completely understood. Some researchers ([13]) have shown that the opioid and the dopaminergic systems of our brain modulate the emotions induced by music. However, doubtless, harmony is a crucial property of the music in Western culture ([22]), and the golden section has got an intrinsic capacity to create symmetry and aesthetic. In this sense, the high number of golden sections in K 448 could reveal a rare and special harmony of this sonata, and we can suppose that Φ is the best proportion to transfer to our brain, able to resonate with the inherent internal neuronal structure, and to act almost like a "therapy". Incidentally, the perfect beauty of Φ is mathematically expressed by a "supreme irrationality". In fact, the golden ratio is considered as the most irrational number (you could read for example <http://www.ams.org/samplings/feature-column/fcarc-irrational4>), in the sense that it has the best rational approximation among all irrational numbers, for example π or $\sqrt{2}$ have worse rational approximations. More precisely, the corresponding rigorous mathematical statement is known as Hurwitz's Theorem (see for example [9], [10] for more details). On the contrary, no golden ratios have been revealed in K 310, and

this piece was the only work in which our spectral analysis of the Exposition did not show the presence of Φ . Some critics say that K 310 represents a stylistic departure from the composer's traditional use of piano sonatas. K 310 was composed three days after the unexpected passing of Anna Maria, Mozart's mother, in the summer of 1778 in Paris, who was accompanying the composer on a keyboard tour through France. This sonata is the Mozart's first experiment in composing a piano sonata in a minor key, and features a number of unique compositional characteristics that were uncommon in Mozart's style such as odd and asymmetrical melodic phrasing as well as irregular and unclear cadences. We may suppose that the grief has smashed the harmonic balance that was a typical characteristic of Mozart's music. Maybe, music excerpts like K 310 or K 304 (Mozart's Sonata for piano and violin in E minor, written in the same sad circumstances), may aid to reduce suffering in some selected diseases, considering that this kind of music could be attuned to people's negative emotions. Mozart certainly expressed his sentiments and emotions with music, since he was a child. In our analyses, his innate sense of aesthetics and proportions has reached the maximum in works like K 333, K 448, and K 457. The last two were written during the Vienna years for intimate or didactic use when, perhaps, Mozart could express his emotions more freely. This innate sense of perfect balance, instead, seems to be lost because the suffering in K 310. These aspects are evident also in the results of our simple mathematical analyses. Even if further data elaborations are necessary, our concluding remarks and comments illustrate a potential inter-disciplinary connection among mathematics, music and neurosciences. Furthermore, the estimate of golden section presented above by using easy methods, can be improved essentially involving some more precise and sophisticated techniques as brain imaging analysis and electroencephalography.

R e f e r e n c e s

- [1] H. F. Amiel, *Amiel's Journal*, 2nd Edition, Bretano's, New York, 1928.
- [2] A. C. Courtney, M. W. Courtney, *Illuminating Fourier Series with Audacity*, Arxiv preprint, arXiv:1211.4832 [physics.ed-ph], <http://arxiv.org/pdf/1211.4832>.
- [3] A. Einstein, *Mozart: His Character, His Work*, Oxford University Press, London, 1945.
- [4] S. Falcon, A Plaza, *k - Fibonacci sequences modulo m*, *Chaos, Solitons and Fractals* **41** (2009) 497 – 504.
- [5] W. H. Hadow, quoted in F. H. Marks, *The Sonata, Its Form and Meaning as Exemplified in the Piano Sonatas of Mozart*. London, W. Reeves, 1921.
- [6] M. Hinson, A. Nelson, *Sonata in D Major, K448*. Alfred Publishing Co., Inc., United States, 2015.
- [7] J. R. Hughes, Y. Daaboul, J. J. *The Mozart effect on epileptiform activity*. *Clin. Electroencephalogr.* **29** (1998), 109 – 119.

- [8] E. Hutcheson, *The Literature of the Piano*. Third Edition. Edited by Rudolph Ganz, A.A. Knopf, New York, 1964.
- [9] A. Hurwitz, *Ueber die angenherte Darstellung der Irrationalzahlen durch rationale Brche*, *Mathematische Annalen* **39** (1891), 279 – 284.
- [10] W. J. LeVeque, *Topics in number theory*. Addison-Wesley Publishing Co., Inc., Reading, Mass. 1956.
- [11] M. Livio, *The Golden Ratio: The Story of Phi, the World's Most Astonishing Number*. Broadway Books, New York, 2002.
- [12] M. Livio, *The Equation that Couldn't be Solved: How Mathematical Genius Discovered the Language of Symmetry*. Simon and Schuster, New York, 2005.
- [13] A. Mallik, M. L. Chanda, D. J. Levitin, *Anhedonia to music and mu-opioids: evidence from the administration of naltrexone*. *Sci Rep.* **7** (2017), Art. Number 41952 .
- [14] M. R. Mercado, *The Evolution of Mozart's Pianistic Style*. United States of America: Southern Illinois UP, 1992.
- [15] W. S. Newman, *The Sonata in the Classic Era*. Third edition. Vol. 2, A History of the Sonata Idea, W. W. Norton, New York, 1983.
- [16] J. Perry-Camp, *Time and temporal proportion: the Golden Section Metaphor in Mozart, music and history*. *J. Musical. Res.* (1979), 133–176.
- [17] J. F. Putz, *The Golden Section and the Piano Sonatas of Mozart*. *Mathematics Magazine* **68** (1995), 275 – 282.
- [18] Quantz J. J. *From the Versuch einer Anweisung die Flöte traversiere zu spielen*, in *Source Readings in Music History*, edited by O. Strunk, W. W. Norton, New York 1980.
- [19] F. H. Rauscher, G. L. Shaw, K. N. Ky. *Music and spatial task performance*, *Nature* **365** (1993), 611.
- [20] C. Rosen, *Sonata Forms*. Revised edition. W. W. Norton, New York 1988.
- [21] G. L. Shaw, *Keeping Mozart in Mind*. Second Edition. Elsevier Academic Press 2003.
- [22] M. J. Tramo, P. A. Cariani, B. Delgutte, L. D. Braida, *Neurobiological foundations for the theory of harmony in western tonal music*. *Ann N Y Acad Sci.* **930** (2001), 92 – 116.
- [23] D. D. Wall, *Fibonacci Series modulo m*. *The American Mathematical Monthly* **67** (1960), 525 – 532.
- [24] Bruner, J.: *The Culture of Education*. Gondolat Kiadó, Budapest 2004.
- [25] Czeglédy, I.: *Total Mathematical Subject Competence Measure of 5th grade Pupils in the Elementary Schools of Miskolc*. *Miskolci Pedagógus* , No. 41, Miskolc 2006.
- [26] Gardner, H.: *The Unschooled Mind*. N.Y. Basic Books, New York 1991.
- [27] Niss, M.: *Mathematical Competencies and the Learning of Mathematics*. The Danish KOM Project, http://w3.msi.vxu.se/users/hso/aaa_niss.pdf
- [28] www.maa.org/ql/pgs215_220.pdf
- [29] Peikert, R., Würtz, D., Monagan, M., de Groot, C.: *Packing circles in a square: A review and new results*. In: *System Modelling and Optimization 1991*, P.Kall, ed., Springer Lecture Notes Control Inf. Sci. **180** (1992), 45–54.

Acknowledgement: V. Georgiev was supported in part by Project 2017 "Problemi stazionari e di evoluzione nelle equazioni di campo nonlineari" of INDAM, GNAMPA

- Gruppo Nazionale per l'Analisi Matematica, la Probabilità e le loro Applicazioni, by Institute of Mathematics and Informatics, Bulgarian Academy of Sciences and Top Global University Project, Waseda University, by the University of Pisa, Project PRA 2018 49 and project "Dinamica di equazioni nonlineari dispersive", "Fondazione di Sardegna", 2016. ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6796-7644>

Authors of Papers

Autoren der Beiträge

Autori príspevkov

Gao Desyan

Department of Theory and Method musical education
Choral singing and conducting
Faculty of arts the name of Anatoly Avdeyevsky
National Pedagogical University named after MP Drahomanova
Kyiv, Ukraine

Zhang Bo

Department of Theory and Method musical education
Choral singing and conducting
Faculty of arts the name of Anatoly Avdeyevsky
National Pedagogical University named after MP Drahomanova
Kyiv, Ukraine

Xu Qing

Department of Theory and Method musical education
Choral singing and conducting
Faculty of arts the name of Anatoly Avdeyevsky
National Pedagogical University named after MP Drahomanova
Kyiv, Ukraine

Simona Mercantini, PhD.

V. N. Karazin Kharkiv National University ·
Department of Romance Philology and Translation
Kharkiv, Ukraine

PhDr. Ivan Ondrášik, PhD.

Ústav klinickej hematológie a transfúziológie
Ústredná vojenská nemocnica SNP Ružomberok – FN
Ul.gen. M. Vesela 21, 034 26 Ružomberok

PhDr. Nikol Volková

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

PaedDr. Anna Havková

Katedra sociálnej práce
Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

Doc. PhDr. Peter Olexák, PhD.

Katedra histórie
Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta
Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

Mgr. Erika Palágyiová

Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach
Hlavná 48, 042 61 Košice

JUDr. Ing. Eduard Jenčo, MBA

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva (doktorand)
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

Professor Vladimir Georgiev

Department of Mathematics, University of Pisa
Largo Bruno Pontecorvo 5 I - 56127 Pisa, Italy

Dr. Maria Laura Manca, PhD.

Department of Clinical and Experimental Medicine, University of Pisa
Roma Str. 57, 56126 Pisa, Italy

2019

3

ROČNÍK XIX.

ISSN 1335-9185

9 771335 918001 07